

TÊKOŞÎNA BÊCEZAKIRINA TAWANAN Û BINPÊKIRINÊN MAFÊN MIROVAN LI DIJÎ ROJNAMEVANAN LI SÛRIYÊ

MEKANÎZMAYÊ NHERÊMÎ Û NAVNETEWEYÎ

TÊKOŞÎNA BÊCEZAKIRINA

TAWANAN Û BINPÊKIRINÊN MAFÊN MIROVAN LI DIJÎ ROJNAMEVANAN LI SÛRIYÊ

MEKANÎZMAYÊ NHERÊMÎ Û NAVNETEWYÎ

Ji hêla

TOBY MENDEL

Rêveberê Rêveber, Navenda Hiqûq û Demokrasiyê (CLD)
li ser navê Navenda Sûrî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê
di Tebaxa 2024 de

Navenda Sûrîyayî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê navendeke serbixwe ne-hikûmî û ne-qezenc di 2004-an de li Fransa hatî tomar kirin, Li ser mafên mirovan û pêşveçûna medyayê disekine. Navend ji aliyê desteya rêveber a bê heqdest tê birêvebirin her weha navend xwedî posteke şewirmendî ya taybet e di Encumena Aborî û Civakî ya Neteweyên Yekbûyî de ji sala 2011an ve.

Navenda Sûrîyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê hewl dide civakek ku azadiya derbirînê û baweriyê, mafên mirovan û dadmendiyê garantî bike, ava bike. Ji damezrandina wê di 2004 de, Navendê hewildanên xwe ji bo parastina parêzvanên mafên mirovan, berevaniya mafên mirovan û azadiyên bingehîn, bihêzkirina civaka sîvîl û komeleyên qurbanîyan, û pêşxistina sektora medyayî ya serbixwe û profesyonel kiriye.

Mafên belavkirinê © 2024 Navenda Sûrî ya Ragihandin û Azadiya Derbirînê (SCM)

www.scm.bz/kmr

2024

Kurtenivîsan

ACHR	Peymana Afrîkî ya Mafên Mirovan
CAT	Peymana li dijî Îşkence û muamele an cezayên din ên zalimane, nemirovane an jî biçûkxistinê
CEDAW	Peymana li ser Rakirina Hemû Cûdahiya Li Dijî Jinan
CERD	Peymana Navnetewî li ser Rakirina Hemî Formên Cûdahiya Nijadî
COI	Komîsyona Lêkolînê ya Navdewletî ya Serbixwe ya COI li ser Komara Erebi ya Sûriyê
CPJ	Komîteya Parastina Rojnamegeran
CRC	Peymana Mafên Zarokan
CSO	Rêxistina Civaka Sivîl
HRC	Konseya Mafên Mirovan
HRCttee	Komîteya Mafên Mirovan
ICC	Dadgeha Cezayê ya Navneteweyî
ICCPR	li ser Mafên Sivîl û Siyasî
ILA	Atlasa Qanûna Navneteweyî
IIIM	Mekanîzmaya serbixwe ji bo alîkarîkirina vekolîn û dadgehkirina kesên berpîrs ji tawanên herî giran ku li gor yasaya navdewletî li Komara Erebi ya Sûrî ji Adara 2011an ve hatine kirin
IIMP	Saziya Serbixwe ya Kesên Winda li Komara Erebi ya Sûriyê
NGO	Rêxistineke ne hikûmî
OHCHR	Ofîsa Komîseriya Bilind a Mafên Mirovan a Neteweyên Yekbûyî
PPT	Dadgeha Gel a Daîmî
RSF	Nûçegihanên Bê Sînor
RTI	Mafê Agahdariyê
SANA	Ajansa Nûçeyan a Erebi ya Sûriyê
SNHR	Tora Sûrî ya Mafên Mirovan
SYP	Lîreya Sûrî
UDHR	Danezana Gerdûnî ya Mafên Mirovan
UN	Neteweyên Yekbûyî
UNESCO	Rêxistina Perwerde, Zanist û Çandê ya Neteweyên Yekbûyî
UPR	Çavdêriya Peryodîk ya Gerdûnî
USD	Dolarê Amerîkî
YPG	Yekîneyên Parastina Gel

TÊKOŞÎNA BÊCEZAKIRINA TAWANAN Û BINPÊKIRINÊN MAFÊN MIROVAN LI DIJÎ ROJNAMEVANAN LI SÛRIYÊ MEKANÎZMAYÊ NHERÊMÎ Û NAVNETEWÊYÎ. JI HÊLA TOBY MANDELL VE HATÎ NIVÎSANDIN	02
PÊŞKÊŞ	03
1. REWŞA SÛRIYÊ	05
2. WEQFÊN BERPIRSIYARIYA SÛRIYÊ	17
3. RÊBAZÊN QANÛNÎ YÊN NAVNETEWÊYÎ	19
3.1 Çavdêriya Periyodîk a Gerdûnî	19
3.2 Sistemên peymanê	21
3.3 Mekanîzmayên taybet ji bo Sûriyê	28
3.4 Mekanîzmayên din ên giştî yên Neteweyên Yekbûyî	32
4. VEBIJÊRKÊN NETEWÎ JI BO ÇARESERYÊ	34
5. DESTPÊŞXERİYÊN CIVAKA SIVÎL	39
CONCLUSION	43
RÊYÊN DADWERÎ Û NE DADWERÎ JI ROJNAMEVANAN RE JI BO ŞERKIRINA BÊCEZAKIRINA TAWANÊN LI DIJÎ ROJNAMEVANAN Û RÊBAZÊN DABÎNKIRINA BERPIRSIYARIYÊ LI DEVERÊN DERVEYÎ KONTROLA HIKÛMETA SÛRIYÊ. JI HÊLA AYMAN MONEIM VE HATÎ NIVÎSANDIN	46
1. HERÊMÊN DI BIN KONTROLA RÊVEBERIYA XWESERIYA DEMOKRATÎK DE NE	48
1.1 Parastina hiqûqî ya rojnamegeran lawaz e	49
1.2 Lewaziya pergala dadweriyê	51
2. HERÊMÊN DI BIN KONTROLA MUXALEFETA ÇEKDAR DE NE	54
3. HERÊMÊN DI BIN KONTROLA DAGIRKERIYA TIRK Û HIKÛMETA DEMKÎ YA SÛRIYÊ DE NE	56
4. HERÊMÊN DI BIN KONTROLA HEYET TEHRÎR EL-ŞAM - HIKÛMETA RIZGARÎ DE	59

TÊKOŞÎNA BÊCEZAKIRINA
TAWANAN Û
BINPÊKIRINÊN MAFÊN
MIROVAN LI DIJÎ
ROJNAMEVANAN LI
SÛRIYÊ
MEKANÎZMAYÊ NHERÊMÎ Û
NAVNETEWEYÎ

Malbata Esed ji sala 16.11.1970 de, dema ku wezîrê berevaniyê Hafiz el-Esed bi darbeyeke aştiyane dest bi desthilatê kir, li ser siyaseta Sûriyê serdest bû. Hafiz Esed heta 10ê Hezîrana 2000ê nêzîkî 30 salan postê serokatîya Sûriyê girt û piştî mehekê kurê wî Beşar Esed bi %97.29ê dangan wek serokomar hat hilbijartin, li gorî amarên fermî. Herdu Esed welat bi destekî hesinî bi rê ve dibin, red dikin ku rûbirûyê her dijwariyekê bibin li hember serweriya xwe ya siyasî û amadebûna xwe nîşan dan ku hêzek hov bikar bînin ji bo parastina wê statuyê.

Di nava 40 salan de di navbera salên 1970 û 2011an de, hem li welat û hem jî ji ber nakokiyên bi Îsraîlê re, dem bi dem bûyerên tundûtûjîyê rû didin, lê serdestiya malbata Esed tu pirsgirêkek cidî nebû. Ev yek di Adara 2011an de bi awayekî berbiçav guherî, dema ku xwenîşandan li Şamê û bajarên din li seranserê welat dest pê kirin, bi îlhama Bihara Erebî ya ku li herêmê belav bû.

Ev bû sedema Pevçûna ya ku tê de gelek welatên biyanî - di nav de Îran, Rûsya, Tirkîye, û Dewletên Yekbûyî - û her weha aktorên biyanî yên din ên wekî El-Qaîde, Dewleta Islamî, û Hizbullah. Û ji îro pê ve Sûriye bi awayekî bandor li gelek beşên cuda cuda bûye. Di nav wan de Komara Sûriyê ya Bermahî, ku hema hema du ji sê parên welat pêk tê, hîn jî ji aliyê Esed ve tê birêvebirin û ji aliyê Hêzên Ereb ên Sûriyê ve tê parastin; Rêveberiya Xweser a Bakur û Rojhilatê Sûriyê ku ji çaryeka welat pêk tê û bi giranî ji aliyê hêzên wê yên leşkerî, Hêzên Sûriyeya Demokratîk ve hatiye rizgarkirin; û deverên piçûktir ên ku ji aliyê hêzên cuda yên opozisyona Sûriyê ve hatine kontrolkirin, ku tenê zêdetirî 10% ji welat pêk tînin.

Ji îro pê ve, agirbesteke ne aram dê li piraniya navçeyên welat pêk were, tevî şer û pevçûnên dem bi dem, di nav wan de di navbera artêşa Tirkîyê û Hêzên Sûriya Demokratîk, ku ji şervanên Kurd, Ereb û Aşûrî pêk tên, lê bi giranî di bin femandariya gel de ne. Yekîneyên Parastinê (YPG), milîseke kurd e ku Tirkîye wek grûpeke terorîst dibîne. Raporek ku di 15ê Adarê, 2024 de hate weşandin,

13emîn salvegera destpêkirina serhildanan, ji aliyê Tora Sûrî ya Mafên Mirovan (SNHR) bi sernavê "Di 13emîn Salvegera Destpêka Serhildana Gel" de, rêze cureyên hovîtiyê dişopîne, di nav de kuştinên bê daraz, girtinên keyfî. û bi zorê revandin, û mirin ji ber îşkenceyê. Di nav tiştên din de. Bi taybetî di çar salên borî de pêşkêtinên girîng nîşan dide, lê hovîti di astên balkêş de mane, wek nimûne bi 1,054 sivil di sala heta Adara 2024 de mirin, 1,682 bûyerên girtinên keyfî û windakirina bi zorê, û 62 mirin ji ber rûbirûbûna îşkenceyê¹.

Raporeke berferah ku ji aliyê Navenda Sûriyê ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê ve hatiye amadekirin, hovîtiyên ku li dijî rojnamevan û xebatkarên medyayê yên din di nav deh salan de ji Adara 2011an heta Kanûna Pêşîna 2020an hatine kirin belge dika: Sûriye: Çala Reş ji bo Karê Ragihandinê: 10 Salên Binpêkirin.²

1 <https://snhr.org/blog/2024/03/18/on-the-13th-anniversary-of-the-start-of-the-popular-uprising-231278-syrian-civilians-have-been-documented-killed-including-15334-due-to-torture-156757-have-been-arrested-and-or-forcibly-disappea/>

2 Gulan 2021, <https://scm.bz/syria-the-black-hole-for-media-work/>.

Di vê heyamê de bi giştî hezar û 670 bînpêkirin ji aliyê hemû aliyan ve hatiye belgekirin, di nav de 720 kuştinên bê daraz (ji wan 375 ji aliyê rejîma desthilatdar ve hatine kirin), 434 bîncavkirinên keyfî (ji wan 430 ji aliyê rejîma desthilatdar ve hatine kirin), 140 haletên windakirina bi zorê. û revandin, 61 êrîş li ser navendên ragihandinê, û 222 haletên birîndarbûna ji armanckirina rasterast û nerasterast.³

Ev şîroveyên destpêkî tenê ji bo ku xwendevanan bi gelemperî di nêrînek giştî ya çarçoveyek berfireh a Sûriyê de bihêlin têne dayîn. Ev rapor balê dikişîne ser tawan û bînpêkirinên mafên mirovan yên ku li dijî rojnamevan û xebatkarên din ên ragihandinê li Sûriyê hatine kirin, û bi taybetî li ser awayên curbicur ên şerkirina bêcezakirina van kiryanan ji derveyî welat. Di serî de bal tê kişandin ser beşa welat ku ji sê parên duyê welat pêk tê û hîn jî ji hêla Esed ve tê birêvebirin. Serkirdeyên vê beşê hê jî bi fermî nûneratiya Sûriyê di sistema Neteweyên Yekbûyî de dikin û piraniya raportên li ser Sûriyê jî li ser vê beşê ye.

Ev rapor behsa tawanên rastî dike, ango pêkanîna tawanên tawanan li dijî rojnamevanan, û herwiha kiryarên qanûnî û yên din ên ku mafên mirovî yên rojnamevanan bînpê dikin, bi awayekî eşkere mafê wan yê azadiya derbirînê, lê di heman demê de dibe sedema bînpêkirina mafên mirovan, wek mînak. di dozên tawanan de nebûna parêzbendiyên qanûnî.

Gelek mekanîzmayên heyî yên ku dikarin ji bo têkoşîna li dijî bêcezakirina van kiryanan werin bikar anîn, peywira wan a berbiçav heye. Mînak, mekanîzmayên heyî yên di bin Peymana Navneteweyî ya Mafên Medenî û Siyasî (ICCPR) de⁴ tenê kiryarên ku bînpêkirina mafên ku bi wê Peymanê hatine garantîkirin, ango rêzek mafên medenî û siyasî vedihewîne, di heman demê de ku Peymana li ser rakirina cudakariya li dijî jinan (CEDAW)⁵ tenê bînpêkirinên mafên jinan ên ku ew nas dike vedihewîne.

Ji bo mebestên vê raporê, têgeha tekoşîna bêcezakirinê di wateya xwe ya berfireh de tê fêmkirin û ne tenê mekanîzmayên rasterast, qanûnî yên ji bo têkoşîna li dijî bêcezakirinê, yên ku di çarçoweya Sûriyê de vebijarkên pir kêmhene, dihewîne,⁶ lê di heman demê de gelek mekanîzmayên ku îmkana ronîkirin û şermazarkirina tawan û bînpêkirinên mafên mirovan li dijî rojnamevanan dike, tevî ku ew çare û rêgezên takekesî pêşkêş nakin.

Beşa yekem a vê raporê bi kurtî li ser rewşa Sûriyê der barê bendên yasayî yên neqanûnî, doz û kiryarên din ên neqanûnî yên ku li dijî rojnamevan û medyayê hatine kirin, pêşkêş dike. Armanç ew e ku têgehekê bide xwendevanan li ser qas û xwezaya hewcedariya mekanîzmayên ji bo şerkirina bêcezakirinê bi rêya nîşankirina bînpêkirinên li dijî rojnamevanan li Sûriyê bi giştî çawa xwe nîşan dide û çiqas berbelav in.

3 Ibid . . rûp 3-4.

4 Biryara 2200A (XXI) ya Civata Giştî ya Neteweyên Yekbûyî ya 16 Kanûn 1966, di 23 Adar 1976 de ket meriyetê, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>. Sûriyê di 21 Nîsan 1969 de ICCPR pejirand. Binêre https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?chapter=4&clang=en&mtdsg_no=IV-4&src=IND.

5 Biryara 34/180 ya Civata Giştî ya Neteweyên Yekbûyî ya 18 Kanûn 1979, di 2ê Îlona 1981ê de ket meriyetê, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>.

6 Di nav tiştên din de, Sûriyê Protokola (Yekemîn) Bijarî ya Peymana Navdewletî ya Mafên Sivil û Siyasî , biryara Civata Giştî ya Neteweyên Yekbûyî 2200A (XXI) ya 16 Kanûn 1966, ku di 23 Adar 1976 de ket meriyetê, pesend nekir, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-international-covenant-civil-and-political> , ku rê dide kesan ku gilî li ser bînpêkirinên mafên mirovan ên takekesî pêşkêşî Komîteya Mafên Mirovan a UNê bikin, saziya ku çavdêriyê dike, pêkanîna ICCPR. Binêre https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-5&chapter=4&clang=en.

Beşa duyemîn, ku beşê sereke yê raporê pêk tîne, vebijarkên çewisandina navneteweyî dinirxîne, ku bi taybetî balê dikişîne ser çend mekanîzmayên Neteweyên Yekbûyî yên ku mafên mirovan ên cûda diparêzin. Beşa sêyem balê dikişîne ser vebijarkên tolhildana neteweyî, balê dikişîne ser pergalên dadrêsiya gerdûnî ya ji bo sûcên navneteweyî ku li gelek welatên cîhanê hene. Di beşa çarem û dawîn de însiyatîfên civaka sîvîl, wek darizandinên gelêrî yên ku hin rêxistinên civaka sîvîl (CSO) ji bo Sûriyê û welatên din kirine, dinirxîne.

1. Rewşa Sûriyê

Bi giştî Sûriye di warê azadiya derbirînê û azadiya çapemeniyê de yek ji xirabtirîn welatên cîhanê tê dîtîn. Di Indeksa Azadiya Çapemeniyê ya 2024an de ji hêla Rojnamegerên Sînornenas (RSF) ve, di nav 180 welatan de di rêza 179an de cih girt, ji 100 puanan tenê 17,41 puan girt, li pêş Erîtreya bi 16,64 puanan.

Ev kêmbûnek girîng e ji sala 2023-an, dema ku ew di nav 180 welatan de di rêza 175-an de bû, bi 27,22 xalan, û dîsa jî daketinek din ji sala 2022-an de, ku bi 28,94 xalan di rêza 171-an de bû⁷.

Bi awayekî giştî, Sûriyê di rêza Azadiya Cîhanê ya sala 2024-an de ya Freedom House jî di rêza jêrîn de cih digire, ku di sala 2023-an de ji 100 xalan tenê yek bi dest xistiye. ku ji wan herêm ne dewlet in⁸, Sûriyê di rêzbandên 2023 û 2022an de Azadî di Cîhanê de heman puan wergirtiye⁹. Lê xuya ye ku ev nirxandin tenê ji bo dora du ji sê parên welatê ku hîn di bin serweriya Esed de ye (û rewşa li welatê mayî li ber çavan nagire).

Bi awayekî fermî, azadiya derbirînê û azadiya ragihandinê di xalên 42(2) û 43 yên Destûra Bingehîn a 2012an a Komara Erebi ya Sûriyê de hatine garantîkirin.¹⁰ Lêbelê, ev ne garantiyên rastîn in, ango, di vê wateyê de ku ew tevgerên hukûmetê asteng dikin, ji ber ku ew dikarin bi qanûnê bêyî şert û mercên qanûnên weha werin sînardar kirin. Bo nimûne, xala 43-ê dibêje:

Dewlet azadiya çapemenî, çapemenî û weşangeriyê û her wiha azadiya çapemeniyê û serxwebûna wan li gorî qanûnê garantî dike.

Berî sala 2011-an, hukûmetê hema hema bi tevahî kontrola hemî medyaya li welêt digirt, çî rasterast bi kontrolkirina medyayên ku organên dewletê an partiyê bûn, çî nerasterast bi riya lîsansê, kontrolkirina belavkirinê bi riya Pargîdaniya Giştî ya Belavkirina Weşanan (GCDP), kontrolkirina çapkirinê bi rêya dezgeha çapkirinê ya fermî¹¹,

7 <https://rsf.org/en/index?year=2022>. û <https://rsf.org/en/index?year=2023>. û <https://rsf.org/en/index?year=2024>

8 <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>

9 <https://freedomhouse.org/country/syria/freedom-world/2023>, <https://freedomhouse.org/country/syria/freedom-world/2022>

10 Li ser <https://www.voltairenet.org/article173033.html> heye.

11 Bi Biryarnameya qanûnî ya jimare hatî çêkirin. 15 ya 2008.

an kontrolkirina naveroka nûçeyan bi rêya ajansa nûçeyan a navendî, Ajansa Nûçeyan a Erebi ya Sûriyê (SANA). Lêbelê, di sala 2016an de, 196 dezgehên ragihandinê li seranserê welat hebûn ku nûneratiya cûrbecûr nerînên siyasî dikirin, tevî ku piraniya wan li derveyî deverên di bin kontrola rejîmê de kar dikirin.¹² Nivîsgeha Komîseriya Bilind a Mafên Mirovan a Neteweyên Yekbûyî di Berhevoka xwe ya sala 2021an de li ser Komara Erebi ya Sûriyê ragihand ku UNESCO ragihand, "Hemû weşan û stasyonên televîzyon û radyoyê ji aliyê hikûmetê ve hatin kontrolkirin, wekî piraniya rêxistinên çapemenî yê çapkîrî."¹³ Tê texmînkirin ku ev tenê herêmên di bin kontrola rejîmê de ye.

Derbarê pêvajoyên fermî yê girêdayî Sûriyê de, Ragihana Gerdûnî ya Demî ya herî dawî derbarê Sûriyê de rûniştina xwe ya di 24 Çile 2022 de li dar xist. Hikûmeta Sûriyê hejmarek ji pêşniyarên encamên vê pêvajoya UPR "piştgiriyê" kir.

Di nav wan de sê pêşniyarên li ser serbestberdana parêzvanên mafên mirovan (rojnamevan jî tê de), girtiyên siyasî û girtiyên bîrdozî (bi navî Pêşniyarên 133.169, 133.170 û 133.171) Pêşniyarek giştî li ser wergirtina tedbîran ji bo misogerkirina çewsandin û çewsandina parêzvanên mafên mirovan diqede (pêşniyar 133.165). Pêşniyarek bang li Sûriyê bi giştî kir ku rêzgirtina ji azadiya derbirînê re misoger bike (pêşniyar 133.167). Li jêr bi taybetî bang hate kirin ku qanûnek li ser gihîştina agahdarî û azadiya çapemeniyê were pejirandin û bicîh bîne:

133.166 Pejirandin û cîbicîkirina qanûnên ku mafê azadiya agahdarî û çapemeniyê dide li gorî standardên navneteweyî û rakirina hemî sînorkirinên li ser wan mafan, di nav de yê ku di qanûnên dijî-terorîzmê de hene (Portûgal).¹⁴

Derbarê raporên demkî yê di bin ICCPR de, çerxa dawîn a raporkirina tam ya sêyem bû ji bo, di 2005 de tamam bû. Lê belê, çerxa raporkirinê ya çaremîn niha berdewam e: Sûriyê Rapora xwe ya Dewletê di sala 2022 de pêşkêş kir, NY lîsteya xwe ya mijarên girêdayî ya çarem berhev kir. raporta demkî ya Komara Erebi ya Sûrî di Adara 2023an de, û gelek rêxistinên civaka sivîl pêşnûmayên xwe pêşkêş kirin, bi taybetî di Hezîrana 2024an de.¹⁵ Di warê azadiya derbirînê de, belgeya lîsteya NYê ya mijaran bang li Sûriyê kir, di nav tiştên din de , ku bersivê bide raporên sansura medyayê, tevî betalkirina destûrnameyê,

12 Antoun Issa, Dîmena Medyaya Nû ya Sûriyê: Medyaya Serbixwe ya Ji Şerê Çêbû , MEI Siyaset Paper 2016-9 (2016, Enstîtuya Rojhilata Navîn), kurte, https://www.mei.edu/sites/default/files/publications/PP9_Issa_Syrianmedia_web_0.pdf.

13 17 Mijdar 2021, A/HRC/WG.6/40/SYR/2, para. 36, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g21/338/46/pdf/g2133846.pdf>.

14 <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/sy-index>

15 Hemî van belgeyan li ser https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/countries.aspx?CountryCode=SYR&Lang=EN hene.

bi zorê dide rojnamevanan ku çavkaniyên xwe eşkere bikin, çavdêriya weşanên Wezaretê Ragihandinê bikin û "êriş û tacîz, tirsandin, girtin û binçavkirina keyfî, windakirinên bi zorê û kuştinên derveyî darazê yê çalakvan, rojnamevan û pisporên medyayê ji bo ku mafê xwe yê azadiya derbirinê bi kar bînin. , di nav de serhêl", ji bilî dayîna agahiyê li ser her parastinên ku ji bo rojnamevanan têne peyda kirin¹⁶. Her wiha bang li Sûriyê kir ku rapor bike li ser tedbîrên ku ji bo parastina serxwebûna ragihandinê hatine girtin, hewldanên ku ji bo sûcdarkirina rûreşiyê hatine kirin û piştrast bike ku cezayên tund li ser wê neyên sepandin, û hewldanên ji bo derxistina yasaya tawanên sîber, yasaya cezakirinê. Qanûna Medya, û Yasaya Dijî Terorê li gor pîvanên navneteweyî¹⁷.

Derbarê qanûnên niştimanî de, li Sûriyê hejmarek qanûn hene ku sîno-darkirinên ne rewşa li ser azadiya medyayê ferz dikin, Qanûna Ragihandinê¹⁸ di Tebaxa 2011an de hat pejirandin û diviyabû ku ew hewldanek be ji bo azadkirina sektora ragihandinê. Ew bi rastî çarçoweya yasayî li gorî rejîmê li gorî yasaya Weşanan a 2001-ê ya zor tepeserker baştir kir, ya ku¹⁹ ligel yasaya ragihandinê bi gel re li ser Înternetê,²⁰ biryarnameya yasaya radyoyên bazirganî yê taybet, û bendên nakok di qanûna bingehîn de hat rakirin .²¹ Li ser Stasyonên Radyoyê.²² Lêbelê, Qanûna Medyayê hejmarek sîno-darkirinên neqanûnî li ser naverokê dihewîne û di heman demê de di bandora wê ya lîberalizêkirinê de bi giranî bêbandor e, ji ber ku ew berdewam dike ku qaîdeyên din, zordartir nas bike.

Di derbarê qedexeyên naverokê yê neqanûnî de, xala 4(1) ya Qanûna Ragihandinê mafê azadiya raderbirinê diparêze "heya ku bi hişmendî û berpirsiyarî were bikar anîn."²³ Madeya 3 dibêje ku karê ragihandinê divê li ser hin nirxan be, di nav wan de "nirxên niştimanî yê civaka Sûriyê û berpirsiyariya belavkirina zanîne, îfadekirina berjewendiyên gel û parastina nasnameya netewî".²⁴ Li gorî Enstîtuya Tehrîr ji bo Siyaseta Rojhilata Navîn, Qanûna Medyayê rê li şîrketên medyayê qedexe dike

Ji weşandina her naverokê girêdayî hêzên çekdar heya ku ew daxuyanîyek fermî be yan jî destûra weşanê hebe. Her wiha destûr nayê dayîn ku sazîyên çapemeniyê agahiyên ku zirarê dide "yekîtiya neteweyî", "ewlehiya neteweyî", "sembolên dewletê", "tevlîheviya mezhebî derdixe", "heqaretê" li baweriyên olî dîke, an jî kesên din tehrîk dike ku sûc, tundûtûjiyê bikin. yan jî kiryarên terorîstî.²⁵

16 5 Avrêl 2023, CCPR/C/SYR/Q/4, para. 22, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/countries.aspx?CountryCode=SYR&Lang=AR

17 Ibid., para. 23

18 Mersûm-qanûn hejmar 108 ya 2011, 28ê tebaxa 2011ê, bi erebî li ser <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/20747> heye.

19 Biryarnameya qanûnî ya jimare 50 ya sala 2001ê.

20 Biryarnameya qanûnî ya hejmar 26 ya sala 2011ê.

21 Jimara 68 a sala 1951ê.

22 Hejmar 10 a sala 2002an.

23 Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê, Lêkolîn: Mafê zanin û parastina jêderan li Sûriyê , Heziran 2022, r. 16, <https://scm.bz/en/right-to-know-and-protection-of-the-source-in-syria-en/>.

24 Ibid., r. 24.

25 Rêxistina li Sûriyê: Rastiya Zagonsaz , 26 Adar 2021, r. 1, <https://timep.org/2021/03/26/organizing-in-syria-legislative-fact-sheet/>.

Di Atlasa Qanûna Navneteweyî (ILA) de jî rewş wiha ye:

Yasa herwiha bendên yasaya berê dubare dike, ku rojnamevanan qedexe dike ku raportan li ser mijarên curbecur, di nav wan de ewlekariya niştimanî, çalakiyên artêşê û mijarên olî, bi taybetî yên ku dikarin nakokiyên mezhebî derbixin an jî rûreşkirina olan bikin. Ji dezgehên ragihandinê re qedexe ye ku naveroka ku banga şidetê an terorîzmê dike, û her weha her tiştê ku dikare zirarê bide sembolên dewletê an nepeniya kesekê binpê bike, biweşînin.²⁶

Ji perspektîfa azadiya derbirînê, ev hukm ji gelek aliyan ve pirsgirêk in. Li gorî hiqûqa navneteweyî, sînorkirinên li ser azadiya derbirînê divê ceribandinek sê beşan pêk bînin, ya yekem ew e ku divê "bi qanûnê were peyda kirin". Ji bo vê yekê ne tenê hewce dike ku sînorkirin di qanûnekê de bêne destnîşan kirin, lê di heman demê de ew têra xwe zelal be ku pêşwext pêşbînî bike ka çi qedexe ye û çi ne qedexe ye. Çavkaniyên ne zelal ên wekî "hişmendî û berpirsiyarî", "nirxên neteweyî", "berjewendiyên gel" û parastina "nasnameya neteweyî" diyar e ku vê pîvanê nagirin. Bi rastî, dixuye ku ew tam ji bo nermbûnê ("qanûnên gomê") hatine sêwirandin, da ku gava ku hukûmet ji hin raporên medyayê hez neke ew dikarin werin sepandin.

Beşa duyemîn a ceribandinê ev e ku sînorkirin divê ji bo parastina berjewendiyek rewa xizmet bike. Ev berjewendî di xala 19(3) ya ICCPR de hatine rêz kirin û maf an navûdengê kesên din, ewlehiya neteweyî an nîzama giştî, tenduristî an exlaq in. Ev navnîş berfireh e û tenê sînorkirinên ku ji bo parastina yek ji van armancan rewa ne. Gelek berjewendiyên ku bi Qanûna Çapemeniyê tînin parastin ji vê zêdetir in. Wek mînak, berjewendî yan jî têgehên wek "nirxên netewî", "berjewendiyên gel", "nasnameya netewî" û "nîşanên dewletê" di lîsteya xala 19(3) de cih nagirin û ji ber vê yekê ne rewa ne. Helbet çapemenî her dem azad e ku van nirx û armancan hilbijart bike, lê ne rewa ye ku hukûmet vê yekê ji wan bixwaze.

Di derbarê heqaretkirina baweriyên olî de, mirov dikare bibêje ku ev yek di çarçoveya exlaqê giştî de ye, ku yek ji berjewendiyên ku di xala 19(3) de hatine rêz kirin. Lêbelê, Komîteya Mafên Mirovan a Neteweyên Yekbûyî di Şîroveya Giştî ya Hejmar 34 de eşkere kiriye: "Qedexekirinên li ser îfadeyên bêhurmetiyê yên li hember olek an pergalên din ên baweriyên, di nav de qanûnên kufrê, bi Peymanê re nakok in ji bilî rewşên taybetî yên ku di xala 20-an de hatine destnîşankirin. paragrafa 2 ya Peymanê."²⁷ Ev tê wê wateyê ku ne rewa ye parastina baweriyên olî bi vî rengî, wekî yasaya ragihandinê, di heman demê de guncaw e ku kesên xwedî baweriyên olî ne li ser bingeha wan baweriyên ji nefretkirina wan were parastin.

26 Sûriye: Rapora Welatê ILA, 2015, r. 2, <https://internetlegislationatlas.org/data/summaries/syria.pdf>.

27 Şîroveya Giştî Hejmar 34, Xala 19: Azadiya raman û derbirînê, 12 Îlon 2011, para. 48. Bi her şex zimanên UN li ser: <http://undocs.org/ccpr/c/gc/34> heye.

Wekî din, Komîteyê destnîşan kir ku "sînorkirin... ji bo parastina exlaqê divê li ser prensîbên ku bi tenê ji kevneşopiyek yekane dernakeve bin. Ev sînordarkirin divê li ber ronahiya gerdûnîbûna mafên mirovan û prensîba ne-cudakarîyê werin fêmkirin."²⁸ Ev jî tê wê maneyê ku parastina baweriyên hin olan ne rewşa ye.

Ev rewşa ye ku ewlekariya neteweyî were parastin û li hember tehrîkkirina nefreta mezhebî an sûc û terore were parastin. Lêbelê, beşa sêyemîn a îmtîhanê ev e ku ji bo parastina berjewendiyê divê sînorkirin 'pêwîstî' bin. Ji bo vê yekê pêdivî ye ku sînor bi hûrgulî bêne xêz kirin, da ku ew tenê axaftinên ku rastî xetereyê li berjewendiyê ku têne parastin veşêrin. Ewlehiya neteweyî têgehek e ku gelek caran li welatên cîhanê û bi taybetî li cîhana erebî bi berfirehî tê şîrove kirin. Ji ber vê yekê girîng e ku ew di qanûnê de bi zelalî were pênase kirin, û ne ku hemî raporên ku bi ewlehiya neteweyî ve têkildar in, qedexeyê bikin, lê tenê ya ku bi taybetî wê xera dike. Di pratîkê de, her çend meşrû be qedexekirina rayedaran ji eşkerekirina razên îstîxbaratê re jî, raporên medyayê pir kêmkê gefan li ser ewlehiya neteweyî çêdike.

Parastina nepenîtiyê jî rewşa ye, heya ku sînorên guncav bêne danîn, nemaze ku azadiya derbirinê di berjewendiyê giştî ya giştî de be, pêşî li nepenîtiyê digire. Xuya ye ku Qanûna Ragihandinê ji bo berjewendiyên giştî hevsengiyêke wiha nabîne. Bi rastî di madeya 13'an de wiha tê gotin: "Dema ku rexne li kesên ku erk û xizmeteke giştî li ser wan hatiye spartin bîne rexnekirin yan jî agahî derbarê wan de bîne weşandin, bi şertê ku naveroka medyayê ji nêz ve bi karê wan ve girêdayî be û ji bo berjewendiyê giştî be, nepenîtiyê bînpêkirin."²⁹ Ev hinekî erênî ye, her çend ew pir teng e. Kiryarên karbidestên giştî yê ku bi karê wan ve girêdayî ne bi gelemperî li derveyî çarçoweya nepenîtiyê ne, ji bilî hin aliyên parastina daneyê yê wekî nirxandinên performansê. Ji ber vê yekê dema raporkirina li ser van kiryanan, pêdivî ye ku ne hewce be ku ji bilî vê yekê îspat bikin ku rapor di berjewendiyê gelemperî de bû.

Ji aliyê erênî ve, di warê sizayan de, qanûna ragihandinê ji bo piraniya tawanên medyayê ne girtin û cezayê girtîgehê, lê tenê cezayê pereyan dide.³⁰ Vana dikarin bi qasî 1,000,000 SYP (niha tenê bi qasî 77 USD) bin,³¹ lê pargîdaniyên medyayê dikarin ji ber bînpêkirina bendan bi demkî bêne sekinandin û di hin rewşan de tewra lîsansa wan jî betal kirin.³² Wekî din, Qanûna Medyayê di qanûnên din de cezayan diparêze. Wek mînak, xala 79'an xebatkarên çapemeniyê yê ku qedexeyên di xala 12'an de bînpê dikin, wekî "qanûnên di meriyetê" de binav dikin, di xala 99'an de jî wiha tê gotin: "Ji bo her sûcê ku di vê qanûnê de, qanûna ceza û qanûnên di hêz dê were sepandin."³³

28 Ibid. , paragraf 32.

29 Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê, Jîngeha Yasayî ya Ragihandinê li Sûriyê , r. 24.

30 Binêre, bo nimûne, Enstîtuya Tehrîr ji bo Siyaseta Rojhilata Navîn, Rêxistinkirina li Sûriyê: Legislative Fact Sheet , r. 1, û Navenda Sûriya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê, Jîngeha Yasayî ji bo Ragihandinê li Sûriyê , r.

31 Dîmenên Medyayê: Analîzek Pîspor li ser Rewşa Medyayê: Sûriye, <https://medialandscapes.org/country/syria/policies/media-legislation>.

32 Enstîtuya Tehrîr bo Siyaseta Rojhilata Nêzik, Rêxistin li Sûriyê: Rastiya Zagonsaz , r. 1.

33 Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê, Jîngeha Yasayî ya Ragihandinê li Sûriyê , rûpel 25-26.

Aliyên din ên ku xuya dikin erênî yên Qanûna Medyayê jî di dawiyê de di pratîkê de têne têkbirin. Wek mînak, xala 4(2) "mafê xebatkarên medyayê yên wergirtin û bikaranîna agahiyan, li gor bendên vê qanûnê" diparêze.³⁴ Lê belê, Sûriye ne xwediyê zagoneke rast a Mafê Agahdariyê (RTI) ye an jî qanûnek ku mafê mirovan dide ku bigihîjin agahdariya ku di destê desthilatdaran de ne.³⁵ Ji ber vê yekê ev hukmê sînordar nikare vî mafî bide. Di nav tiştên din de, ew çarçoweya vî mafî, prosedurên ji bo daxwazan, îstîsnayên ji mafê destnedanê, û awayên îtirazê li dijî redkirina destnedanê diyar nake. Rapora " Lêkolîn: Mafê Gihîştina Agahiyan û Parastina Jêderan li Sûriyê" ya Navenda Sûriyê ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê bi zelalî têkçûnên Sûriyê di derbarê RTI de vedibêje.

Xaleke din a ku xuya ye erênî ya Yasaya Medyayê ye, xala 7(b) ye, ku dibêje "Tu kes nikare ji xebatkarên medyayê daxwaz bike ku çavkaniyên xwe yên agahdariyan eşkere bikin ji bilî dadwerî û rûniştinek veşartî." Lê, li gorî Navenda Sûriyê ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê, ev rêgez bi ser neketiye û hîn jî ji rojnamevanên Sûriyê tê xwestin ku çavkaniyên xwe yên nehênî yên zanyariyan eşkere bikin.³⁶

Qanûna Ragihandinê jî di derbarê finansêkirin û xwedîderketina medyayê de gelek qanûnên zordar destnîşan kirin. Wek mînak, xala 15ê sînorên tund li ser dahata reklamê destnîşan dike, di heman demê de qanûn jî milkiyeta kesane ji bo radyoyê herî zêde %25 û ji bo televîzyonê %20 sînordar dike.³⁷ Digel ku sepandina hin sînoran li ser berhevdana xwedîtiya medyayê erênî ye, lê³⁸ ev sînor pir hişk in û dê pêşkeftina serketî ya sektorê asteng bikin.

Madeya 19ê ya Qanûna Ragihandinê jî destyek nû ya çavdêriyê ava kir, Encumena Agahdariya Neteweyî, ku bi nave hem ji hêla aborî hem jî ji hêla îdarî ve serbixwe bû. Lêbelê, Encûmenê ne xwediyê wê hêzê bû ku bi rastî destûrnameyên medyayê bide, lê tenê pêşniyaran bide civata wezîran, ku dê biryara dawî bide.³⁹ Ev nêzîkatî jî di sala 2016'an de bi dawî bû, dema ku Encumena Medyaya Neteweyî hat betalkirin⁴⁰ û rayeyên wê yên lîsansê derbasî Wezareta Ragihandinê bû.⁴¹

Hêjayî gotinê ye ku proje yasaya medyayî ya nû niha li ber parlamentoyê ye, ku li gorî Navenda Sûrî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê, "heta paşvekişîna ji yasaya 108 ya sala 2011 [qanûna medyayê ya niha] nîşan dide."⁴² Di nav tiştên din de, pêşnûmeya qanûna medyayê sînorkirinên naverokê yên ne diyar li ser medyayê ferz dike, hewcedariyên lîsansê berfireh dike, gihîştina diravî ji medyayê re sînordar dike, û kontrola Wezareta Ragihandinê li ser medyayê berfireh dike.

34 Navenda Sûrî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê, Lêkolîn: Mafê Gihîştina Agahiyan û Parastina Jêderan li Sûriyê , r. 16, û Enstîtuya Tehrîr ji bo Siyaseta Rojhilata Nêzîk, Rêxistin li Sûriyê: Rastiya Yasayî , r. 1.

35 Binêre Rêjeya RTI, Rûpelê Welat. <https://www.rti-rating.org/country-data/> (ku Sûriye di nav 140 welatên ku qanûnên RTIyê de ne di listeyê de ye).

36 Lêkolîn: Mafê bidestxistina agahiyan û parastina jêderan li Sûriyê , r. 2.

37 Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê, Jîngeha Yasayî ya Ragihandinê li Sûriyê , r. 26.

38 Binêre, bo nimûne, Toby Mendel, Ángel Garcia Castillejo û Gustavo Gómez, Concentration of Ownership and Freedom of Expression: Standards Global and Implications for the Americas (2017, Paris, UNESCO).

39 Sûriye: Rapora Welatê ILA , 2015, r. 2 û Navenda Sûrî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê, Jîngeha Yasayî ji bo Ragihandinê li Sûriyê , rûpel 26-28.

40 Biryarnameya qanûnî ya hejmar 23 ya sala 2016, 6ê Îlona 2016an.

41 Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê, Jîngeha Yasayî ya Ragihandinê li Sûriyê , r. 26.

42 Pêşnûmeya qanûna nû ya medyayê li Sûriyê - 2024 Azadkirina medyayê ji kontrola dewletê: Yek gav... du gav paş , 2024, <https://scm.bz/en/der-neue-mediengesetzentwurf-in-syrien-2024/>.

Di Nîsana 2024-an de, qanûnek nû ya avakirina Wezaretê Ragihandinê hate pejirandin, ku jixwe desthilatên wezaretê bi girîngî berfireh dike.⁴³ Di nav tiştên din de, ew pêşniyar dike ku wezaret dikare lîsansa 13 kategoriyên cihêreng ên aktorên agahdarkirinê di nav de weşanger, medyaya çapkirî, medyaya serhêl, medyaya civakî, navendên perwerdehiya medyayê, navendên rapirsîyê û çapxane û weşanxane jî di nav de heye.⁴⁴

Di Qanûna Cezayê de⁴⁵ li ser naveroka ku dibe ku were belavkirin jî gelek qedexeyên hene. Analîzek berfireh a van bendan li derveyî çarçoveya vê raporê ye, lê hin xalên herî bi pirsgirêk li jêr têne nîqaş kirin. Weke ku li jor jî hat behskirin, heta radeya ku Qanûna Çapemeniyê di van mijaran de tu rênîşandane nade, hukmên Qanûna Cezayê li ser medyayê berdewam in.

Wek mînak, xala 285 a Qanûna Cezayê, ku di sala 2022 de hat guherandin, belavkirina daxuyaniyên ku "nasnameya medenî an neteweyî têk didin, nerazîbûnên nijadî an mezhebî tehrîk dikin" sûcdar dike, di heman demê de xala 286ê her kesê ku "bêhêvîbûn an qelsiyê di nav endamên civakê de belav dike" sûcdar dike. Xala 287'an qedexeyên dîke ku ji derve nûçeyên derew û zêde yên ku "rûmeta dewletê an jî rewşa wê ya aborî xera dike" qedexeyên dîke, xala duyemîn jî hat zêdekirin ku belavkirina "nûçeyên ku îmajê dewleta dijmin bi mebest dişewitîne" qedexeyên dîke. Binpêkirina statuya dewleta Sûriyeyê." Binpêkirina vê hukmê bi cezayê pere û herî kême şeş meh cezayê girtîgehê tê cezakirin. Madeya 307'an qedexeyên dîke: "Her nivîsek an axaftinek ku bi mebesta mezhebî û nijadperestî û xirecira mezhebî û nijadî derbikeve, an jî di navbera mezheban û pêkhatiyên cuda yên neteweyê de nakokiyên derxîne, ji şeş meh heta du salan û bi cezayê pereyan ji sed heya. du sed lîre."⁴⁶

Gelek ji van bendan di beşa yasayî ya testa sînordarkirina azadiya derbirînê de bi ser nakevin, ji ber ku zimankê nezalal bikar tînin, di nav wan de îfadeyên wekî "nasnameya neteweyî", "navûdengê dewletê", "rewşa darayî", "rewşa dewleta Sûriyê". Piraniya wan jî ji bo bidestxistina berjewendiyên rewa, beşa duyemîn a testê ne. Û yên din beşa hewcedariya testê têk diçin. Mînakî, bi gelemperî tê pejirandin ku qedexeyên berbelav ên li ser nûçeyên sexte, bila ji nûçeyên zêde ne rewa ne. Qedexekirina teşwîqkirina nefretê ne tenê destûr e, lê ji hêla bendê 20(2) ya ICCPR ve tê xwestin, lê girîng e ku meriv zimankê zelal û rast were bikar anîn dema ku rêgezên weha têne amadekirin, ku peyva xala 307-an bi ser nakeve.

Çend xalên Qanûna Cezayê, xalên 375-378 jî di nav de, hukmên îftirayê ne. Di nav yên din de, hukmên taybetî yên ji bo îftirakirina Serok, dadgeh, rayedarên leşkerî an giştî hene, û her weha cezayên girtîgehê yên bi dirêjahiya cûda jî peyda dikin.⁴⁷ Niha eşkere ye ku hukmên îftirayê ne rewa ne û bi taybetî cezayên girtîgehê bi pirsgirêk in. Wekî ku Komîteya Mafên Mirovan a Neteweyên Yekbûyî (NY) destnîşan kir, "Dewletên alîgir divê sûcdarkirina îftirayê bifikirin. û di her rewşê de, divê sepandina qanûna tawanana tenê di dozên herî giran de were hesibandin, û girtîgehê ti carî cezayek guncaw nîne."⁴⁸

43 Qanûna Wezaretê Ragihandinê, hejmar 19 a sala 2024, 23ê nîsana 2024, <https://sana.sy/?p=2075689> (bi erebî).

44 Ibid., Bend 12.

45 Biryarnameya Zagonsaz Hejmar 148 ya 1949, 1 Tebax 1949, <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/10918>.

46 Binêre, bo nimûne, Sûriye: ILA Country Report, 2015, r. 1 û Navenda Sûri ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê, Jîngeha Yasayî ji bo Ragihandinê li Sûriyê, rûp 25-26.

47 Binêre, bo nimûne, Sûriye: Rapora Welatê ILA, 2015, r. 1, Navenda Sûri ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê, Lêkolîn: Mafê Gihîştina Agahiyên û Parastina Jêderan li Sûriyê, r. 18 û Navenda Sûri ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê, Jîngeha Yasayî ya Ragihandinê li Sûriyê, r. 25.

48 Şiroveya Giştî Hejmar 34, Xala 19: Azadiya raman û derbirînê, 12 Îlon 2011, para. 47.

Dabînkirina parastina taybetî ji bo serok ne rewa ye; berevajî vê, divê ji kesayetiyên giştî were xwestin ku bi rengek bilindtir rahêjin. asta rexneyê ji hemwelatîyên asayî û divê dezgehên giştî yên wekî dadgeh, leşker û rayedarên din ên giştî ji îftirakirinê qet nebe xwedî parastinê.

Zagona Rêzkirina Ragihandinê li ser Înternetê û Têkoşîna Sûcên Sîberî (Qanûna Sûcên Sîber), ku tenê di sala 2022-an de hate pejirandin,⁴⁹ nîşan dide ku hukûmet ji pratîka xwe ya dîrokî ya sepandina qanûnên berfireh û maqûl ji bo kontrolkirina axaftinên rexnegir, di nav de ji hêla medyayê ve, dernakeve. Qanûna Sûcên Înternetê dewsa Biryarnameya Yasayî ya jimare 17 a 2012-an digire, lê gelek şîrovekar rexne dikin ku ew berfirehtir e, tawanên nû destnîşan dike û cezayên tundtir peyda dike.

Yek ji pirsgerêkên zagona berê ev bû ku ew ferq nake di navbera nivîskarên orijînal û yên din ên ku tenê piştgirî didin an jî ji gotinekê hez dikin. Dema ku ji nû ve weşandina daxuyaniyekê ku ji bo heman cezayên weşana orijînal tê bikar anîn, ev yek di serdema dijîtal de êdî ne rewa ye, ji ber ku kiryarên pir piçûk, nefikirî jî dikarin wekî ji nû ve weşandinê werin hesabandin. Navenda Sûriyê ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê der barê girtina li gorî qanûna berê de destnîşan kir:

Piraniya wan ji aliyê hêzên ewlehiyê ve ji ber çalakîyên piçûk ên medyaya civakî hatibûn girtin, ji ecibandî û şîroveyan Facebookê ku şert û mercên jiyanê yên dijwar şermezar dikin û hukûmetê rexne dikin heya daxuyaniyên ku gendeliyê şermezar dikin.⁵⁰

Ev pirsgerêk di Qanûna Sûcên Sîberê de jî dimîne. Xala 35'an diyar dike ku parvekirina naverokê li ser Înternetê dê ji bo mebestên berpirsiyariya sûc û cezakirinê wekî beşdariyek nû were hesabandin.⁵¹

Mîna Qanûna Cezayê, Qanûna Sûcên Sîberî hejmareke mezin ji qedexeyên naverokê dihewîne, û ji çarçoweya vê raporê der e ku hemî wan hûrgulî bike, lê çend li vir tene ronî kirin da ku ramanek li ser xwezaya pirsgerêk a vê qanûnê bidin. Benda 23 bi giştî bikaranîna alavên dijîtal ji bo kişandina wêne yan tomarkirina kesên din bêyî rizamendiya wan qedexe dike, û cezayê girtîgehê ji yek heta şeş mehan û cezayê di navbera 500,000 û 1,000,000 SYP (nêzîkî 37-77 dolar) dide. Heger xeletî li memûrekî giştî were kirin, cezayê 6-12 mehan û cezayê di navbera 1.000.000 û 2.000 SYP (nêzîkî 77-153 dolaran) zêde dibe.⁵² Ev bi serê xwe ne negunca ye, lê wekî hemî parastinên nepenîtiyê, divê berjewendiya giştî bi zelalî serwer be, di nav de ku medya bikaribe rola xwe ya ragihandinê di berjewendiya giştî de bicîh bîne. Di heman demê de neqanûnî ye ku parastinek mezintir ji karbidestên giştî re were peyda kirin, yên ku - bo nimûne di rewşa îftirayê de - neçar in ku ji hemwelatîyên asayî kêmtir parastina nepeniya xwe qebûl bikin.

49 Biryarnameya qanûnî ya hejmar 20 ya 2022, 18ê Avrêl, 2022, <https://www.mokt.Wali.sy/sites/default/files/Qanûna%20Serlêdana%20Têkilî%20Hejmar%202020.pdf>.

50 Guhertoya qanûnî ya Qanûna Sûcên Sîberî Hejmar 20 ya 2022: Sînardarkirina mafê azadiya derbirinê û mafê bidestxistina agahiyan , r. 8, <https://scm.bz/de/rechtsrevision-zum-cybercrime-gesetz-Nr. 20 ji 2022/>.

51 Ibid. , r. 21.

52 Ibid. , r. 17.

Xala 24-an bi bandor rejîmek paralel ji bo îftirakirina dijîtal peyda dike, ji mehek heya sê mehan cezayê girtîgehê û cezayê di navbera 300,000 û 500,000 SYP (nêzîkî 22-37 USD) de dide. Dîsa, cezayên ji bo karbidestên gelemperî têne tund kirin, bi cezayên girtîgehê di navbera 3 û 12 mehan de û cezayê di navbera 500,000 û 1,000,000 SYP (nêzîkî 37-77 USD). Wekî ku li jor hat behs kirin, sûcdarkirina îftirayê, û bi taybetî cezayê girtîgehê, ne rewşa ye, û divê karbidestên giştî li gorî yasaya îftirayê ji hemwelatîyên asayî tu carî ji parastinê mezintir nebin. Xala 25'an jî sûcê "îftirakirin an heqareta elektronîkî" destnîşan dike, ku ji xala 24'an hîn berfirehtir xuya dike.⁵³

Xala 27 a yasaya tawanên înternetê sûcekî li dijî Destûra Sûriyê îlan dike ku "çêkirin an birêvebirina malper an rûpelek malperê an weşandina naverokê li ser Înternetê bi mebesta tehrîkkirina kiryarên ku bi armanca guhertina destûrê neqanûnî ne an jî daxwaza guhertina destûrê dikin. ; bêparkirina her beşekî ji axa Sûriyê ji serweriya dewletê; teşwîqkirina serhildanê li dijî desthilatdarên ku li gorî Destûra Bingehîn hatine avakirin û nehiştina van desthilatdaran erkên xwe yê di Destûra Bingehîn de pêk bînin, yan jî hewl bidin ku rejîma desthilatdar a dewletê hilweşînin." Ev bi cezayê girtîgehê di navbera 7 û 15 salan û 10-15 mîlyon SYP (nêzîkî 770-1160 \$) tê cezakirin.⁵⁴ Xala 28'an "li ser înternetê belavkirina nûçeyên derewîn ên ku zirarê dide îtibara dewletê an jî yekitiya neteweyî dixê xeterê" sûcdar dike û ji 3 salan heta 5 salan cezayê girtîgehê û ji 5 heta 10 mîlyon SYP (nêzîkî 385 heta 770 USD) cezayê pereyan. .⁵⁵ Xala 29'an xerakirina yekparebûna aborî ya dewletê sûc, bend 31 jî xistina hestên olî sûc dike.⁵⁶

Ev hukmên hanê bi heman pirsgirêkan re rûbirû ne, wekî yê di Qanûna Medya û Qanûna Cezayê de. Gelek pîvanên ku ji hêla qanûnê ve têne xwestin nagirin, gelek kes berjewendîyên rewşa naporêzin, û hemî pîvanên hewcedariyê yê ku ji hêla qanûnê navneteweyî ve têne xwestin pêk naynin.

Tora Sûrî ya Mafên Mirovan 146 haletên kesên ku li gorî yasaya tawanên sîber hatine girtin/girtin heta 18ê Tebaxa 2023an, bi tenê 15 meh piştî cîbicîkirina yasaya tawanên sîber belge kiribû. Ji van 17 xebatkarên medyayê ne û 13 jî ji ber parvekirinê xwe yê medyaya civakî hatin girtin. Di dema amadekirina vê raporê de, 59 kes hatibûn berdan, kesek di girtîgehê de, ihtîmala ku ji ber êşkenceyê jiyana xwe ji dest da, 86 kesên mayî jî hêj di girtîgehê de ne.⁵⁷ Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadîya Derbirinê jî çend dozên li dijî rojnamevanan li gorî yasayê ronî kir.⁵⁸

Digel van qedexeyên naverokê, Qanûna Sûcên Sîberê jî ji navbeynkarên serhêl hewce dike ku daneyên kesane yê kesên ku bi karûbarên xwe re peyaman dişînin biparêzin.⁵⁹ Ev bînpêkirinek eşkere ya standardên navneteweyî ye ku rê li ber daxwazên nefermî yê ragirtina daneya hukûmetê digire.

53 Ibid . , rûp 17-18.

54 Tora Sûrî ya Mafên Mirovan, yasaya jimare 20 a sala 2022, r. 4, <https://snhr.org/blog/2023/08/18/law-no-20-of-2022-promulgated-by-the-syrian-regime-further-perpetuates-the-oppression-of-freedom-nerin-û-gotin-û-ji-bo-dehan-dozên-girtina-xwedî-bikarhatin-û-wek-bingeh-bikaranin> .

55 Binêre Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadîya Derbirinê, Pêdaçûna Yasayî ya Yasaya Sûcên Sîberî jimare 20 ya 2022: Sinordarkirina mafê derbirinê û mafê bidestxistina agahîyan , r. 19 û RSF, Sûriye, <https://rsf.org/en/country/syria>.

56 Tora Sûrî ya Mafên Mirovan, yasaya jimare 20 ya 2022, rûpel 5-6.

57 Zagona jimare 20 ya sala 2022, rûpel 11 û 13.

58 Çavdêriya Hiqûqî ya Qanûna Sûcên Sîberî Hejmar .

59 Ibid . , r. 13.

Zagonên din ên ku bi gelemperî ji bo krîmînalîzekirina xebatkarên medyayê wekî bingeh têne binav kirin, di nav wan de Qanûna Dijî Terorê⁶⁰ û Rêzîknameya "Sepandina hukmên Qanûna Têkiliyên Torê û Têkoşîna bi Sûcên Agahdariyê re" hene.⁶¹

Pirsgirêka dadweriyê li Sûriyê ne tenê bi yasayan bi xwe ve sînordar e, lê di dadgehan de jî, Dadgeha Leşkerî û Dadgeha Dijî Terorê jî di nav de ye.⁶² Piştî ku ev ya dawî di sala 2012an de hat damezrandin, Navenda Sûriya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê diyar kir:⁶³ "Piraniya çalakvanên aştîxwaz, parêzvanên mafên mirovan, xebatkarên medyayê, rojnamevan û yên din ji wê demê ve li Dadgeha Dijî Terorê hatine dadgehkirin."⁶⁴ Eşkere ye ku dadgeheke pîspor a dij-terorê, ger meşrû be, tenê heke sûcên terorîstî yên rastîn biciribîne dikare guncan be. Lêbelê, ev dadgeh bi gelemperî cezayên îdamê wekî cezayên dawî didin, ku paşê bi lez têne bicîh kirin.⁶⁵

Bi awayekî giştî, gelek belgeyên ku di vê raporê de hatine behs kirin, nebûna serbixwebûna dadweriya sûrî û sistema yasayî bi giştî, nebûna rêzgirtin ji mafên bingehîn ên dadgehkirina dadmend di dozên tawanan û yên din de, û pirsgirêkên cidî yên din di warê yasayî de nîşan didin. Sistem. Vekolîneke kûr a van têkçûnan li derveyî çarçoveya vê raporê ye, lê diyar e ku sistema yasayî ya xwecihî amûrêke peyda nake ji bo sererastkirina bînpêkirinên ku rojnamevan li Sûriyê rastî wan hatine û berdewam dikin.

Van pirsgirêkan ji ber bêcezebûna ku ji hêla gelek aktorên ewlehiyê ve ji ber bînpêkirinan kêfa wan tê, zêdetir dibin. Weke mînak di xala 16. a yasaya damezrandina Midûriyeta Giştî ya Îstixbaratê de wiha tê gotin: "Karmendên Midûriyetê ji ber sûcên ku di dema bicihanîna erkên xwe de hatine kirin, nayên darizandin, heta ku Midûr biryara tawanan nede."⁶⁶

Ji bilî pêwîstiyên yasayî, Komîteya Parastina Rojnamevanan (CPJ) daneyên dirêj li ser rojnamevan û xebatkarên medyayê yên ku li Sûriyê ji sala 1992-an ve hatine kuştin pêşkêş dike. Ew 142 rewşên weha bi mebestên piştrastkirî (ango rasterast bi karê wan re wek rojnamevan ve girêdayî ne) navnîş dike, hemî ji sala 2011 ve. , wekî ku di grafiya jêrîn de tê nîşandan. Hejmara herî zêde ya mirinan di sala 2012'an de bi 31 kesan pêk hatiye, li pey wê jî di sala 2013'an de 30 mirin. CPJ jî hejmara rojnamevan û xebatkarên çapemeniyê yên girtî dişopîne.

60 Biryarnameya qanûnî ya hejmar 19 a sala 2012an.

61 Biryarnameya qanûnî ya hejmar 17 a sala 2012an.

62 Bi Biryarnameyên Zagonsaz ên jimare 64 a sala 2008 û jimare 55 a sala 2011'an hatiye avakirin.

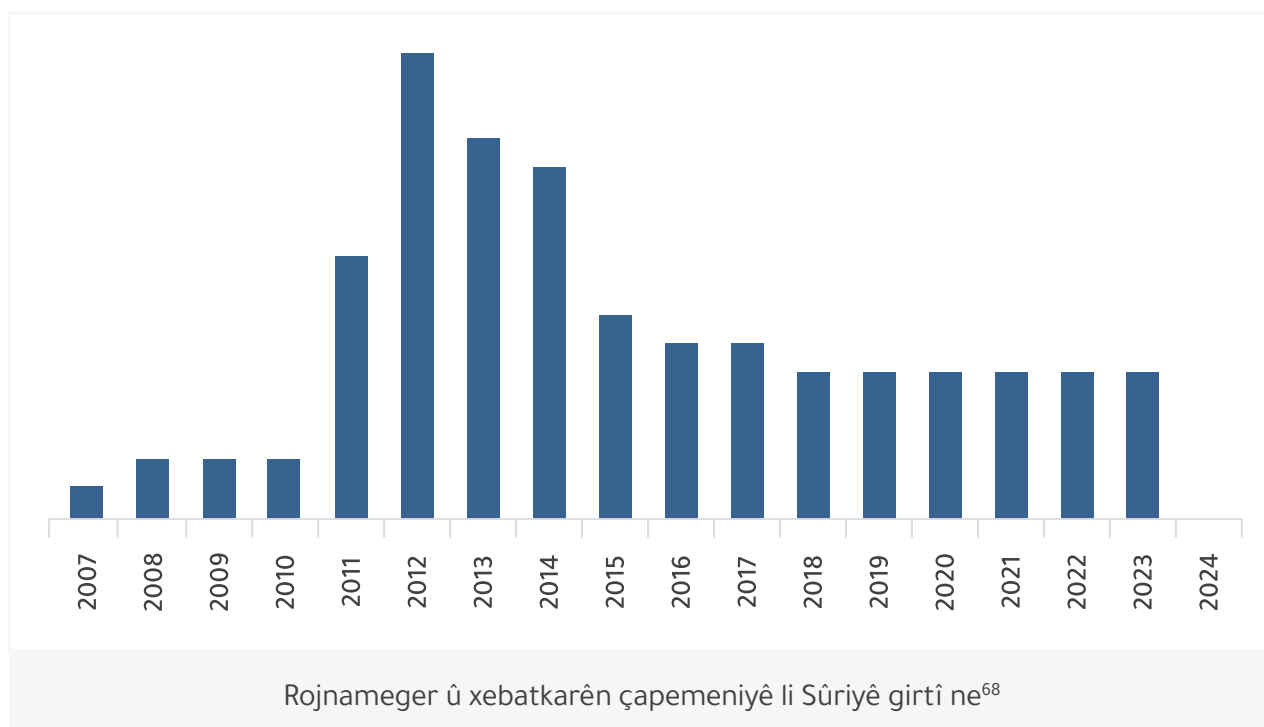
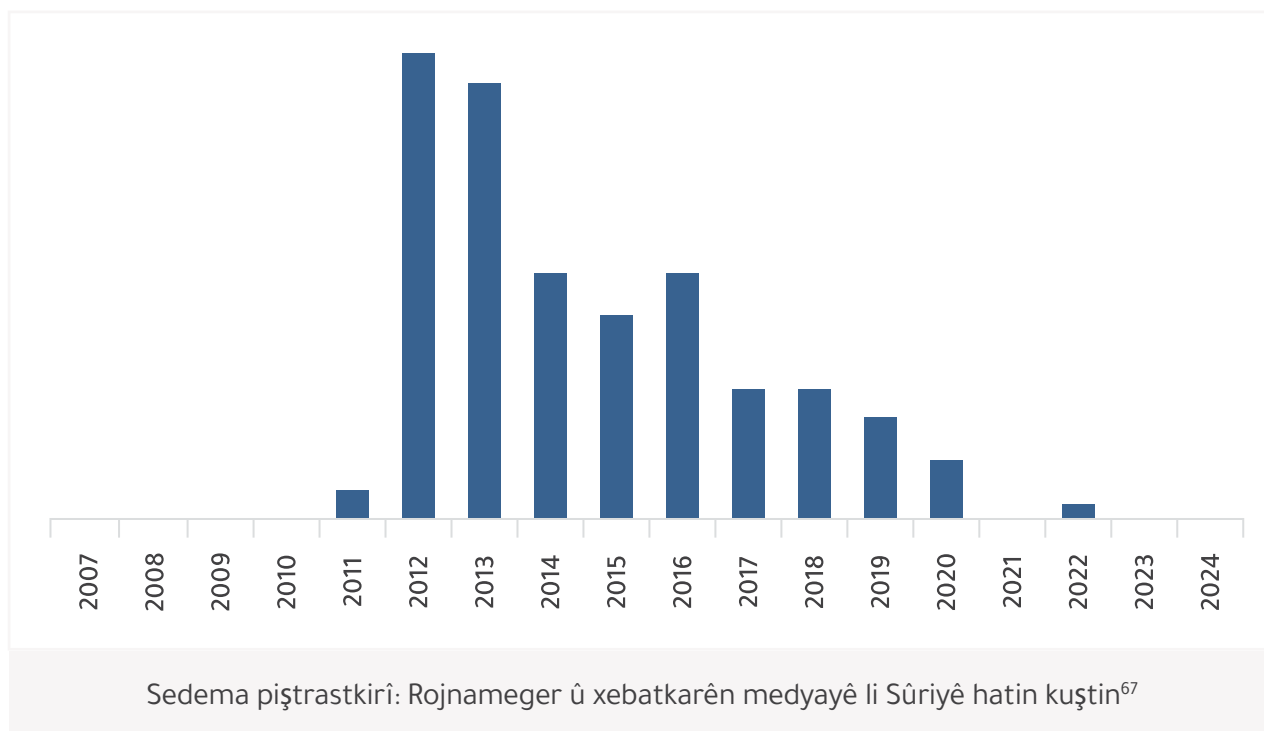
63 Biryarnameya qanûnî ya hejmar 22 ya 2012, 26 Tirmeh 2012.

64 Komara Erebi ya Sûri: Pêşkêşkirina Komîteya Mafên Mirovan a Neteweyên Yekbûyî di rûniştina wê ya 130emîn de ji bo lîsteya pirsên li benda ragihandinê, 28 Tebax 2020, r. 4, li ser heye: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/countries.aspx?CountryCode=SYR&Lang=EN.

65 Binêre Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê, Sûriye: Kula Reş ji bo Xebata Medya: 10 Salên Bînpêkirin , Têbînî 2, r. 47. Di heman raporê de gelek mînakên rojnamegerên bi vî rengî hatine kuştin rêz dike.

66 Biryarnameya qanûnî ya jimare 14 ya sala 1969ê. Ev yek bi xala 74 a mersûmê jimare 549 a sala 1969ê li ser rêzîknameya navxweyî ya Midûriyeta Îstixbarata Giştî (Ewlekariya Dewletê) tê piştgirî kirin. Binêre ibid. , r. 47.

Dîsa, 2012 sala herî xirab bû, bi 16 rojnamevan û xebatkarên medyayê hatin zîndanîkirin, li pey wê jî 2013 bi 13 (li grafiya duyemîn binêre).

67 Binêre https://cpj.org/data/killed/all/?status=Killed&motiveConfirmed%5B%5D=Confirmed&type%5B%5D=Journalist&type%5B%5D=Media%20Worker&cc_fips%5B%5D=SY&start_by%5D=19 sal.

68 Binêre https://cpj.org/data/location/?cc_fips=SY&start_year=1992&end_year=2024&report-builder-type=year&status%5B%5D=Girti.

Li gorî RSF`ê, di sala 2024`an de 25 rojnameger û xebatkarên din ên çapemeniyê li Sûriyeyê hîn di girtîgehê de ne.⁶⁹

Di raportekê de ku di 3ê Gulana 2024an (Roja Cîhanî ya Azadiya Çapemeniyê) hat weşandin de, Tora Sûriyê ya Mafên Mirovan 717 rojnamevan û xebatkarên medyayê di navbera destpêka şer di Adara 2011ê û 3ê Gulana 2024ê de hatine kuştin, di nav wan de 9 rojnamevanên biyanî û 53. rojnamevanên ku di encama îşkenceyê de mirin.⁷⁰ Di heman raporê de tê gotin ku di heman heyamê de bi giştî 1358 haletên "girtin û revandina rojnamevan û xebatkarên medyayê ji aliyê aliyên şer û hêzên kontrola li Sûriyê ve" hatine tomarkin, ji wan 486 kes di girtîgehê de ne yan jî winda bûne. ⁷¹ Tenê ji Gulana 2023`an heta Gulana 2024`an 2 rojnameger hatin kuştin û 49 haletên girtin û revandinê hebûn, ji wan 34 hatin berdan û 15 jî niha wekî "bi zorê hatine windakirin." Berpirsiyarên van bînpêkirinan aliyên cuda ne.⁷² Wek li jor hat behs kirin, raporta Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê ya bi navê ⁷³ Sûriye: Çaleke Reş ji bo Karê Ragihandinê: 10 Salên Bînpêkirin" 720 kuştinên bê dadwerî yê rojnamevanan di navbera Adar 2011 û Kanûn 2020 de tomar dike. Dadgeha Gel ji bo Kuştina Rojnamevanan , di encamê de 426 rojnamevan û xebatkarên medyayê yê din li Sûriyê di navbera 2011 û 2020 de hatine kuştin navnîş dike.⁷⁴

Rojnamegerên biyanî jî namînin. Rapora Çala Reş 118 haletên êrişan li dijî rojnamevanên biyanî li Sûriyê belge kiriye.⁷⁵ Di Çileyê 2019an de, Dadgeha Navçeyê ya Amerîkî ji bo District of Columbia dît ku hikûmeta Sûriyê rojnamevan kirine armanc. Wê hikûmeta Sûriyê berpîrsê kuştina rojnamevana Amerîkî Marie Colvin di sala 2012an de girt û ferman da wê ku 300 milyon dolar wek tazmînatên cezakirinê bide ji ber rewşên "xerab" ên êrişê. Colvin û nûçegihanê wêneyî yê Fransî Rémi Ochlik mirin dema ku êrişek bi rokêta li navenda ragihandinê ya demkî ya ku ew lê dixebitîn li bajarê Humsê di Sibata 2012an de.⁷⁶

69 RSF, Sûriye, <https://rsf.org/en/country/syria> .

70 Daxuyaniya Roja Azadiya Çapemeniyê ya Cîhanê, r. 4, <https://snhr.org/blog/2024/05/03/on-world-press-freedom-day-717-journalists-and-media-workers-have-been-documented-as-killed-by-aliyen-di-nakoki-û-hêzên-kontrol-li-sûriyê-ji-adara-2011-an-di> nav de-53-ku-ku-mirin/.

71 Ibid. , r. 5.

72 Ibid. , rûp 6-9.

73 Nişe 2.

74 Binêre Hukmê Kuştina Rojnamegeran: Sermawez 2021 heta Îlon 2022, rûpel 80-92, https://ptmurderofjournalists.org/wp-content/uploads/2023/04/FPU_Permanent-Peoples-Tribunal_engels_online.pdf.

75 Binêre r. 3.

76 Owen Bowcott, " Dadgeha Amerîkî, rejîma Esed berpîrsê kuştina Marie Colvin li Sûriyê dibîne," 31 Çile 2019, The Guardian, <https://www.theguardian.com/media/2019/jan/31/us-court-finds-assad-regime-liable-marie-colvin-death-homs-syria>. Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê piştgiri da dozê û delil pêşkêş kir, di nav de ifadeyên şahidan û yê veqetandî yê gumanbarên bombekirina navenda medyayê, û herwiha belgeyên ji jêderên berdest.

2. Weqfên Berpirsiyariya Sûriyê

Divê were zanîn ku azadiya derbirînê bi qismî dewletan ferz dike ku vî mafî asteng nekin. Aliyekî vê yekê ne derxistina yasayan e û piştê dadgehkirina rojnamegeran an xebatkarên medyayê yên ku ji sînoren azadiya derbirînê ku ji hêla qanûnên navneteweyî ve hatine destûr kirin wêdetir in. Ev maf her weha dewlet û aktorên dewletê mecbûr dike ku êrîşî rojnamevanan nekin û kiryar an tedbîrên din ên ku tolhildanê ne ji bo bikaranîna mafê xwe yê azadiya derbirînê negirin. Lê ev maf dewletan jî mecbûr dike ku, di nav tiştên din de, rojnamevanên ku ji ber bikaranîna mafê xwe yê azadiya derbirînê di bin xetera êrîşan de ne, biparêzin.⁷⁷

Lê belê, êrîşên li ser rojnamevanan li Sûriyê di warên din ên mafên mirovan û yasayên navdewletî de jî nîgeraniyan zêde dike. Li gorî qanûnên mafên mirovan, mafê herkesî heye ku nekeve bin "îşkence, muamele an cezayên hovane, nemirovane an biçûkxistinê" (binêre Benda 7 a Peymana Navneteweyî ya Mafên Medenî û Siyasî û tevaya Peymana Dijî Îşkenceyê an Dermankirin an Cezayê Xerabkirin , an CAT).⁷⁸ ICCPR û peymanên mafên mirovan ên din jî mafê jiyane diparêzin (binêre xala 6-ê ya ICCPR), mafê necudakariyê, di nav de li ser bingeha zayendî (binêre Xalên 2 û 3 yên ICCPR, tevahiya Peymana li ser Rakirina Hemî Cûdahiya Li Dijî Jinan (CEDAW)⁷⁹ û tevahiya Peymana Navneteweyî ya li ser Rakirina Hemî Formên Ciyawaziya Nijadî (CERD)),⁸⁰ mafê azadî û ewlehiya kesane (binêre xala 9 ya ICCPR), maf bi mirovatî û rêzgirtinê re bê kirin, di nav de dema ku ji azadiyê bêpar (binêre xala 10 ya ICCPR), mafê dadgehkirineke adil û giştî ji aliyê dadgeheke jêhatî, serbixwe û bêalî ve ku bi qanûnê li ser her sûcekî sûc hatiye avakirin (binêre xala 14 ya ICCPR) û mafê azadiya kombûna aştîyane (binêre xala 21 ya ICCPR).

Li gorî hiqûqa însanî ya navneteweyî jî berpirsiyariyên dewletan hene. Pevçûnên cihêreng ên li Sûriyeyê, li gorî şervanan, di cewherê xwe de navneteweyî an ne navneteweyî ne. Sûriyê çar Peymanên Cenevreyê yên sereke û Protokola Zêdeyî ya Peymana Cenevreyê ya 12 Tebax 1949 ya têkildarî Parastina Qurbanîyên Pevçûnên Çekdar ên Navdewletî (Protokola I) pejirand⁸¹.⁸² Ev peyman gelek erkan li ser dewletan ferz dikan, bi giranî bi şerên çekdarî yên navneteweyî ve girêdayî ne. Ji ber vê yekê, ev rêgez ji bo wan beşên aloziya Sûriyê yên ku di cewherê xwe de navneteweyî ne, derbas dibin. Ji çarçoweya vê raporê wêdetir e ku meriv bikeve nav hûnguliyên rêzikên van peymanan. Lêbelê, Peymana (IV) ya têkildarî Parastina Kesên Sivil di Dema Şer de rêzikên hûngulî di derheqê muameleya li dijî sivilan de dihewîne, ku di nav wan de rojnamevan û xebatkarên medyayê yên din hene (heta ku ew rasterast beşdarî şer nebin).

77 Binêrin, wek nimûne, Daxuyaniya Hevbeş a 2012 li ser Sûcên li dijî Azadiya Derbirînê ya Destûrên Taybet ên Navneteweyî yên li ser Azadiya Derbirînê, <https://www.law-democracy.org/live/legal-work/standard-setting/>.

78 Biryarnameya Civata Giştî ya 39/46 a 10 Kanûn 1984, di 26ê Hezîrana 1987an de ket meriyetê, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>.

79 Biryara Civata Giştî ya 34/180 ya 18 Kanûn 1979, di 3ê Îlona 1981ê de, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf> ket meriyetê.

80 Biryara Civata Giştî ya 2106 (XX) ya 21 Kanûn 1965, di 4 Çile 1969 de ket meriyetê, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/cerd.pdf>.

81 Peymana (I) ji bo Başkirina Rewşa Birîndar û Nexweşan Di Hêzên Çekdar de li Meydan (Cenev) , 12 Tebax 1949, Peymana (II) ji bo Başkirina Rewşa Birîndar, Nexweş û Binavbûyî di Hêzên Çekdar de li Derya (Cenevrê) , 12 Tebax 1949, Peymana (III) têkildarî Muameleya Girtiyên Şer (Cenevrê) , 12 Tebax 1949, û Peymana (IV) têkildarî Parastina Kesên Sivil di Dema Şer de (Cenevre) , 12 Tebax 1949, hemî li ser <https://www.icrc.org/en/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions#:~:text=The%20Geneva%20Conventions%20and%20their%20Additional%20Protokolên%20form%20%20navend.%20no%20dirêjtir%20%20dikin> . Sûriyê ew hemû di 2 Mijdar 1953 de, https://ihl-databases.icrc.org/public/refdocs/IHL_and_other_related_Treaties.pdf pejirand.

82 8 Heziran 1977, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977> . Sûriyê ev Peyman di 14 Mijdar 1983 de, https://ihl-databases.icrc.org/public/refdocs/IHL_and_other_related_Treaties.pdf pejirand.

Di nav yên din de, qedexeyên li ser "kuştin, îşkence, cezakirina laşî, sinetkirin û ceribandîna bijîjkî an zanistî" û her weha "her tedbîrên hovane yên din" hene (Benda 32).

Protokola Zêdeyî ya Peymana Cenevreyê ya 12 Tebax 1949, ya têkildarî Parastina Qurbaniyên Pevçûnên Çekdar ên Ne-Navdewletî (Protokola II) pejirand,⁸³ ku bi taybetî bi nakokiyên çekdarî yên ne-navdewletî re têkildar e. Lêbelê, xala hevpar a 3 ya çar peymanên sereke, bi sernavê "Pêkokiyên bi Karaktera Ne-Navdewletî", ji ber ku Sûriyê ev peyman erê kirine, derbasdar e. Xala 3, di nav tiştên din de dibêje:

Di bûyera pevçûneke çekdarî ya ne bi karaktereke navneteweyî û li ser xaka yek ji aliyên Peymandar ên Bilind çêbibe, her Aliyek ku di nav şer de ye mecbûr e ku bi kêmanî van bendên jêrîn bicîh bîne:

(1) Kesên ku bi awayekî aktîf di şer de cîh nagirin, di nav de endamên hêzên çekdar ên ku çekên xwe danîne û yên ku ji ber nexweşî, birîn, zindan an sedemek din seqet bûne, di her şert û mercî de bi awayekî însanî, bê ferq û cudahî tê kirin. her cure li gorî nijad, reng, ol an bawerî, zayend, jidayikbûn an milk, an pîvanên din ên mîna wan.

Ji bo vê armancê, kiryarên jêrîn li her dem û li her deverê li hember kesên ku li jor hatine destnîşan kirin qedexe ne û dimînin:

- (a) Tundûtûjiya li dijî jiyana mirovan, bi taybetî kuştina her cure, sinetkirin, muameleya hovane û îşkence;**
- (b) rehîngirtin;**
- (c) Binpêkirina rûmeta kesane, bi taybetî muameleya heqaret û heqaretê;**
- (d) ragihandîna û îdamkirina mirinan bêyî mehkûmkirinek berê ji hêla dadgehek bi rêkûpêk ve hatî damezrandin ku hemî garantiyên qanûnî yên ku ji hêla gelên şaristanî ve têne pejirandin pêşkêşî dike.**

Ev yek ji bo Sûriyê jî weke aliyekî van peymanan li ser herêmên ku pevçûnên çekdarî yên ne-navdewletî lê diqewimin, derbas dibe.

Rêgezên hiqûqa cezayî yên navneteweyî jî li vir têkildar in, nemaze wekî ku di⁸⁴ Qanûna Romayê ya Dadgeha Cezayê ya Navneteweyî (Rome Statute) de hatî destnîşan kirin. Ev yek ji bo kesên ku sûcên ku di qanûnê de hatine destnîşan kirin re li gorî qanûnên navneteweyî berpîrsiyariya sûcdar a kesane peyda dike. Ji bo mebestên niha, sûcên sereke yên têkildar sûcên şer û sûcên li dijî mirovahiyê ne. Tawanên cengê binpêkirinên cidî yên normên hiqûqa mirovî ya navneteweyî ne (ango, normên Peymana Cenevreyê). Tawanên li dijî mirovatîyê tawanên giran in, di nav de kuştin, îşkencekirin û perîşankirin, ku wek beşek ji êrişeke mezin an sistematîk li ser xelkê sivil ku sûcdar jê agahdar bû, pêk tê. Sûriyê destûra Romayê pesend nekiriye, lewma nikare li ser aktorên berpîrs li wî welatî were sepandin. Lêbelê, ev sûc bi pîrsa dadrêsiya gerdûnî re têkildar in, ku li jêr tê nîqaş kirin.

83 8 Hezîran, 1977, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apii-1977>.

84 17 Tîrmeh 1998, di 1 Tîrmeh 2002 de ket meriyetê, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>.

3. Rêbazên qanûnî yên navneteweyî

Ev beş, ku beşa sereke ya raporê ye, li gelek rêyên navneteweyî dinihêre ji bo çewisandina bêcezakirina tawan û binpêkirinên mafên mirovan ku ji hêla rojnamevan, xebatkarên din ên medyayê û dezgehên ragihandinê ve hatine kirin. Hejmareke mezin ji cureyên mekanîzmayên cuda hene û ev beş li jêr beşan hatiye dabeşkirin, ango Vekolîna Peryodîk a Gerdûnî, sîstemên peymanan (yên ku li ser peymanên cihêreng hatine dabeşkirin), mekanîzmayên taybet ji bo Sûriyê û mekanîzmayên din ên giştî yên Neteweyên Yekbûyî. Piraniya van mekanîzmayên cihêreng bi taybetî, an bi kêmanî di serî de, li ser mijarên mafên mirovan disekin, ji ber ku derfetên kêr ji bo pêdaçûna li ser reftarên dewletê li ser bingeha yasaya mirovî ya navneteweyî hene û Sûriye tevî bijardeya sereke ya qanûna tawanên ya navneteweyî nebûye, ango Dadgeha Tawanên a Navneteweyî. (ICC).

3.1 Çavdêriya Periyodîk a Gerdûnî

Çavdêriya Peryodîk a Gerdûnî (UPR) rasterast ji aliyê Konseya Mafên Mirovan a Neteweyên Yekbûyî (HRC), saziya herî bilind a Neteweyên Yekbûyî ya li ser mafên mirovan, tê meşandin. HRC ji 47 welatên endamê Neteweyên Yekbûyî pêk tê ku bi piraniya dangan ji 193 welatên endamên Neteweyên Yekbûyî ji bo heyamek sê salan, ku dikare carekê were nûkirin, hatine hilbijartin. Şert bi hev ve diçin û hilbijartin her sal tene kirin, her sal yek ji sê parên endamtiyê tene nûkirin û kursî bi awayekî wekhev di nav pênc komên herêmî yên NY de tene dabeş kirin.

Ji ber statûya xwe wekî prosedurek rasterast a Encumena Mafên Mirovan, UPR dikare wekî pergala pêşerojkirina mafên mirovan a cihanî were binav kirin. Wekî ku ji navê xwe diyar dike, ew gerdûnî ye di vê wateyê de ku ew ji bo hemî 193 dewletên endamên Neteweyên Yekbûyî bi heman rengî derbas dibe, û her 4,5 salan carekê ji bo her dewletekê bi rêkûpêk pêk tê. Pêvajoya UPR niha di çerxa xwe ya çaremîn de ye, ku Sûriye di Çile an Sibata 2027an de tê pêdaçûn⁸⁵ .⁸⁶

UPR bi eslê xwe pergalek pejirandî ye ku bi navgîniya dewletên endamên Neteweyên Yekbûyî qeydên mafên mirovan ên hevûdu dinirxînin. Di navbera dewletan de weke nîqaşeke înteraktîf hatiye çêkirin. Çavdêrî ji aliyê Koma Xebatê ya UPR ve, ku ji 47 endamên Encumena Mafên Mirovan pêk tê, tê kirin. Lêbelê, her dewletek dikare beşdar bibe, û komên sê dewletan, ku wekî troika tene zanîn, alîkariya her lêkolînê dikin. Sê komên belgeyan di her lêkolînê de diçin. Pêşî, dewleta ku lê hatiye vekolandin raporek neteweyî li ser rewşa xwe ya mafên mirovan pêşkêş dike.

85 Binêrin <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/upr-home>.

86 Ji bo agahdarî li ser lêkolîna sêyemîn a Sûriyê, binêre: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/sy-index>.

Ya duyemîn, vekolîn raporên fermî yên saziyên Neteweyên Yekbûyî yên cihêreng, mîna saziyên peymanê, prosedurên taybetî (wek Nûçegihanên Taybet ên Neteweyên Yekbûyî) û saziyên din ên Neteweyên Yekbûyî, ku wekî berhevkirina agahdariya Neteweyên Yekbûyî têne berhev kirin, vedikole. UNESCO bi gelemperî agahdariya li ser azadiya derbirînê, azadiya çapemeniyê û mafê agahdarkirinê dide vê berhevokê.

Sêyem, aliyên din ên eleqedar - wek rêxistinên civaka sîvîl û saziyên neteweyî yên mafên mirovan - dikarin bi riya pêvajoya UPR-ê ku di tiştê ku wekî kurteya agahdariya beşdarî tê zanîn têne berhev kirin radestnameyên xwe pêşkêş bikin. Mixabin, ne her gav hêsan e ku meriv radestên cihêreng ên bingeheîn bibîne, û dema ku radestkirinên takekesî ji hêla kurtenivîsa saziya pêşkêşker ve têne binav kirin (wek SNHR ji bo Tora Sûrî ya Mafên Mirovan), gelek pêşkêşên hevbeş tenê ji hêla wan ve têne destnîşan kirin. jimare (wekî JS1, JS2). Rêxistinên civaka sîvîl dikarin yek kes û yek daxwaznameyên hevbeş pêşkêş bikin û li gorî ku ew bixwazin beşdarî gelek pêşniyarên hevbeş (ango ji aliyê komên din ve têne rêvebirin) bibin. Sînorê peyvan ji bo radestkirinê 2815 peyv ji bo radestkirina kesane û 5630 peyv ji bo radestkirina hevbeş e.⁸⁷

Di çarçoveya vekolînê de çiqas dewlet bi erkên xwe yên mafên mirovan ên ku di (1) Peymana Neteweyên Yekbûyî de hatine destnîşan kirin, pêk tînin; (2) Danezana Gerdûnî ya Mafên Mirovan ; (3) Peymanên mafên mirovan ên ku ji hêla dewletê ve hatine pejirandin; (4) soz û erkên dilxwazî yên ku ji hêla dewletê ve hatine danîn (wek polîtîkayên neteweyî yên mafên mirovan û/an bernameyên); û (5) qanûnên mirovahî yên navneteweyî yên bikêrhatî.

Di dema vekolînek sê saet û nîvan de, ku bala tevahiya pêvajoyê ye, her dewletek dikare pirsan bipirse an şîrove an pêşniyaran ji Dewleta bin çavdêriyê re bike. Dûv re raporek encam tê amadekirin, tê de şîrove û pêşniyarên ku ji hêla dewletan ve hatine kirin, û her weha bersiva dewleta ku di binê çavan de ye, ku ew e ku an qebûl bike (piştgiriya) an jî pêşniyarek bi bîr bîne. Piştê ev rapor bi awayekî fermî ji aliyê Encumena Mafên Mirovan ve di rûniştineke ku tê de ne tenê endamên Encumena Mafên Mirovan, lê her weha Dewletên din, saziyên mafên mirovan ên neteweyî û rêxistinên civaka sîvîl jî dikarin şîroveyan bikin, tê pejirandin. Ev belgeya sereke ya encama lêkolîna UPR ye.

Tê payîn ku dewlet ji bo pêkanîna pêşniyarên ku piştgirî didin wan tevbigerin, dewletên din jî dikarin ji bo vê armancê piştgiriya xwe pêşkêş bikin. Û tê çaverêkirin ku dewlet di civîna xwe ya paşîn a UPR de li ser pêşkeftinên ku hatine çêkirin rapor bikin.⁸⁸ UPR di heman demê de xwedan pergalek ragihandina navîn-dema dilxwazî ye ku dewlet li ser pêşkeftina xwe di navbera lêkolînên UPR de rapor dîkin. Sûriyê heta niha raporeke navborî nedaye.

87 Binêre Çavdêriya Perîodîk a Gerdûnî: Rêbernameyek civaka sîvîl ji bo çerxa çaremîn. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/upr/sessions/2022-10-24/UPR-4th-cycle-civil-society-guide.pdf>.

88 Binêrin <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/upr-implementation>.

Hêzek pêvajoya UPR ev e ku ew gerdûnî ye û ji hêla Encumena Mafên Mirovan ve tê rêve kirin, ji ber vê yekê piraniya dewletan di demek nêzik de bi wê re hevkarîyê dikin. Wek nimûne, li Sûriyê, vekolîna yekem di 7ê Cotmeha 2011ê de, ya duyem di 31ê Cotmeha 2016ê de û ya sêyem di 24ê Çile 2022 de pêk hat. Berevajî vê yekê (li jêr binêre), Sûriyê bi tenê nekarî bi sîstema ragihandina ICCPR re di navbera 2005 û 2022. Hemî Dewlet dikarin pêşniyaran bidin Dewletên di bin çavan de, ku divê van pêşniyaran piştgirî bikin an jî tenê wan qebûl bikin; hemî dê di raporta dawî de xuya bibin. Pir caran ev pêşniyar di xwezaya xwe de pir giştî ne, wek vekolîna qanûnên ku azadiya derbirîne sînordar dikin û gihandina wan li gorî standardên navneteweyî. Ji bo Dewletên di bin çavdêriyê de pir hêsan e ku bi pêşniyarên weha razî bibin, ji ber ku her hewildanên wan ên ji bo reformkirina zagonan dikare li dijî wan were hesibandin. Lêbelê, li cihê ku rêxistinên civaka sivîl li ser hewcedariya reforman pêşniyarên zelal û taybetî pêş xistin û hem jî piştrast kirin ku ew li dewletên ku ihtîmal e ku li ser azadiya derbirîne pêşniyarên xurt bikin hatine belavkirin, kalîteya pêşniyarên hukûmetê yê li ser azadiya derbirîne bi gelemperî pir bû baştir.

Weke ku li jor hat behs kirin, UPR ya 2022-an ji bo Sûriyê hejmarek pêşniyar li ser azadiya derbirîne dihewîne, di nav wan de sê li ser serbestberdana parêzvanên mafên mirovan, yek li ser bidawîkirina çewsandin û çewsandina parêzvanên mafên mirovan, yek jî li ser rêzgirtina azadiya derbirîne bi giştî. û yek li ser pejirandina yasayan li ser mafê agahdarî û azadiya çapemeniyê. Digel ku ev hemî pir gelemperî ne, ew bi kêmanî li ser mijara vê raporê disekin, û ji ber vê yekê dê kêrhatî be ku em hewl bidin ku dewletan bala xwe bidin ser pêşkeftina pêkanîna van pêşniyaran di UPR-ya pêş de. Ji ber ku UPR ya dawî ji bo Sûriyê tenê berî du salan hat qedandin, dê sê salên din jî derbas bibin berî ku ya din hebe.

3.2 Sîstemên peymanê

Peymana Navneteweyî ya Mafên Medenî û Siyasî

Sûriyê hejmarek ji peymanên cîhanî yê mafên mirovan yê girêdayî parastina azadiya derbirîne û azadiya medyayê pesend kirine. Ya girîng jî Peymana Navdewletî ya Mafên Sivîl û Siyasî ye, ku Sûriyê di sala 1969an de pesend kir.

Ji bo mebestên me, di bin ICCPR de du mekanîzmayên bicîhkirîne yê sereke hene. Her du jî ji aliyê Komîteya Mafên Mirovan a Neteweyên Yekbûyî (HRCttee), desteyek ji 18 pisporên serbixwe yê ku ji aliyê dewletên alîgirê ICCPR ve li gorî bendên wê peymanê hatine hilbijartin, têne çavdêri kirin.

Rêbaza yekem, ku rê dide giliyên takekesî yên binpêkirinên mafên mirovan, mixabin ji bo Sûriyê nayê cîbicîkirin, ji ber ku wî welatî protokola (yekemîn) ya Bijarî ya Peymana Navdewletî ya Mafên Sivîl û Siyasî pesend nekiriye,⁸⁹ ku pêwîst e ji bo çalakkirina vê mekanîzmayê. . Bi kurtasî, ji bo dewletên ku di bin vê pergalê de ne, her kes dikare ji bo binpêkirina mafên wan ên mirovî ji hêla wê dewletê ve ragihînek pêşkêş bike. Ev ji bo pejirandinê (ji bo ku çend şert hene) tê lêkolîn kirin û paşê ji bo bersivê ji dewleta navborî re tê şandin. Pêvajoya ku bi temamî bi nivîskî û bêyî guhdarîkirinê tê meşandin, ji bo ku ji Dadgeha Mafên Mirovan re bê şandin, hem ji aliyê gilîkar û hem jî ji dewletê hin bersivên dayîn. Piştî Dadgeha Mafên Mirov tiştên ku wekî çavdêriyên tene zanîn qebûl dike, ku rastiyên ku ji bo dozê dîtine, mijarên nakok ên dozê, pêşniyarên cihêreng ên aliyan, û paşê biryara Dadgeha Mafên Mirovan, ku pir caran tê dabêş kirin, destnîşan dike. di nêrînên xwe yên li ser pejirandinê û paşê jî li ser esasê dozê.⁹⁰

Ji bo welatên wek Sûriyê, yên ku ne di bin dadweriya ti sîstemên herêmi yên mafên mirovan de li Ewropa, Amerîka û Afrîkayê ne, sîstema giliyên takekesî ya ICCPR bi rastî rêya tekane ye ji bo çareserkirina pirsgerêkan mafên mirovan li ser bingeheke takekesî di qada navneteweyî de. deşt. Ji ber vê yekê, mekanîzmayek pir girîng e. 117 dewletan Protokola Bijarî (yekemîn) pejirandiye, di nav wan de çend dewletên li Bakurê Afrîkayê hene, lê yek li Rojhilata Navîn tune.⁹¹

Mekanîzmaya duyemîn a ICCPR çerxa raporêkirina birêkûpêk e, ku li gorî wê ji hemî dewlet tê xwestin ku li ser "tedbîrên ku ji bo pêkanîna mafên ku di ICCPR de hatine nas kirin" rapor bikin (Benda 40(1)). Sûriyê dewreya xwe ya yekem di sala 1977an de, ya duyem di sala 2001ê de, ya sêyem di sala 2005an de temam kir û niha di nivê dewreya xwe ya çaremîn de ye. Xala 40(1) ya ICCPR, ku van raporên birêkûpêk hewce dike, hewce dike ku raporta yekem di nav salekê de ji ketina meriyetê ya ICCPR ji bo Dewletê were pêşkêş kirin û pişt re "dema ku Komîte hewce bike". Ji ber ku ICCPR heta sala 1976-an neket meriyetê, qonaxa yekem a Sûriyê di wextê xwe de bû. Komîteya Mafên Mirov bi awayekî kevneşopî van raporên birêkûpêk li ser çerxeke pênc salan amade dike, lê valahiya 24 salan di navbera dewra yekem û ya duyem a Sûriyê de hebû, dibe ku ji ber ku Sûriyê raporek pêşkêş nekir. Di navbera dewreyên duyem û sêyem de valahiyek plankirî hebû, lê 17 sal derbas bûn ku Sûriyê rapora xwe ya çaremîn di sala 2022an de pêşkêş kir.

Di çarçoveya çerxa kevneşopî ya pênc salan de, dewlet dê raporên xwe pêşkêş bikin, Komîteya Mafên Mirov dê lîsteyek pirsgerêkan amade bike, Dewlet dê bersivê bide, û Komîte dê paşê çavdêriyên xwe yên encamnameyê amade bike ku destkeft û fikaran nîşan dide û pêşniyaran dike. Komîteya Mafên Mirov aniha derbasî tiştê ku jê re dibêjin "Çerxa Vekolînê ya Pêşbînîkirî" ango prosesa ragihandina hêsanîkirî ye, ku⁹² ev dewreyek heşt salî ye ku dest pê dike bi amadekirina lîsteyek ji pirsgerêkan ji aliyê Komîteya Mafên Mirovan ve, amadekirina Dewlet bersivan, û bi rê ve birina periyodîk. ger hewce bike binirxîne, û paşê çavdêriyên encamnameyê amade bike .

89 Binêrin https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CCPR/OHCHR_Map_ICCPR-OP1.pdf.

90 Agahdariya li ser giliyên kesane yên di bin ICCPR de dikare li ser <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr/individual-communications> were dîtin.

91 Lîsteya dewletên ku peymanên sereke yên mafên mirovan ên Neteweyên Yekbûyî pejirandine dikarin li ser <https://indicators.ohchr.org> bibînin.

92 Binêrin <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr/predictable-review-cycle>.

Ji ber ku Sûriyê demeke dirêj raporek amade nekiribû, çerxa wê ya niha (çaremîn) li gorî rêbaza kevneşopî ye, ango bi rapora dewletê ya ku di 27ê Gulana 2022an de hat weşandin dest pê dîke. Komara Erebi ya Sûriyê di Adara 2023an de hat weşandin.⁹³ Wek ku li jor hat behskirin, wê hejmarek mijarên girêdayî azadiya derbirînê rêz kirin, wek sansura medyayê, zorê li rojnamevanan ku çavkaniyên xwe eşkere bikin, çavdêriya weşanê, êrîşên li ser rojnamevanan, tedbîrên parastina serxwebûna medyayê. , hewildanên ji bo sûcdarkirina îftirayê û hewildanên ji bo gihandina Qanûna Sûcên Siber, Qanûna Ceza, Qanûna Medya û Qanûna Têkoşîna li dijî Terorê li gorî pîvanên navneteweyî.⁹⁴ Dema dawî ji bo alîkariyên rêxistinên civaka sîvîl 3ê Hezîrana 2024an bû. Sûriyê dê di rûniştina 141emîn a Komîteyê de, ku dê ji 1 heta 23ê Tîrmeha 2024an pêk were, were gotûbêj kirin.⁹⁵

Çavdêriyên encamnameyê bi gelemperî kêmtirî 15 rûpelan dirêj in û hemî mafên ku ji hêla ICCPR ve tene parastin vedihewîne, ji ber vê yekê bi gelemperî tenê beşek kurt ji çavdêriyan dê balê bikişîne ser azadiya derbirînê û azadiya medyayê, helbet girêdayî nerîna Komîteyê ya li ser hiyerarşîya mirovan. kêşeyên mafên ku li welatê navborî rû bi rû ne.

Rêxistinên civaka sîvîl tene teşwîq kirin ku di çarçoveya pêvajoya raporkirina asayî de şîroveyan pêşkêşî Komîteya Mafên Mirovan bikin. Ji bo vê yekê demjimêrek heye, ku li ser rûpela welat a pêvajoya vekolînê hatî weşandin, û Komîteyê ji pêvajoyê re rêbernameyek kurt heye.⁹⁶ Pêşniyar bi 10,000 peyvan, an jî bi qasî 15 rûpelan tene sînorkirin. Rêxistin dikarin di dema lêkolîna raporê ya welat de ji hêla Komîteyê ve şîroveyên devkî jî bişînin.

Komîteya Mafên Mirov xwedan prosedureke şopandinê ye ku tê de ew ji çavdêriyên encamnameyê du-çar pêşniyarên taybetî yên ku baldariyek bilez hewce dîke destnîşan dîke û ew difikire ku dikarin di nav salekê de bêne bicîh kirin. Dewleta têkildar tê vexwendin ku salek piştî pejirandina çavdêriyên encamnameyê li ser tedbîrên ku ji bo cîbicîkirina wan pêşniyaran girtiye rapor bike. Kesê ku wekî 'raporterê şopandinê' hatiye destnîşankirin, raporta dewletê dinirxîne û Komîteya Mafên Mirov piştî ku destnîşan dîke ka dewletê pirsgirêk çareser kiriye, pêşkeftinek pêk aniye, lê hewce dîke ku bêtir bike, tu pêşkeftin nekiriye an jî girantir kiriye, li ser çalakiya şopandinê ya guncaw biryar dide. pirsgirêk (biryar ji Dewleta têkildar re tê ragihandin).

93 Binêrin https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/countries.aspx?CountryCode=SYR&Lang=EN.

94 Ibid. , paragraf 23.

95 Binêrin https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=2734&Lang=en û li ser wê rûpelê têbîniya agahdariya NGO.

96 Li ser heye: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g12/431/82/pdf/g1243182.pdf>.

CAT, CRC, CEDAW û CERD

Peymana li dijî Îşkence û Muameleya Din ên Zalimane, Dinmirovî û Rûmetkar an Ceza (CAT) (19 Tebax 2004), Peymana Mafên Mirovan pejirand . Peymana Mafên Zarokan (CRC)⁹⁷ (15 Tîrmeh 1993), Peymana Li ser Rakirina Hemî Cureyên Ciyawaziya Li Dijî Jinan (CEDAW) (28 Adar 2003) û Peymana Navdewletî ya Li ser Rakirina Hemî Cureyên Ciyawaziya Nijadî (CERD) (21 Avrêl 1969). Hemî van peymanan ji bo cîbicîkirinê xwedan avahiyek wekhev in û her yek ji hêla komîteyek pîspor ve têne şopandin (bi 18 pîsporan, mîna Komîteya Mafên Mirovan, ji bo CRC û CERD, 10 ji bo CAT û 23 ji bo CEDAW). Hemî ji ICCPR re pergalek raporkirina birêkûpêk a heman rengî peyda dikin û hem jî giliyên kesane yên têkildarî Dewletên ku prosedûra têkildar pejirandine peyda dikin. Sûriyê tu prosedurên gilîkirinê yên takekesî nepejirandiye.

Di warê sîstema raporkirina demkî de, ev hemû mekanîzma rê didin rêxistinên civaka sivil ku raporên paralel pêşkêş bikin û piraniya wan jî rê didin ku rêxistinên civaka sivil di dema nirxandina mijarê de bi devkî li ber saziya têkildar raporên devkî bikin. Hemî di heman demê de ji bo raporkirinê nêzîkatiyek wekhev in, ji saziyên dewletê hewce dikin ku raporên xwe yên yekem di nav salek an du salan de piştî ketina meriyetê ya peymanê ji bo dewleta têkildar, û dûv re jî her du, çar an pênc salan carekê bişînin. Bi taybetî, di binê CAT de, rapor piştî salek û dûv re her çar salan carekê têne şandin (Benda 19(1)). Ji bo CRC, divê rapora yekem di nav du salan de û paşê her pênc salan carekê were şandin (Benda 44). CEDAW yekem raporek di nav salekê de û paşê her çar salan an jî her gava ku Komîteya CEDAW daxwaz bike hewce dike (Benda 18(1)). Di dawiyê de, li gorî CERD-ê, divê raporek destpêkê di nav salekê de û dûv re her du salan carekê were radest kirin an jî, wekî di rewşa CEDAW de, gava ku Komîteya CERD daxwaz bike (Benda 9(1)).

Her yek ji van peymanan mafên cuda diparêze ku dibe ku têkildarî mijara bêcezakirina tawanên û bînpêkirinên mafên mirovan li dijî rojnamevan, xebatkarên din ên ragihandinê û dezgehên ragihandinê li Sûriyê. Balkêşiya CAT, wek ku ji navê wê diyar dike, li ser îşkenceyê ye, û ji ber vê yekê ew pir têkildar e bi mijara bêcezakirinê re, ji ber ku êşkence li Sûriyê çiqasî berbelav e.

CRC çend mafên zarokan diparêze, ango zarokên di bin 18 saliyê de, heya ku di qanûnên neteweyî yên têkildar de temenek cûda diyar nebe. Di nav van de mafê azadiya derbirinê, ku di xala 13-an de hatiye garantîkirin, bi hema bêjeyên 19(2) û (3) yên ICCPR-ê (Herwiha binere Xalên 12 û 15an, ya dawî mafê zarokan gihandina agahiyan ji cûrbecûr garantî dike). çavkaniyên, tevî mediyayê). CRC her weha mafê zarokan garantî dike ku ji cihêkariyê azad bin (bend 2), bi aştîyane li hev kom bibin (bend 15), îstîsmara zayendî nebin (bend 34), ji êşkence û muamele an cezayên din ên hovane, nemirovî an biçûkxistinê azad bin. (Benda 37), rêzgirtina qaîdeyên hiqûqa mirovî ya navneteweyî (bend 38) û mafê dadgehkirina tawanên adil (benda 40).

97 Biryara Lijneya Giştî ya 44/25 a 20ê Mijdara 1989an, di 2ê Îlona 1990î de, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child> ket meriyetê.

CEDAW rêzek mafên jinan diparêze û wek ku ji navê Peymannameyê jî diyar dibe, giranî dide têkoşîna li dijî cihêkariyê. Qadeke taybet a ku CEDAW destnîşan dike û dibe ku zêdetir bi mijara bêcezakirinê re têkildar be, ku mijara vê raporê ye, bidawîkirina qaçaxçîtî û îstismara zayendî ya jinan e (Xala 6). CERD, mîna CEDAW, di serî de ji bo bidawîkirina cihêkariyê ye. Lêbelê, ji ber reng û rengên etnîkî yê tund ên nakokiyên cihêreng li Sûriyê, dibe ku ew bi mijara bêcezakirina tawanana û binpêkirinên mafên mirovan li dijî rojnamevan û xebatkarên medyayê yê din re têkildar be.

Çêleka dawîn a raporkirina tam ji bo Sûriyê di bin CAT de, ya duyem, bi pejirandina çavdêriyên encamgir di Hezîrana 2012an de bi dawî bû.⁹⁸ Paşê diviyabû Sûriyê di Gulana 2014an de raporeke dewletê pêşkêş bikira, lê heta niha ew nekiriye.⁹⁹ Hin saziyên civaka sivil ji bo dewreya duyemîn raporên paralel pêşkêş kirin. Di çavdêriyên dawî yê 2012 de, Komîteya CAT "fikara cidî" li ser "bikaranîna berfireh a îşkenceyê û muameleya hovane û nemirovî ya li dijî girtiyan, kesên gumanbar bi beşdarbûna xwenîşandanan, rojnamevan, bloggerên malperê" û "kuştina rojnamevan, parêzeran" nîşan da. parêzvan û çalakvanên mafên mirovan."¹⁰⁰ Paşê bang li Sûriyê kir ku:

Demîdest hemû êrîşên li ser rojnamevan û çalakvanên mafên mirovan û nûneran rawestînin, û hemû tedbîrên pêwîst werbigirin ji bo ku hemû kes, di nav de yê çavdêriya mafên mirovan, ji tirsandin û tundûtûjiyê di encama çalakiyên wan û pêkanîna garantiyên mafên mirovan de werin parastin. Wekî din, piştrast bikin ku kiryarên weha bi lez, bêalî û bi bandor têne lêkolîn kirin, ku sûcdar têne dadgeh kirin û cezakirin, û ji bo mexdûran berdêl bê dayîn, di nav de tazmînat.¹⁰¹

Ji ber ku Sûriyê di bin vê mekanîzmayê de raporên bi bandor rawestandîye, ne diyar e kengê çerxa din dibe ku pêk were. Lêbelê, gava ku ew kir, ji bo rêxistinên civaka sivil û yê din girîng e ku Komîteya CAT agahdariya têkildar li ser binpêkirinên têkildar ên li dijî rojnamevan û xebatkarên medyayê yê din peyda bikin.

Qonaxa dawîn a raporkirinê ji bo Sûriyê li jêr CRC, ya pêncemîn, di sala 2019an de bi pejirandina çavdêriyên dawî ji aliyê Komîteya CRC ve di 6ê Adara 2019an de bi dawî bû, ku dewra berê di sala 2012an de tamam bû. 13 Sibata 2024, lê xuya ye ku ew hîn nehatiye şandin. Hin rêxistinên civaka sivil di qonaxa pêncemîn de raporên paralel pêşkêş kirin.¹⁰²

98 Binêre https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2FC%2FSYR%2FCO%2F1%2FAdd.2&Lang=ku.

99 Binêrin https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/countries.aspx?CountryCode=SYR&Lang=EN.

100 Paragrafên 20 (a) û (l).

101 paragraf 22 û şûnde.

102 Hemî van belgeyan li vê derê hene: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/countries.aspx?CountryCode=SYR&Lang=EN.

Çavdêriyên dawî yên dewreya pêncem hin têtîniyên li ser azadiya derbirînê û gihîştina agahiyan, bi giştî bang li Sûriyê kirin ku "hurmeta tam ji mafên zarokan re ji azadiya derbirînê re û azadiya rêxistin û kombûnê misoger bike" û "temîn bike. zarok xwe bigihînin agahdarî û materyalên ji cûrbecûr çavkaniyên neteweyî û navneteweyî yên her cûre, di nav de Înternetê."¹⁰³ Komîteya KCD'ê bal kişand ser êrîşên li ser zarokan, îstîsmara zayendî û xisarên din ên ku di encama pevçûnan de li zarokan hatine kirin.¹⁰⁴ Her wiha îşkenceya berbelav û sizakirina hovane û nemirovane li ser zarokên girtî şermezar kir û daxwaz ji Sûriyê kir ku lêkolînê li ser hemû tawanên van cure binpêkirinên mafên mirovan bike.¹⁰⁵ Ev tenê hin referansên têkildar ên di çavdêriyên encam de ne. Yek ji van referansan bi taybetî pirsgirêka rojnamegerên zarok an xebatkarên din ên medyayê negirtiye. Lêbelê, heke delîlên van hovîtiyên ji Komîteya CRC re werin pêşkêş kirin, ev yek dikare bertekek baş rastdar bike. Ji ber ku çerxa bê ji bo Sûriyê di bin CRC de tê çaverêkirin ku di demek nêzik de dest pê bike - li gorî dema Sûriyê Rapora xwe ya Dewletê pêşkêş dike - ev dikare derfetek balkêş ji bo tevlebûna civaka sivil di vî warî de pêşkêş bike.

Dewreya dawî ya raporkirinê ya temamkirî ji bo Sûriyê di bin CEDAW de, mîna CAT tenê ya duyemîn, bi pejirandina Çavdêriyên Dawî di Tîrmeha 2014an de bi dawî bû.¹⁰⁶ Qeydên Neteweyên Yekbûyî diyar nakin ku piştî wê çi qewimî, ji ber ku xuya ye ku tarîxek ji bo sêyemîn nehatiye destnîşankirin rapora cycle. Hin saziyên civaka sivil ji bo dewreya duyemîn raporên paralel pêşkêş kirin. Di 2014 de Çavdêriyên Dawî, Komîteya CEDAW bi taybetî behsa rojnamevanan nekir, lê bang li Sûriyê kir ku "mafên mirovî yên çalakvanên jin garantî bike, bi taybetî azadiya tevger, derbirîn, civîn û rêxistin, netew, azadiya kesane û yekparebûn û gihîştinê." dadmendiye¹⁰⁷ û misogerkirina "ku jin dikarin bi azadî beşdarî jiyana siyasî û giştî bibin, serbixwe ji Hikûmetê û di hawîrdorek piştgirî de, bi rêzgirtina tam ji azadiya xwe ya derbirîn, rêxistinbûn û civînan re".¹⁰⁸

Sûriye di navbera 1971 û 1992 de bi rêkûpêk beşdarî prosesa raporkirina CERD bû, deh rapor pêşkêş kir û deh çerxên tijî temam kirin. Lêbelê, raporta dewletê ya paşîn, ku di Gulana 2000-an de bû, qet nehat radest kirin û ji hingê ve ti hevkarîyek bi mekanîzmayê re tune.¹⁰⁹

103 Paragrafên 25-26, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FSYR%2FCO%2F5&Lang=ku.

104 Ibid., paragraf 19.

105 Ibid., paragrafên 27-28.

106 Binêre https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2FC%2FSYR%2FCO%2F1%2FAdd.2&Lang=ku.

107 Paragraf 30 (b). Rapor li ser https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2FC%2FSYR%2FCO%2F2&Lang=en heyê.

108 paragraf 36 c).

109 Binêrin https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/countries.aspx?CountryCode=SYR&Lang=EN.

Peymana Erebi ya Mafên Mirovan

Guhertoya yekem a Peymana Erebi ya Mafên Mirovan (ACHR)¹¹⁰ di 15'ê Îlona 1994'an de hat qebûl kirin, lê tu dewlet ew qebûl nekir. Dûv re guhertoyek nûvekirî di sala 2004-an de hate pejirandin û di sala 2008-an de piştî pejirandina heft dewletan ket meriyetê. Sûriye yek ji wan dewletan e ku AHMê pesend kiriye.¹¹¹

ACHR di xala 32. de çendîn mafan garantî dike, di nav de azadiya derbirînê, bi vî awayî:

1. Ev Destûr mafê agahdarkirinê, azadiya raman û derbirînê û her weha mafê lêgerîn, wergirtin û belavkirina agahdarî û ramanan bi rêya her medyayê û bêyî ferqkirina sînorên erdnîgarî garantî dike.

2. Divê ev maf û azadî li gorî nirxên bingehîn ên civakê werin bikar anîn û tenê bi wan sînoran ve girêdayî ne ku ji bo rêzgirtina ji maf an navûdengê kesên din re an jî ji bo parastina ewlehiya neteweyî, nîzama giştî, tenduristiya giştî an exlaqê pêwîst in. .

Ev garantî ji ber wê yekê erênî ye ku hem mafê azadiya derbirînê diparêze û hem jî mafê agahdarkirinê diparêze. Lêbelê, bi şertê ku divê li gorî "nirxên bingehîn ên civakê" were xebitandin, formûlasyonêk nezelal e ku di bin tu sînoran de nîne. Testa ji bo sînokirinan di heman demê de hewcedariya ku ev sînokirin divê bi qanûnê bêne peyda kirin jî tune ye. Lîsteya hincetên sînokirina azadiya derbirînê wekî xala 19(3) ya ICCPR ye. Li şûna ceribandina hewcedariyê, ACHR behsa têgeha "pêwîstiyê" dike, ku dikare li gorî şîrovevê hema hema heman wateyê bide.

Berevajî hemû pergalên mafên mirovan ên herêmî yên din - li Ewropa, Amerîka û Afrîka - ACHR destûr nade giliyên kesane. Di şûna wê de, xala 48-an, mîna peymanên cûrbecûr yên Neteweyên Yekbûyî, tenê mekanîzmayek raporkirinê peyda dike, ku yekem car di nav salek piştî ketina meriyetê ya Şerefnameyê de ji bo dewletek endam û her sê salan carekê were destpêkirin.

cuda ya Dadgeha Erebi ya Mafên Mirovan¹¹². Lêbelê, li gorî xala 19(1) ya Qanûnê, tenê dewleta ku hemwelatîyê wê îdia dike ku mexdûrê bînpêkirina mafên mirovan e dikare dozê veke ber dadgehê, lê li gorî xala 19(2) Dewlet jî dikarin rê bidin rêxistinên sîvîl ên pejirandî ku dozê vekin. Li ser navê kesan. Dadgeh û sîstemên di bin qanûnê de ji aliyê gelek aktorên mafên mirovan ve bi tundî hatin rexnekirin.¹¹³ Di her rewşê de, ji 29 Gulan 2024 ve, ti dewletek Statuya erê nekiribû.¹¹⁴

110 22 Gulan 2004, di 15 Adar 2008 de ket meriyetê. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Judiciary/Arab-Charter-on-Human-Rights-2005.pdf>.

111 Binêrin <https://carnegieendowment.org/sada/2009/10/the-arab-charter-on-human-rights?lang=ku>.

112 7 Îlon 2014, https://aci.hl.org/texts.htm?article_id=44&lang=ar-SA.

113 Binêre, bo nimûne, Komîsyona Navdewletî ya Hiqûqnasan, Dadgeha Erebi ya Mafên Mirov: Qanûnek xelet ji bo dadgehek bêbandor, 2015, <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2015/04/MENA-Ereb-Dadgeha-Human-Rights-Publications-Raport-2015-KUR.pdf>.

114 Binêre Zanîngeha Melbourne, Mekanîzmayên Mafên Mirovan ên Dewletên Erebi ên Nû, <https://unimelb.libguides.com/c.php?g=928011&p=6704321>.

3.3 Mekanîzmayên taybet ji bo Sûriyê

NY çar mekanîzmayên terxankirî ji bo Sûriyê ava kirine, ku hemû ji bo şerê necezakirina tawanên û binpêkirinên mafên mirovan li dijî rojnamevan, xebatkarên din ên ragihandinê û dezgehên ragihandinê. Yekem Komîsyona Lêkolînê ya Serbixwe ya Navneteweyî ya li ser Komara Erebi ya Sûriyeyê (COI) ye.¹¹⁵ COI yekem car di 22 Tebax 2011 de bi biryara Konseya Mafên Mirovan S-17/1 hate damezrandin.¹¹⁶ Biryarê COI wezîfedar kir ku "hemû binpêkirinên qaşo navneteweyî yên mafên mirovan li Komara Erebi ya Sûriyê ji Adara 2011an ve" vekolîne û "rastî û rewşên ku dibe ku bibin wek van binpêkirinan û tawanên ku hatine kirin û, li ku dibe bila bibe, destnîşankirina kesên berpirsiyar. , ji bo ku berpirsiyarên binpêkirinan, di nav de yên ku dibe ku sûcên li dijî mirovahiyê bin jî, bînin girtin."¹¹⁷ Erka IIC ji dema damezrandina wê ve bi berdewamî hatiye berfirehkirin, herî dawî bi biryara 55/22, ku di 4ê Nîsana 2024an de hat pejirandin.¹¹⁸ COI raporên nivîskî û devkî pêşkêşî Encumena Mafên Mirovan dike. Ji bilî erkê xwe yê giştî, ji COI jî hat xwestin ku lêkolînê li ser rewşên taybet li Sûriyê bike, wek bûyerên El-Houleh di sala 2012an de¹¹⁹ û bûyerên Helebê di sala 2016ande.¹²⁰

Rapora herî dawî ya COI di 9ê Sibata 2024ê de hat weşandin.¹²¹ Guhertoyên herî dawî yên van raporên li beşên ku beşên cihêreng ên welêt vedihewînin têne dabêş kirin (bi baldarî li ser aktorên sereke yên ji bo her deverê berpirsiyar in). Ew balê dikişînin ser rewşa giştî ya leşkerî, binpêkirina yasayên mirovî yên navneteweyî û herwiha binpêkirina mafên bingehîn. Di raporta Sibata 2024an de, ev beşa dawîna raporê, ku deverên di bin kontrola hikûmetê de vedihewîne, bal kişand ser bersiveke tund li hember xwenîşandaneke, û herwiha êrîşên li ser azadiya derbirînê, di nav de bi rêya binçavkirin û girtinên keyfî, di nav de ji bo postên medyaya civakî.¹²²

Vê yekê raporek fermî ya pir berfireh û berfireh li ser êrîşên li ser rojnamevan û kesên din amade kir. COI pêşwaziya beşdariyên kes û rêxistinên civaka sivil dike û tewra ji bo radestkirina van beşdariyan demek pir rast û diyar heye, ango heta 1ê Hezîranê ji bo rapora Îlonê (bûyerên ji Çile heta Hezîranê vedihewîne) û heya 1ê Kanûnê ji bo rapora Adarê. (bûyerên ji Tîrmehê heta Kanûnê vedihewîne), ligel hûrguliyên têkiliyê.¹²³

115 Binêrin <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iici-syria/independent-international-commission>.

116 22ê Tebaxê, 2011, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/HRCouncil/ColSyria/ResS17_1.pdf.

117 Ibid. , paragraf 13.

118 Binêrin <https://undocs.org/A/HRC/RES/55/22>.

119 Biryara S/19-1, 4 Hezîran, 2012, <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/g12/137/73/pdf/g1213773.pdf?token=3hV9hggrAaoYj5KUF9&fe=true>.

120 Biryara S-25/1, 25ê Çiriya Pêşiyê, 2016, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g16/238/14/pdf/g1623814.pdf?token=4bZXmKQJcxvOAlp2Zh&fe=true>.

121 A / HRC / 55/64. Hemî raporên dusalane dikarin li ser <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iici-syria/documentation#statements> werin dîtin.

122 Binêre paragrafên 52-55 yên raporê.

123 Binêrin <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iici-syria/independent-international-commission>.

Mekanîzmayeke din a taybet ji bo Sûriyê, Raportê Taybet ê rewşa mafên mirovan li Komara Erebi ya Sûriyê ye. Ji Mijdara 2023'an ve, Encumena Mafên Mirovan 46 erkên mijarên û 14 welatan ava kiribûn, ku Raportê Taybet ê Sûriyê yek ji wan welatan e. Neteweyên Yekbûyî van erkan wekî "pisporên mafên mirovan ên serbixwe yên xwedî erk in ku li ser mafên mirovan ji perspektîfek tematîk an ji welatek taybetî rapor bikin û şêwir bikin" bi nav dike.¹²⁴ Bi gelemperî, ev erk dikarin serdanên welat pêk bînin da ku rewşê binirxînin (li ser mijara mijarê ya têkildar ji bo erkên tematîk bisekinin), bersivê bidin giliyên kesane bi riya danûstandina bi Dewletên li ser wan re, û hişyarkirina rewşa mafên mirovan.

Tayînkirina Raportê Taybet ji bo Sûriyê di destpêkê de di biryara Encûmena Mafên Mirovan S-18/1 ya 2 Kanûn 2011 de hate destnîşankirin¹²⁵.

[T] çavdêrîkirina rewşa mafên mirovan li Komara Erebi ya Sûriyê, û herwiha çibicîkirina pêşniyarên Komîsyona Lêpîrsînê yên ku ji desthilatdarên Komara Erebi ya Sûrî re hatine şandin û biryarên Encumena Mafên Mirovan li ser mafên mirovan. rewşa Komara Erebi ya Sûriyê.¹²⁶

Lê belê heta "emrê Komîsyona Lêkolînê bi dawî bibe" wê di pratîkê de nekeve meriyetê.¹²⁷ Wekî din, kesê ku wekî xwediyê erkê hatî destnîşan kirin - Birêz Paulo Sérgio Pinheiro (ji Brezîlayê) - niha Serokê COI ye.¹²⁸

Mekanîzmayeke din a girîng ji bo mebestên niha Mekanîzmaya Navdewletî, Bêalî û Serbixwe ye ji bo alîkarîkirina di vekolîn û dadgehkirina kesên berpirs ji tawanên herî giran li gor yasaya navdewletî ku ji Adara 2011an ve li Komara Erebi ya Sûriyê (IIIM) hatine kirin, ku ji aliyê Netewên Yekbûyî ve hatiye damezrandin. Biryara Civata Giştî ya 21ê Kanûna 2016an.¹²⁹ Ev mekanîzma piştî vetoyan di Encûmena Ewlekariyê ya NY de hat damezrandin û nehişt ku rewşa Sûriyê ji Dadgeha Tawanan a Navdewletî re were şandin.

IIIM ne xwediyê wê desthilatdariyê ye ku bi xwe doz veke. Di şûna wê de, ew ji bo piştgirîkirina dadwerên ku lêpîrsîn û dadgehkirin li dijî tawanbarên tawanan li Sûriyê dane destpêkirin an jî dibe ku dest pê bikin hatiye çêkirin. Ji bo vê yekê, ew delîlan ji gelek çavkaniyan berhev dike, di nav de rêxistinên civaka sivîl. Delîlên hatine berhev kirin di depoyek agahdarî û delîlên navendî de têne hilanîn, ku di bin qaîdeyên hişk ên nepenîtiyê de ye û tedbîrên ewlehiya agahdariya hişk tê de hene.

124 Binêrin <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council>.

125 A/HRC/RES/S-18/1, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/HRCouncil/SpecialSession/Session18/A-HRC-RES-S-18-1_en.pdf.

126 Ibid., paragraf 10.

127 Ibid.

128 Binêre <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council/current-and-former-mandate-holders-existing-mandates/>

129 Biryara A/71/248, <https://undocs.org/A/RES/71/248>.

Dûv re ev agahdarî ji rayedarên fermî yên têkildar re (ango yên ku xwedî erkek fermî ne ji bo vekolîn û darizandina sûcan) di darazê de, li gorî daxwazê an jî bi awayekî aktîf dema ku IIIM bawer dike ku ew hewceyê delîlên wê ne. Ji ber cewherê karê xwe, IIIM raporek giştî li ser xebata xwe naweşîne, lê raporek salane pêşkêşî Civata Giştî ya Neteweyên Yekbûyî li ser "çalakiyên xwe, pêşanî û pêdiviyên diravî" dike.

Erka fermî ya IIIM di paragrafa 4 ya Biryarnameya 71/248 de hatiye destnîşan kirin, ku ew weha destnîşan dike:

[T] bidestxistin, yekkirin, parastin û analîzkirina delîlên bînpêkirina hiqûqa navneteweyî ya mirovî û bînpêkirina mafên mirovan, û amadekirina dosyayan jî bo hêsankirin û bilezkirina dozên tawanan ên adil û serbixwe li gorî pîvanên hiqûqa navneteweyî li pêşberî neteweyî, herêmî. an dadgeh an dadgehên navneteweyî yên ku li gorî qanûnên navneteweyî li ser wan tawanan xwedî hukm in an jî dibe ku di pêşerojê de bibin xwedî hiqûq.

Malpera IIIM pabendbûna xwe bi rêxistinên civaka sivîl re eşkere dike:

IIIM erkdar e ku diyalogeke dualî bi rêxistinên civaka sivîl ên Sûriyê re (CSO) re saz bike û bi wan re bi şewirên birêkûpêk, bûyerên agahdarî yên armanckirî, civînên diyalogê yên du salane, û belavkirina bultenên birêkûpêk bi nûvekirinên li ser karê xwe re têkildar be. IIIM bi îmzakirina Protokola Hevkarîyê di sala 2018an de, ku çarçoveyeke giştî ji bo tevlêbûna bi IIIM re peyda dike, tevlêbûna xwe ya operasyonê bi Rêxistinên Civakî yên Sûrî re fermî kir. Li cihê ku guncan be, IIIM di heman demê de Memorandumên Têgihîştinê yên takekesî bi CSO-yên taybetî re diqede, hûrguliyên pratîk û kesane bi kesên ku dixwazin materyalê parve bikin redestnîşandike.¹³⁰

130 Binêrin <https://iiim.un.org/who-we-are/at-a-glance/>.

Tevî ku IIIM ji hin mekanîzmayên din ên ku di vê raporê de hatine pêşkêş kirin kêmtir naskirî ye, lê ew ji bo komên ku doza berpirsiyariyê ji tawanên ku ji hêla aktorên cihê li Sûriyê ve hatine kirin pir girîng e. Di dawiyê de, pir hindik rêyên dijwar, qanûnî hene ku ji bo pêkanîna berpirsiyariyek weha. Serîlêdana dadrêsiya gerdûnî ya bi riya dadgehên neteweyî di pratîkê de îsbat dike ku ew riya herî girîng e (li jêr binêre li binê "Vebijarkên Neteweyî ji bo Bersivdanê"). IIIM dikare wekî navgînek pratîkî ya belavkirina agahdariya hêja ya ku ji hêla kes an rêxistinên civaka sîvil ve hatî berhev kirin ji bo wan dadrêsiyên ku bi rastî lêpîrsîn an lêpîrsînan dimeşînin an jî difikirin. Bêyî vê asankariyê, bi gelemperî ji bo rêxistinên civaka sîvil ên ku xwediyê van agahdariyan in, dê pir dijwar be ku fêr bibin ka meriv çawa wê agahiyê bi înfaza qanûnê re li wan dadweran ragihîne. Ji ber vê yekê, ji bo rêxistinên civaka sîvil ên ku xwedî agahdariya weha ne, pir girîng e ku bi IIIM rebixebitin.¹³¹

Çaremîn û herî dawî mekanîzmaya pispore a NY ji bo Sûriyê Saziya Serbixwe ya Kesên Winda li Komara Erebi ya Sûriyê (IIMP) ye, ku ji aliyê Civata Giştî ya NY ve di biryara 29ê Hezîrana 2023an de hatiye damezrandin.¹³² Erka sereke ya IIMP ew e ku "ronî bike. çarenivîs û cihê hemû kesên winda li Komara Erebi ya Sûriyê û pêşkêşkirina alîkariyên guncaw bo qurbanî, rizgarbûyan û malbatên windayan."¹³³ Tevlêbûna civaka sîvil di damezrandina IIMP de rolek sereke lîst.¹³⁴ Komîserê Bilind ê Mafên Mirovan ê Neteweyên Yekbûyî Volker Turk di 25'ê Nîsana 2024'an de di civînekê de ji Lijneya Giştî ya Neteweyên Yekbûyî (NY) re daxuyand ku ofîsa wî ji bo IIMP'ê karmend girtiye. Ji ber ku butçe tenê rojek berê hatibû pejirandin, wan li bendê bû ku di mehên pêş de rêveberek ji bo IIMP were girtin. Lêbelê, bi salvegera pejirandina biryara avakirina IIMP-ê di 29-ê Hezîrana 2024-an de, ti rêvebir nehatibû tayîn kirin.¹³⁵

131 Tevî vê yekê, hêjayî gotinê ye ku ji bo rêxistinên civaka sîvil ên ku van agahiyan berhev dikin, girîng e ku bi rengekî rast van agahiyan biparêzin da ku di dawiyê de ji hêla dadgehan ve wekî delîl bêne pejirandin. Li gorî rêgezên hişk ên delîlên weha ku di her pergala qanûnî de bicîh bikin. Ev mijareke tevlihev e ku li derveyî çarçoveya vê raporê ye, lê Navenda Yasa û Demokrasiyê ji rojnamevanan re destnivîsek li ser berhevkirin û parastina zanyariyan li ser tawanên navdewletî amade kiriye, ku dibe xwendinekêrhatî ji bo rêxistinên civaka sîvil ên ku di vî warî de kar dikin. Li ser <https://www.law-democracy.org/live/wp-content/uploads/2023/09/Manual.War-Crimes.Final-1.pdf> heye.

132 Biryara 77/301, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n23/190/47/pdf/n2319047.pdf>.

133 Ibid., paragraf 2.

134 Binêrin, wek nimûne, "Rêxistinên civaka sîvil ji dewletên endamên UNê daxwaz dikin ku deng bidin saziyek serbixwe ji bo kesên winda li Sûriyê," 23ê Hezîran, 2023, <https://www.hrw.org/news/2023/06/23/civil-society-organizations-urge-un-member-states-vote-favor-independent>.

135 Binêre Synergy Hevdestî, Daxuyaniya Yekemîn salvegera biryara damezrandina saziyek serbixwe ji bo kesên winda li Sûriyê, 29 Hezîran 2024, <https://hevdesti.org/en/statement-on-first-anniversary-of-the-resolution-damezrandina-saziya-serbixwe-li-ser-wenda-li-suriye/>.

3. 4 Mekanîzmayên din ên giştî yên Neteweyên Yekbûyî

Çend erkên tematîk ên têkildar bi mijara ku di vê raporê de hatine destnîşan kirin hene, yanî bêcezakirina tawanana û bînpêkirina mafên mirovan li dijî rojnamevanan û xebatkarên din ên medyayê. Ya yekem û ya herî girîng peywira Raportorê Taybet a li ser pêşvebirin û parastina mafê azadiya raman û derbirinê ye, ku erka wî, wekî ku ji sernavê diyar dibe, azadiya derbirinê diheve.

Weke hemû erkên taybet, ev Raportorê Taybet, di nav tiştên din de, dikare ji Sûriyê re li ser rewşên taybet ên mafên mirovan, di nav de êrîşên li ser azadiya derbirinê, ragihandinê bide. Raportor ji sala 2011'an û vir ve herî kêr 26 danûstandinên bi vî rengî weşandine.¹³⁶ Daxuyaniya herî dawî, di 30'ê Hezîrana 2023'an de¹³⁷ bi Raportorê Taybet ê rewşa parêzvanên mafên mirovan, Koma Xebatê ya li ser binçavkirinên keyfî û Raportorê Taybet ê li ser mafê aştîyê hat weşandin. Civîn û azadiya rêxistinê, êrîşek fizîkî û tirsandin li dijî Rêzdar Jêda Abdullah Newfal, Rêveberê Navenda Demokrasî û Mafên Hevwelatîyan li Sûriyê, kir, ku xuya ye bi karê wî yê mafên mirovan ve girêdayî ye. Rapora berê ya 17 Adar 2021,¹³⁸ ku bi Raportorê Taybet ê darvekirinên bê daraz, kurt an jî keyfî re, Raportorê Taybet li ser mafê her kesî ji standarda herî bilind a tenduristiya laşî û derûnî û Raportorê Taybet li ser rewşa mafên mirovan re amade kir. parêzvanan, behsa kuştina rojnamevanan û parêzvanê mafên mirovan Huseyîn Xettab kir.

Armanca van danûstandinan ew e ku bi dewleta eleqedar re diyalogê bikin, îdeal ew e ku bigihêjin çareseriyekê. Lê belê, ev danûstandinên ku di dema xwe de têne weşandin, di heman demê de ji bo raporên bînpêkirina mafên mirovan re statuyek fermî bidin û kiryarên ku di bersivê de têne kirin eşkere bikin. Ne diyar e ku Sûriyê bersiva van danûstandinan dide yan na.

Erkên taybet bi giranî xwe dispêrin agahdariya ji aktorên civaka sivîl ji bo agahdarkirina wan ji bûyerên li ser erdê ku dibe ku weşana ragihandinê rewa bike. Ji ber vê yekê pir girîng e ku saziyên civaka sivîl agahiyên têkildar bidin erkan. Wekî ku du danûstandinên ku li jor hatine destnîşan kirin destnîşan dikin, dema weşana danûstandinên weha bi gelemperî peywirên tematîk bi xwedan peywirên têkildar ên din re dixebitin. Di çarçoveya êrîş û bînpêkirinên mafên mirovan ên li dijî rojnamegeran de, hema hema her tim erka Raportorê Taybet ê rewşa parêzvanên mafên mirovan tê bikaranîn û piştî jî li gorî şert û mercan dibe ku erkên din jî bên kirin.

Weke ku li jor hat behskirin, erkên tematîk ên taybetî jî serdanên welat pêk tînin. Niha tu serdanek wêltekî ku ji aliyê Raportorê Taybet ê Azadiya Ragihandinê ji bo Sûriyê hatiye plankirin tune ye (divê ev serdan li hemû 193 Dewletên Endamên Neteweyên Yekbûyî bên belavkirin).¹³⁹

136 Agahiyên berfireh ên li ser saziyên mafên mirovan ên Neteweyên Yekbûyî û Sûriyê dikarin li ser vî navnîşanê bibînin: <https://www.ohchr.org/en/countries/syrian-arab-republic>. Malpera taybet a Raportorê Taybet li ser azadiya derbirinê dikare li ser <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-freedom-of-opinion-and-expression> were dîtin.

137 Binêrin <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gId=28192>.

138 Binêre <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gId=26164>.

139 Listeya hemû serdanên welatê Sûriyê ji sala 1998-an vir ve, çî rastî yan jî plankirî be, li ser <https://spinternet.ohchr.org/ViewCountryVisits.aspx?visitType=all&country=SYR&Lang=ku> heye.

Lêbelê, ji sala 2011-an vir ve, serdanên welat ên têkildarî vê raporê di 2023 û 2018 de ji hêla Raportorê Taybet ve li ser bandora neyînî ya tedbîrên zorê yê yekalî li ser sûdwegirtina ji mafên mirovan, û di sala 2016 de ji hêla Raportorê Taybet ê mafên mirovan ve têne kirin. Kesên jicîhûwarkirî yê navxweyî. Divê bê zanîn ku serdanên bi erkên li welatên din ji bilî Sûriyê dibe ku bi rewşa Sûriyê re têkildar be. Mînak, serdana Koma Xebatê ya li ser bikaranîna çeteyên kirêt wekî navgînek ji bo bînpêkirina mafên mirovan û astengkirina pêkanîna mafê çarenûsî ya gelan li Avusturya di sala 2019 de, di nav tiştên din de, "faktorên motîvasyonê yê ku rê li ber kesan digirin sefera [ji Avusturya] ber bi herêmên nakok ên weke Iraq û Komara Erebî ya Sûriyê ve biçe".¹⁴⁰

, rasterast behsa rojnamevanan nake, lê di nav de encamên serdana raportorê taybet li ser bandora neyînî ya tedbîrên zorê yê yekalî li ser mafên mirovan, Prof. Dr.¹⁴¹ Daxuyaniya jêrîn: "Herwiha ez bang li hemû muxataban dikim ku hemwelatîyên Sûriyê bigihîjin agahiyan û azadiya xwe ya derbirîne li ser înternetê misoger bikin, û sîndariyên li ser bikaranîna amûrên serhêl rakin."¹⁴² Di rapora sala 2018'an de behsa rojnameger û azadiya derbirîne nehatiye kirin.¹⁴³ Lêbelê, hemî Nûçegihanên Taybet ên Neteweyên Yekbûyî ji agahdarî û danûstandinên rêxistinên civaka sîvîl re vekirî ne, ji ber vê yekê mimkun e ku di raporê de agahdariya ku komên ku li ser azadiya medyayê dixebitin dê pêşkêşî vê Nûçegihanê Taybet bikin. Ev erk gelekî girîng e ji ber ku wê ji sala 2011an vir ve du caran karibû serdana Sûriyê bike. Heman tişt derbarê raporta 2016an ya raportorê taybet li ser mafên mirovî yê awareyên navxweyî de jî derbas dibe¹⁴⁴ (ango tê de tu referansên rojnamevanan û azadiya mafên mirovan tune ne. îfadeyê, lê mimkun bû ku agahdariya têkildar ji Raportorê Taybet re were peyda kirin).

Di dawiyê de, divê neyê paşguh kirin ku aktorên Neteweyên Yekbûyî yê bi rêkûpêk jî raporên ku dibe ku têkildarî mijara êrîşan an bînpêkirina mafên mirovan li dijî rojnamevanan û xebatkarên din ên medyayê têkildar bin, diweşînin. Wek mînak, di Tebaxa 2022an de, Sekreterê Giştî yê Neteweyên Yekbûyî raporek li ser kesên wînda li Komara Erebî ya Sûriyê weşand.¹⁴⁵ Di Hezîrana 2022an de, Komîseriya Bilind a Mafên Mirovan a Neteweyên Yekbûyî raporek li ser mirina sîvîlan li Komara Erebî ya Sûriyê weşand.¹⁴⁶ Rapora bi vî rengî pir xuya ne û balê dikişînin ser xwe. Rêxistinên civaka sîvîl ên ku li ser bêcezakirina êrîş û bînpêkirinên mafên mirovan ên li dijî rojnameger û xebatkarên din ên çapemeniyê dixebitin jî divê li ku derê dibe bila bibe, ji bo piştgirîkirina van pêvajoyan agahdarî bidin.

140 Li ser <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc4242add2-visit-austria-report-working-group-use-mercenaries-means> heye.

141 <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc5423add1-visit-syrian-arab-republic-report-special-rapporteur> heye.

142 Ibid., r. 16.

143 Li ser <https://www.undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F39%2F54%2FAdd.2&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> heye .

144 Li ser <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F32%2F35%2FAdd.2&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> heye

145 A/76/890, li ser <https://www.ohchr.org/en/documents/reports/a76890-missing-people-syrian-arab-republic-report-secretary-general> heye.

146 A/HRC/50/68, li ser <https://www.ohchr.org/en/documents/reports/ahrc5068-civilian-deaths-syrian-arab-republic-report-united-nations-high> heye.

4. Vebijêrkên Netewî ji bo Çareseriyê

Ev beşa raporê balê dikişîne ser rêyên navxweyên çareserkerinê, lê di heman demê de li derfetên derveyî Sûriyê jî dinêre. Dewlet bi gelemperî tenê sûcên ku li ser xaka wan diqewimin, ku hemwelatîyên wan wekî sûcdar an mexdûr tevdigerin, an ku bandorê li berjewendîyên girîng ên dewletê, bi gelemperî ewlehiya wê dike, dişopînin. Prensîba dadrêsiya gerdûnî ji dewletan re hewce dike ku sûcan bişopînin bêyî ku cîh û kê tevî bûye. Fikra bingeîn a li pişt vê prensîbê ev e ku hin sûc ew qas giran in ku civaka navneteweyî bi tevahî eleqedar dikin. Bi gotineke din mirov dikare bibêje ku ev sûc zirarê didin civaka navneteweyî bi tevahî, an jî ji bo nîzama navneteweyî. Sedemek din a dadrêsiya bi vî rengî ew e ku sûcên weha bêceza nemînin.

Fikra dadrêsiya gerdûnî xwedan rehên dîrokî yê nisbeten kevnar e û dikare were şopandin, mînakî, bi dadgehkirina sûcê korsaniyê.¹⁴⁷ Bingehek destpêkê ji bo dadweriya gerdûnî ya weha gotarek hevbeş bû ku di hemî Peymanên Cenevreyê yê sala 1949 de, ango xalên 49, 50, 129 û 146, ku di beşa têkildar de weha dibêje:

Aliyên Peymandar ên Bilind xwe distînin ku ew hukmên qanûnî yê ku pêwîst be ji bo dabînkirina cezayên bibandor ji bo kesên ku yek ji bînpêkirinên giran ên Peymanê dikin an jî fermanê didin wan ên ku di xala jêrîn de hatî destnîşan kirin qebûl dikin.

Her aliyek Peymandar neçar e ku li kesên ku bi kirina an fermana kirina van tawanên giran têne tawanbar kirin bigere û wan kesan li ber dadgehên xwe biceribîne, bêyî ku ferqa hemwelatiya wan hebe. Her weha, heke ew bixwaze, dikare van kesan ji bo dadgehkirinê radestî Aliyek Peymandar a din a têkildar bike, li gorî qanûnên xwe, bi şertê ku ew Alî delîlên pêbawer ji bo wê yekê pêşkêşî bike.

147 Binêre, bo nimûne, Xavier Philippe, 'Prensîbên dadweriya gerdûnî û temamkeriyê: her du prensîb çawa bi hev re têkilî dikin?' (2006), 88(862) Çavdêriya Navneteweyî ya Xaçê Sor 375, r. 377.

Ji aliyê xwe ve, xala 50 ya Peymana I, ku sûcên ku di bin daraza gerdûnî de ne diyar dike, dibêje:

Binpêkirinên ciddî yên di çarçoveya xala berê de tê hesabandin ku yek ji van kiryanan dihewîne, bi şertê ku ew li dijî kes an milkên ku ji hêla Peymanê ve hatine parastin werin kirin: kuştina bi qestî, îşkencekirin an muameleya nemirovî, di nav de ceribandîna biyolojîkî, bi qestî kirinên mezin. Êşandin an birînên giran ji bo tenduristiya laş an tenduristiya, û wêrankirin an desteserkirina mal û milkên di astek mezin de, bi şertê ku ev yek ji hêla hewcedariyên leşkerî ve ne rast be û bi neqanûnî û nexwestî were kirin.

Ji bo vê mebestê, Dewletên Peymandar divê qanûnên ku rê bidin wan dadweriyê li ser kesên ku tawanên weha kirine bi kar bînin û divê hewil bidin ku van kesan li dadgehên xwe bibînin û darizînin an jî, heke welatek din gumanek pêbawer li hember wan kesan hebe û tercîh bike. Ji ber vê yekê, wan teslîmî wî welatî bikin.

Sûcên ku di xala 50-an de hatine rêz kirin lîsteyek pir kêma sûcên pir giran pêk tîne. Xala 85 a Protokola Zêde ya I ya Peymana Cenevreyê, bingeha bingehîn a dadrêsiya gerdûnî li ser hemû binpêkirinên giran ên têkildarî meşandina şeran berfireh dike.

Ji peyva Benda 49-an bi tevahî eşkere ye ku dadwerî tenê dema ku kesê têkildar di nav dadrêsiya laşî ya Dewleta Peymandar de be (ango tenê dema ku Dewleta Peyman bi rastî ew kes di girtîgehê de be) tê bikar anîn. Ev yek, wek nimûne, bi referansa li ser lêgerîna kesê û radestkirina wî ji dewletek din re eşkere dibe.

Ev yek ji bo hemû dewletên alîgirê yek ji Peymana Cenevreyê an jî Protokola Zêde ya 1-ê mecbûrî ye.

CAT ji bo tawanên di daraza xwe de (îşkence û sûcên têkildar) rengê dadrêsiya gerdûnî saz dike. Xala 5(2) û 7(1) wiha dibêje:

5(2) Her dewletek Peymandar dê bi heman awayî tedbîrên ku hewce be ji bo damezrandina dadrêsiya xwe li ser van tawanên di rewşên ku tawanbarê gumanbar li herêmek di bin dadweriya wê de ye û ew wî an wê radestê yek ji Dewletên ku hatine şandin nede. Di xala 1ê ya vê madeyê de li gorî bendê 8.

7(1) Dewleta Peymandar ku li herêma ku sûcdarekî gumanbar sûcek ku di xala 4-ê de hatî destnîşan kirin de, li ser xaka wê tê dîtin, dê di rewşên ku di xala 5-an de hatine destnîşan kirin, heya ku sûcdarê gumanbar radest neke, dozê ji rayedarên xwe yên jêhatî re ji bo armanca dozgeriyê.

Ev xal hinekî dişibe Peymana Cenevreyê, lê bi sûcê îşkenceyê re sîndar e. Ya yekem, ew ji dewletan hewce dike ku ji bo kesên ku li ser xaka wan hene, li ser sûcên weha dadrêsiyê saz bikin. Dûv re, ji dewletan hewce dike ku ew kes an radest bikin an jî dadgeh bikin.

Paragrafa 6-ê ya Pêşgotinê ya Qanûna Romayê jî behsa ramana dadrêsiya gerdûnî dike, her çend wekî beşek ji Pêşgotinê ew ji bo dewletan berpirsiyariyên qanûnî yên mecbûrî çê nake. Paragraf 6 dibêje:

Bi bîr xist ku erka her dewletekê ye ku dadrêsiya xwe ya tawanên li dijî berpirsên tawanên navdewletî bikar bîne.

Ev danezana herî berfireh a dadrêsiya gerdûnî ye wekî erke li ser dewletan, ku di wateya herî berfireh de behsa ramana "bikaranîna" dadrêsiya tawanên dike û behsa hemî sûcên navneteweyî dike, yê ku di metna xwe de hatine diyarkirin. Di nav van de sûcên qirkirin, sûcên li dijî mirovahiyê, sûcên şer û sûcênêrîşkariyê hene.¹⁴⁸

Divê were zanîn ku dema ku Peymanên Cenevre û CAT ji Dewletên Peymandar daxwaz dikin ku dadrêsiya gerdûnî bi kar binin, pirs ev e ku dewlet heta çî radeyê dikarin ji ya ku di peymanan de hatine destnîşan kirin wêdetir dadweriyek weha saz bikin bêyî ku bi regekî neheq destwerdana serweriya Dewletên din bikin. Pêşgotina Statuya Romayê destnîşan dike ku ev yek bi kêmanî di çarçoveya tawanên navneteweyî yên ku di wê peymanê de hatine diyarkirin berfireh dibe.

Di pratîkê de, divê hiqûqa gerdûnî bi qanûnên di asta neteweyî de were afirandin. Ev rewş jî dema ku destûrnameyên neteweyî rasterast sepandina hiqûqa navneteweyî destnîşan dikin jî, ji ber ku hukmên ku li jor hatine behs kirin ne "xwebicîhkirin" in (ango ew nikarin rasterast wekî normên qanûnî yên guncan tevbigerin). Ev bi eşkere di bendên peymanê de tê pejirandin, ku ji dewletan hewce dike ku qanûnan derxînin an jî tedbirên pêwîst bigirin da ku dadrêsiyê misoger bikin.

Bi gelemperî, qanûnên neteweyî divê sê şertan ji bo pêkanîna dadrêsiya gerdûnî çêbikin: Hebûna zemînek dadrêsiya gerdûnî (an şert û mercên ku tê de tê xwestin); danasîna zelal a tawanên sergirtî û pêkhatiyên wan; û navgînek niştimanî ya cîbicîkirinê (an desthilata yek an çend dadgehan ji bo guhdarîkirina van dozan û sepandina cezayan). Di pratîkê de, sêwirana rastîn a van qaîdeyan ji welatek ji welatek cûda dibe, ji ber vê yekê tevî hebûna kêmtirîn berpirsiyariyên navneteweyî, meriv nikare behsa yek pergala dadrêsiya gerdûnî ya gerdûnî bike.

148 Binêre xala 5 ya qanûna Romayê.

Pirsgirêkek girîng ev e ku gelo divê dadwerî tenê dema ku kesê têkildar di nav axa dewletek de be, were xwestin. Rêgezên navneteweyî yên ku li jor hatine destnîşan kirin bi gelemperî bi vê yekê têne sînor kirin. Lêbelê, di pratîkê de, gelek dewletan qanûn derxistin ku ew hêz didin wan ku doz bikin ji dema ku kesê têkildar ne di nav axa wan de be.¹⁴⁹

Du prensîbên din ên girîng û têkildar divê li ser dadrêsiya gerdûnî bicîh bibin. Ya yekem prensîba ne bis in idem e, ku dibêje mirov nikare ji ber heman sûcê du caran were darizandin. Ev tê wê wateyê ku heke dadgehek din ji berê ve dadweriya sûcek taybetî hebû an jî heye, divê dadgehek din a neteweyî doza dadrêsiyê neke.

Ya duyemîn prensîba temamkeriyê ye, prensîpek fonksiyonel e ku dibêje ku pergala bingeîn an guncavtir divê dadrêsiya sûcek bike. Ev di xala 17(1)(a) ya Destûra Romayê de hatiye diyar kirin, ku nahêle Dadgeha Cezayê ya Navdewletî dozek ku ji hêla dewletek ku dadrêsiya wê heye bigire heya ku ew dewlet "nexwaze an nikaribe bi ciddî bişopîne lêpîrsîn an dozgeriyê." Ji ber vê yekê ICC destûrê dide dewletan, bi gelemperî dewleta ku li ser sûcê dadweriya birêkûpêk heye, bi şertê ku ew bixwazin û karibin wiya bikin dozê bigirin. Di asta neteweyî de, temamkerî, mîna dadrêsiya seretayî, diguhere, ji ber vê yekê pergalek gerdûnî ya yekane ji bo vê yekê tune.

Di lêkolîneke 2012 de, Amnesty International dît ku 147 dewlet dadrêsiya gerdûnî li ser tawanên navneteweyî bikar tînin, û 16 dewlet jî dadweriya gerdûnî li ser tiştên ku tawanên navneteweyî pêk tînin bikar tînin lê tenê wekî tawanên navxweyî (neteweyî) têne pênase kirin. Ji ber vê yekê, 166 ji 193 welatên endamên Neteweyên Yekbûyî qanûnek heye ku hin rengek dadweriya gerdûnî peyda dike.¹⁵⁰ Di heman demê de, her çend jimara dadgehkirina van tawanên her ku diçe zêde dibe, ew kêmtir dimîne: li gorî lêkolînek, di sala 2023 de tenê 13 welatan 36 lêpîrsînên nû dane destpêkirin (ku ne hemî dê bibinsedemadarizandîne).¹⁵¹

Rêjeya nizm a dozgeriyê dikare hinekî bi vê rastiyê were ravekirin ku di dadgehkirina tawanên de ku li derveyî dadrêsiya xwe pêk hatine de gelek pirsgirêk hene, nemaze dema ku tawanbar û mexdûr ti têkiliya wan bi dadrêsiya xwe re tune be. Pirsgirêka yekem ewlekirina delîlan e, tevî hebûna şahidan. Hem delîlên sereke û hem jî şahidên ku dikarin wê piştrast bikin, îhtîmal e ku bi giranî li welatê ku rastî tawanê hatiye. Ger ew welat welatekî zordar be, ku îhtîmal e ku ji ber şert û mercên ku îhtîmala dadweriya gerdûnî tê de heye (Sûriya jî tê de), metirsiyên din hene, wek misogerkirina parastina şahidan û heta qurbanîyan. Her weha girîng e ku mafên tawanbaran bi tevahî bêne parastin, di nav de pêşbîniya bêgunehiyê û rêzgirtina mafên tawanbaran ji bo darizandînek adil.

149 Ji bo nimûne, beşa 8(1)(c) ya Qanûna Sûcên Navneteweyî û Dadgeha Cezayê ya Navneteweyî ya Zelandaya Nû 2000, <http://www.legislation.govt.nz/act/public/2000/0026/28.0/DLM63091>, binêre. HTML û beşa 9(1) ya Qanûna Sûcên Dijî Mirovahiyê û Sûcên Şer ên Kanadayî 2000, <http://canlii.ca/t/j0th>.

150 Dadweriya Gerdûnî: Lêkolînek Pêşîn a Zagonsaziya Cihanê - Nûvekirin 2012, r. 2, <https://www.amnesty.org/en/documents/ior53/019/2012/en/>.

151 Trial International, Universal Jurisdiction Annual Review 2024, r. 16, <https://trialinternational.org/wp-content/uploads/2024/04/UJAR-2024-digital.pdf>.

Tevî van kêşeyan, dadgehkirina navxweyî ya Sûriyan ji bo tawanên di bin dadwerîya gerdûnî de dimîne rêyek potansiyel a girîng ji bo berpirsiyarîyê. Li gorî rapora sala 2024an a Trial International, di sala 2023an de li ser gelek dozan li dijî Sûriyan lêpirsîn hatin destpêkirin, di nav wan de:

- Avusturya: Li dijî Xalid H. û ajanên din ên îstixbarata Sûriyeyê lêpirsîn hatin destpêkirin;
- Fransa: Doza li dijî Elî Memlûk, Cemîl Hesên û Ebdulselam Mehmûd ji ber sûcên li dijî mirovahiyê û sûcên şer li Sûriyê hat vekirin; Der barê Beşar El-Esed, Maher El-Esed, Ghassan Abbas û Bassam El-Hesên de biryara girtinê ji bo sûcên şer û sûcên li dijî mirovahiyê bi rêya êrîşên çekên kîmyewî; Di derbarê Fahed Cassem el-Fraij, Alî Abdallah Eyûb, Ehmed Balloul û Ali Safetli de ji ber sûcên şer de biryara girtinê hat dayîn; der barê Mejdî Nema (bi nasnav Îslam Allûş) de doz hat vekirin;
- Almanya: dadgehkirina doktorê Sûrî Alaa M. ji ber tawanên li dijî mirovahiyê berdewam e; girtina endamê berê yê Hizbullah Ammar A. bi tohmata tawanên li dijî mirovahiyê û tawanên şer li Sûriyê; girtina endamê milîsên nêzîkî rêjîma Sûrî Ehmed H. bi tohmata tawanên dijî mirovahiyê û tawanên cengê; û cezayê heta hetayê li dijî Sûrî Moafak D., endamê gurûpa çekdar a Filistîna Azad, ji ber êrîşeke bi bombeyên bêserûber li ser sivîlan li Şamê;
- Hollanda: mehkûmkirina şervanê rejîma Sûriyê Mistefa A.; mehkûmkirina endama berê ya DIŞÎê ya Hollandî Yousra Lemouesset ji ber sûcên şer; tawanbarkirina tundûtûjîya seksî li dijî endamekî Sûrî yê berê yê koma paramîlîter NDF;
- Swîsre: Biryara girtinê li dijî cîgirê serokê berê yê Sûriyê Rifaat el-Esed ji ber tawanên cengê; û
- Keyaniya Yekbûyî: Hemwelatîyê Sûriyê bi tohmata îşkencekirinê di sala 2011 de hat girtin.¹⁵²

Rêxistinên civaka sîvîl dikarin rolek girîng di pêşxistina dozên bi vî rengî de bilîzin. Weke mînak Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadîya Derbirînê bi awayekî aktîf li gelek welatan dozên bi vî rengî bi pêş dixê.¹⁵³

Berdewam û berfirehkirina van destpêşxeriyên yek ji rêyên pratîkî yê tekane ye ji bo pêşxistina berpirsiyariya yasayî ya kesên ji bo tawanên li dijî rojnamevanan li Sûriyê.

Ev beşa raporê balê dikişîne ser destpêşxeriyêke civaka sîvîl a girîng û yasayî ji bo ku dewletan ji

152 Rapora salane ya li ser Dadwerîya Gerdûnî 2024 .

153 Mînakî li rûpela malpera wan binêrin: <https://scm.bz/en/accountability-and-transitional-justice/> .

5. destpêşxeriyên civaka sivîl

ber bînpêkirina mafên rojnamevanan berpirsyar bibîne. Armanca sereke ya vê însiyatîfê ew e ku rastiya ku edalet pêk nayê raber bike. Her weha girîng e ku em behsa gelek destpêşxeriyên civaka sivîl yên din jî bikin ku hewl didin hişyariyê bidin tawan û bînpêkirinên mafên mirovan ên ku rastî rojnamevanên ku li Sûriyê dixebitin, çî herêmî û çî navdewletî. Gelek ji wan hene, lê wek mînak em behsa Bîrdariya Rojnamegerên Foruma Azadî dikin ku navê rojnamevanên Sûrî Saad Ehmed (peyamnêrê Ajansa Nûçeyan a Hawarê ya Kurdî (ANHA)) û Mihemed Husên Reşo (Raşo) ji bo Çîra TV di 4ê Gulana 2020an de hatin zêdekirin. Her du hatin kuştin dema ku hêzên Tirkîyê di 13ê Cotmeha 2019an de karwanekê sivîlan ligel leşker û rojnamevanên kurd li bakurê rojhilatê Sûriyê bombebaran kir. Di¹⁵⁴ bîranînê de navên 2355 rojnamevan, edîtor, wênegir û weşanên ku di navbera 1837 û 2019-an de dema ragihandinê mirine.¹⁵⁵

Xebata civaka sivîl jî dikare bibe sedema bersivên fermî yên li hember êrîşên li ser rojnamegeran. Weke mînak, xebatên Navenda Sûrî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê di bersiva girtina endamên ekîba xwe de bû alîkar ku Civata Giştî ya Neteweyên Yekbûyî biryarnamêyek derbarê rewşa Komara Erebiya Sûrî de pejirand, û daxwaza "serbestberdana hemû kesên ku bi awayekî keyfî hatine girtin." , di nav de endamên Navenda Sûrî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê."¹⁵⁶

Derbarê balkişandina vê beşa raporê de, aktorên civaka sivîl ne xwediyê wê hêzê ne ku dezgehên dadwerî yên girêdayî damezrînê da ku dozên li dijî dewlet an kesan bibihîzin, çî ji ber bînpêkirina mafên mirovan an tawanên navneteweyî. Lêbelê, hejmarek destpêşxeriyên civaka sivîl hene ji bo damezrandina dadgehên nefermî yên ku bi her awayî mîna organên fermî yên girêdayî xuya dikin û tevdiagerin û dozên li ser bînpêkirinên mafên mirovan û bînpêkirina qanûnên şer dibihîzin.

Yek ji însiyatîfa herî girîng a bi vî rengî Dadgeha Gelan a Daîmî (PPT) ye, ku¹⁵⁷ di sala 1979'an de bi navenda wê li Romayê hate damezrandin û niha di bin qanûna wê ya 2018 de dixebite.¹⁵⁸ PPT armanca xwe avakirina dadgehan bi nav dîke.

154 Binêrin <https://www.freedomforum.org/journalists-memorial/2020-keynote-remarks/>.

155 Binêrin <https://www.freedomforum.org/journalists-memorial/>.

156 Biryara 67/262, 4 Hezîran 2013, para. 5, <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F67%2F262&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>.

157 Binêrin <https://permanentpeopletribunal.org/?lang=en>.

158 Qanûn li ser <https://permanentpeopletribunal.org/statute/?lang=en> heye.

Ew ji bo ronîkirina dozên bînpêkirinên mafên mirovan ên ku berê nehatine çareserkirin hatine çêkirin û li ser daxwaza hêzên civakî yên ku di nebûna însiyatîfên dadgeha neteweyî, herêmi an navneteweyî de, ji bo avakirina saziyên ku wekî şeklê dadwerî yê ku bigihîje.¹⁵⁹

Di pêşgotina Yasaya PPT de wiha tê ravekirin:

[A] platformek ji bo dîtînê, ji bo mafê axaftinê, ji bo erêkirina mafên gelên ku di asta neteweyî û navneteweyî de ji hêla aktorên giştî û taybet ve rastî bînpêkirinên cidî û bi rêkûpêk tên, bêtî ku tu îmkana muxatabgirtin û bidestxistina wan hebe. organên jêhatî yên civaka navneteweyî ya organîze.

Di Mijdara 2020an de, PTT bersiv da daxwaza rêxistinên azadiya çapemeniyê Free Press Unlimited, Komîteya Parastina Rojnameger û Nûçegihanên Bê Sînor, bi hevkarîya Navenda Sûrî ya Ragihandin û Azadiya Derbirinê û Navenda Dad û Berpirsiyariyê, ji bo avakirina dadgeheke taybet ji bo lêkolînkirina kuştinên rojnamevanan yên girêdayî karê wan, ango dadgeha gel ji bo kuştina rojnamevanan (Tribunal). Dadgehê di dawiyê de razî bû ku balê bikişîne ser kuştinên taybetî yên ku li Meksîka, Srî Lanka û Sûriyê qewimîn. Di doza Sûriyê de, doza kuştina Nebîl Welîd El-Şerbacî bû, yê ku di 25ê Gulana 2015an de hat kuştin. cîhanê".¹⁶⁰

Rûniştina vekirinê ya ku di 2-yê Mijdara 2021-an de li Den Haagê pêk hat, fersendek peyda kir ku çarçoveyek diyar bike û cewherê pirsgerêka bêcezakirina sûc û bînpêkirinên mafên mirovan ên li dijî rojnamegerên li çaraliyê cîhanê, û her weha bandora pirsgerêkê diyar bike. Dûv re rûniştinên armanckirî yên li ser dozên Srî Lanka û Sûriyê di 12 û 13 Gulana 2022 û 16 û 17 Gulana 2022 de li Den Haagê hatin kirin. Li gorî qanûnên xwe, Sekreteriya Giştî ya PPT her sê dewletan vexwend ku berevaniya xwe pêşkêş bikin, her çend di pratîkê de yek ji dewletan bi vî awayî beşdarî Tribunalê nebû. Tribunal panelek balkêş ji neh dadwerên ji çaraliyê cîhanê, ku bi giranî paşerojên hiqûqî û rojnamegerî ne, di nav de hin kesên ku xwediyê ezmûnek taybetî wekî dadger bûn, civand.¹⁶¹

¹⁵⁹ Binêrin <https://permanentpeoplestribunal.org/the-tribunal/?lang=en>.

¹⁶⁰ Biryara li ser kuştina rojnamevan: Mijdar 2021 heta Îlon 2022, r. 4.

¹⁶¹ Ibid., r. 5.

Xuya ye ku Tribunal li cihekî di navbera dadgehkirina sûc û danişîna mafên mirovan de, bi dozger, dadger û şahidan re, lê bi tesbîtên li ser bînpêkirina erkên mafên mirovan (yên ku dewletan girêdidin û di cewherê xwe de ne sûcdar in) bi rengê fonksiyonel tevdigere. Xala 1 a yasaya PPT-ê "sûcên" di bin desthilata wê de rêz dike, lê Dadgehê di dawiyê de Sûriye sûcdar dît, ne ku sûcdarkirina bînpêkirina mafên mirovan.

Di biryara dadgehê de bi zelalî diyar dike ku çima azadiya çapemeniyê girîng e, erka dewletan e ku ewlehî û azadiya rojnameger û xebatkarên din ên medyayê biparêzin û çima ev ji bo her kesî girîng e.¹⁶² Beşa dîwanê ku bi taybetî li ser Sûriyê disekine ji rûpelên 73 heta 92. Ew rewşa dîrokî ya Sûriyê û tepeserkirina zêde ya azadiya derbirînê û mafên din ên di bin desthilata rêjîma Esed de, û herwiha çîroka taybet a qurbanîyê vedibêje. Nebîl Welîd El-Şerbacî.

Piştî beşa li ser Sûriyê, beşek bi sernavê "Analîzkirina rewşê li ber ronahiya rûniştina destpêkê û sê dozan" tê, ku tê de analîzek li ser şêwazên tundûtûjiyê li her sê welatan û şîroveyan taybetî li ser her welatekî heye. Derbarê Sûriyê de, biryar wiha ye:

Li Sûriyê, berdewamiyêke trajîk heye di navbera bînpêkirina azadiyên bîngêhîn û mafên mirovan di heyama beriya derketina Bihara Erebi û rêbazên tund û tawankar ên ku ji bo tepeserkirina hovane li ser gelê Sûriyê di şerê navxweyî de hatinebikaranîn.¹⁶³

Di beşa jêrîn a bi navê "Kêmasiya çarçoveya heyî ya destpêşxeriyên navneteweyî û herêmî" de, çarçoveya rêzik û pîvanên gerdûnî û herêmî yê di vî warî de tê ravekirin û wiha bi dawî dibe: "Tevî van hemûyan jî ewlehiya rojnamegeran dûrî garantiyê ye."¹⁶⁴

Encamên der barê Sûriyeyê de wiha ne:

Dozger... Komara Erebi ya Sûriyê ji bînpêkirinên cidî yê mafên mirovan ên navneteweyî yê rojnamevan Nebîl Welîd El-Şerbacî, bi taybetî mafê azadiya ji êşkenceyê [Benda 7'emîn ICCPR], mafê jiyanê [Benda 6 ICCPR] berpirsyar dibîne. , mafê azadiya derbirînê [Benda 19. ICCPR] û mafê çarekirina bi bandor [Benda 2. ICCPR].

162 Ibid . , rûp 9-12.

163 Ibid. , r. 96.

164 Ibid. , r. 106.

Bi ser de jî, hukûmetê mafê Nebîl Welîd El-Şerbacî yê ji cudakariyê li ser bingeha nerîna wî ya siyasî [Benda 26-ê ICCPR] û mafê wî yê dadgehkirineke adil [Made 14ICCPR] bînpêkir.165

Bi tevahî ne diyar e ku çima ev tesbît wekî qenaeta dozger û ne wekî ya dadgerên ku dozê dişopînin tênepêşkêşkirin.¹⁶⁶

Ev destpêşxeriyên civaka sîvîl firsendeke baş peyda dikin ji bo ronîkirina ronahiyek li ser bînpêkirinên herî girîng ên mafên mirovan, mirovahî û qanûna tawanan ku li dijî rojnamevanan hatine kirin. Delîl û encamên Tribunalê, yên ku di biryara dawîn de hatine destnîşan kirin, tevkariyek bêhempa ye ji berhevoka zanyariyê re li ser van kiryarên hovane. Û ev destpêşxerî jî navgîneke girîng in ji bo bilindkirina hişyariya gel li ser bînpêkirinan û bi vî awayî nerasterast dabînkirina berpirsiyariyê, tevî ku ew rasterast li dijî bêcezakirinê nebin. Ev yek bi taybetî dema ku rêxistinên civaka sîvîl ên ku di operasyonê de cih digirin, piştrast dikin ku ew bi berfirehî tê ragihandin.

Ev dadgeh çiqasî fermî bin, di warê lihevhatina bi pîvanên qanûnî de jî, dê dîtin û encamên wan jî watedartir bin. Ya îdeal, dê erênî be ger dewletên ku beşdar bûne bi rengekî bêne temsîl kirin, her çend ew bi xwe nekaribin razî bibin ku beşdar bibin (mînak, ji hêla parêzgerê ku ji hêla dadgehê ve hatî destnîşan kirin). Her weha diviyabû ku ev tesbît li gorî forma dadwerî ya dadgehê bin û di şiklê biryara dadweran de werin pêşkêş kirin.

Însiyatîfên bi vî rengî gelek dem, hewldan û drav digire. Ne diyar e ku dê însiyatîfek din a bi vî rengî ku balê dikişîne ser êrişên li ser rojnameger û xebatkarên din ên medyayê hebe an na. Eger wisa be, wê weke vê destpêşxeriyê bibe amûreke bi hêz ji bo ronîkirina cewher û asta bînpêkirinên li dijî rojnamevan, xebatkarên çapemeniyê û dezgehên ragihandinê. Her weha mirov dikare li ser pêkanîna destpêşxeriyên bi vî rengî yên nermtir bifikire, dibe ku tenê li ser dozên sereke yên ji Sûriyê bisekine û kêr rûniştinên mezin û kombûnên şahidan pêk bîne, lê dîsa jî rastiyên sereke der barê dozan de derxîne û rê bide ku encamên zelal werin pejirandin û piştî bi berfirehî werin belavkirin.

165 Ibid. , r. 107.

166 Encamên der barê Meksîka û Sri Lankayê de jî wekî beşek ji dozgeriya giştî hatin pêşkêş kirin.

- Sûc û êrîşên din ên li dijî rojnameger, xebatkarên din û dezgehên ragihandinê yên ku li Sûriyeyê hatine kirin û diqewimin ne tenê êrîşên li ser van kes û rêxistinên in. Ew êrîş li ser hemû Sûriyan in, ji ber ku di encamê de her kes ji mafê bidestxistina agahiyên bêpar tê hiştin, gelek çarçoveyên ku ji bo berjewendiyên girîng ên şexsî û giştî girîng in wek ewlehî, tenduristî û heta demokrasîyê bi xwe. Encamên berfireh ên ku jê re "sûcên li dijî azadiya derbirinê" tê gotin, ji hêla aktorên mafên mirovan ve, hem di derbarê Sûriyê û hem jî di çarçoveyên din de, baş hatine belgekirin.¹⁶⁷
- Berpirsiyariya bingeîn a pêşgirtina li van êrîşan û bînpêkirinên mafên mirovan dewleta ku ev kiryar lê tên kirin e. Lê dema ku ew dewlet ne tenê nekare pirsgerêkê çareser bike, lê bi rastî jî destekê sereke ya van tawanên be, wek ku li Sûriyê ye, berpirsiyariya civaka navdewletî heye ku bikeve nav hewldanan û bi hemû hêza xwe ji bo çareserkirina rewşê. Gelek gengeşî li ser wê yekê hat kirin ku gelo civaka navdewletî bi têra xwe di derbarê Sûriyê de kar kiriye yan na, û rastiyên bingeîn derbarê rewşa wê derê bi serê xwe diyar dikin ku ev ne wisa ye. Digel vê yekê, bi kêmanî çend mekanîzma hene ku dikarin ji bo têkoşîna li dijî bêcezakirina van êrîşan di wateya berfireh a peyvê de werin bikar anîn.
- Di dawiyê de, pir hindik rêgezên rasterast hene ku berpirsiyariya qanûnî ya dewleta Sûriyê an yek ji berpirsên sûrî ji bo tawan û bînpêkirinên mafên mirovan ku ew dikin. Wateyek girîng jî dadgehkirina li dadgehên neteweyî yên welatên din li ser bingeha doktrîna dadweriya gerdûnî ye. Her çend dozên bi vî rengî kêm in jî, lê zêdebûna wan li qada navneteweyî zêde dibe. Û alîkar e ku UN IIIM damezrand ji bo piştgirîkirina vekolînên tawanên û dadgehkirinên paşerojê yên girêdayî rewşa Sûriyê. Ew dikare di navbera çavkaniyên agahdarî yên derbarê sûcan de, di nav de rêxistinên civaka sivil, û dozên tawanên ên ku li welatên çaralîyê cihanê tene kirin an tene hesabandin de têkiliyek bînirx peyda bike.

167 Ev têgîn, wek nimûne, di sernavê Danezana Hevbeş ya li ser Sûcên Li Dijî Azadiya Derbirinê ya Fermanên Taybet ên Navneteweyî yên li ser Azadiya Derbirinê ya 2012-an de xuya dike. Her weha bi zelalî zîrarên ku ji van sûcan derdixin diyar dike. 25 Hezîran 2012, <https://www.law-democracy.org/live/legal-work/standard-setting/>.

- Gelek mekanîzmayên din jî hene ji bo eşkerekirin û berpirsariya Sûriyê û takekesên Sûriyê ji aliyê exlaqî û civakî ve, bi taybetî ji ber bînpêkirinên mafên mirovan. Di nav wan de mekanîzmayên peymanê, COI-ya ku ji bo Sûriyê hatiye damezrandin, pêvajoyên din ên fermî yê Neteweyên Yekbûyî yê wekî UPR û pergalên raporkirina Desteyên Taybet hene. Rêxistinên civaka sivil çiqas zêdetir beşdarî van mekanîzmayan bibin û li ser sûc û bînpêkirinên mafên mirovan ên li dijî rojnameger û xebatkarên medyayê yê din agahî bidin wan, dê ev hemû sistem ewqasî bi bandortir bin. Zêdetir temamkirina wan bi însiyatîfên civaka sivil ên wekî Dadgeha Gel a Kuştina Rojnamegeran dê bandora wan jî zêde bike.
- Rewşa Sûriyê ne tenê aloz e, lê di heman demê de bi kûrahî ve girêdayî ye û ji bo civaka navdewletî kêşeyeke bêserûber e. Dê bêaqil be ku em îdia bikin ku çareyên me ji bînpêkirinên giran ên mafên mirovan li Sûriyê re hene an ku em dikarin hêvî bikin ku dawî li wan bê. Di heman demê de erka me ye ku em bi hemû hêza xwe ve rewşê bi kêmanî ji holê rakin. Armanca vê raporê ew e ku di vî warî de bi taybetî rêxistinên civaka sivil û yê din jî hin bijardeyan pêşkêşî bike.

RÊYÊN DADWERÎ Û NE DADWERÎ JI ROJNAMEVANAN RE JI BO ŞERKIRINA BÊCEZAKIRINA TAWANÊN LI DIJÎ ROJNAMEVANAN Û RÊBAZÊN DABÎNKIRINA BERPIRSIYARIYÊ LI DEVERÊN DERVEYÎ KONTROLA HIKÛMETA SÛRIYÊ

By Dr. **AYMAN MONEIM**, Director of the Legal Office, SCM

Rêjeya rêzgirtina maf û azadiyan li herêmen ku di bin kontrola Rêveberiya Xweser, Dagirkeriya Tirk, Hikûmeta Demkî û Heyet Tehrîr El-Şam (Hikûmeta Rizgarî) de ne, cûda dibe. Lêbelê, her sê aliyên ku di bin kontrola xwe de ne bi hev re ne li gorî pîvanên mafên mirovan ên navneteweyî, di nav de maf û azadiyên medyayê, mafê azadiya derbirinê, û mafê darizandinek adil. Ew dişibin hev dema ku dor tê ser bikaranîna şidet, bêqanûnî, û rewşa serdest a bêcezakirinê ¹ ku behsa rewşên ku tu prosedurên bibandor ji bo cezakirina qanûnên binpêkeran tune ne, an ku prosedurên weha ji ber biryarek siyasî an jî bêbandor in. cewherê pergala dadwerî, ku ji performansa xirab dikişîne. Di hiqûqa navneteweyî de,² bêcezakirin di pir rewşan de encama nebûna mekanîzmayên dadwerî ye ku dikare nelihevkirina bi bendên hatine destnîşan kirin dadbar bike.

Di sê deverên kontrolê de, desthilatên defakto kontrolek tund li ser karê medyayê dikin, çî bi rêya dana yan nedana lîsansan yan jî bi rêya destwerdana rasterast ji bo rêgirtina li belavkirin û belavkirina materyalên medyayê yên ku dibe ku nêrînek berevajî ya wan hebe. Rojnameger M. Kh. Di îfadeya xwe ya ji Navenda Sûrî ya Ragihandin û Azadiya Derbirinê re got:

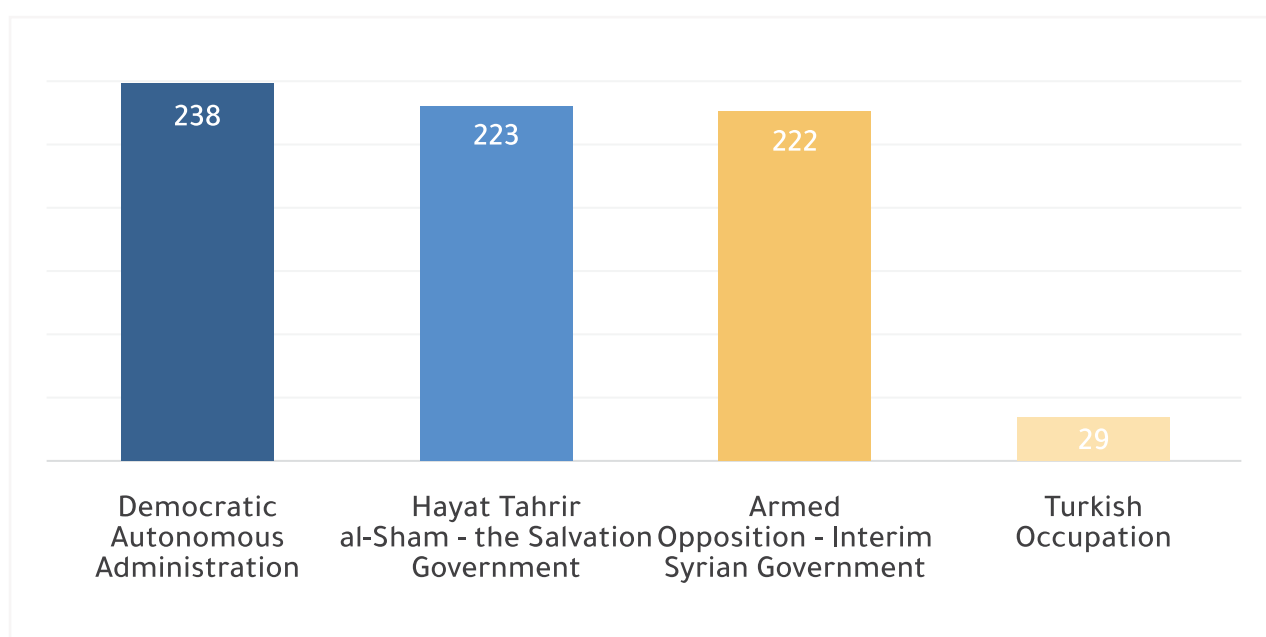
Li deverên di bin kontrola Artêşa Niştimanî de, desthilata li ser pisporên medyayê hişk e ku kesên ku çavdêriya şopandin û şopandina pisporên medyayê dikin hene. Carekê di dema şopandina bûyerekê de kesek li pişt me rawestiya, wêneyên “medyakarên pispor” kişand û çû. Me bi Yekîtiya Ragihandinê re têkilî danî û me ji wan kesên ku çavdêriya me dikirin pirsî. Ji me re gotin ku ew girêdayî îstîxbaratê ne. Em jî bi xeteriyek berdewam hîs dikin. Mînak dema ku em bi şev di rê de ne, divê em pir baldar bin û çavên xwe vekirî bihêlin û dema ku hûn dixwazin têkevin otomobîla xwe, divê hûn bi baldarî wê ji bo teqemeniyan kontrol bikin.³

1 [bêcewabûnê](#) .

2 [Bêcezakirin, Dadmendî, Parazvanên Eniyê](#) .

3 Database ya Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê, hejmara tomar: SCM_VDC_OPR_22-0019

Binpêkirinên li dijî pîsporên medyayê didomin û binpêker dizanin ku ji ber nebûna serweriya qanûnê, lawaziya pêkhatî ya pergalên dadweriyê li van deveran û nekarîna parastina mafên pîsporên medyayê û nehiştina berpirsan, ew ê ji kiryarên xwe neyên girtin. Ji ber binpêkirinên dema ku hatine kirin, û ji ber kêmasiyên yasayan û ne rewabûna yasayan berpirsyar in. Van qanûnan nekarîna tu parastinekê ji bo rojnamevan û xebatkarên medyayê peyda bikin û daxwazên qanûnên mafên mirovan ên navneteweyî, bi taybetî daxwazên Peymana Navneteweyî ya Mafên Medenî û Siyasî ya li ser maf û azadiyan pêk naynin,⁴ ji ber vê yekê îmkânên rûbirûbûna rewşa bêcezakirinê xuya dikin. Kêmtir ji yê berdest ji bo rûbirûbûna binpêkirinên hikûmeta Sûriyê, ji ber ku rêyên dadmendiye û berpirsiyariya navdewletî dikarin di çareserkirina rewşa bêcezakirinê de beşdar bibin û tenê bi hikûmetan re mijûl bibin û giliyên li dijî hêzên defakto an grûpên çekdar nenirxînin.⁵

4 [Sûriye: Çala reş a karê medyayê: 10 sal binpêkirin . Navenda Sûri ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê .](#)

5 Navenda Belgekîrîna Binpêkirinên Mafên Mirov li Navenda Sûriyê ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê - û li Mala Rojnamevanan li Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê - tê pêdaçûn.

Herêmên di bin kontrola Rêveberiya Xweseriya Demokratîk de ne

Rêveberiya Xweseriya Demokratîk bi piraniya şênîyên Kurd ve, beşeke mezin ji parêzgeha Reqayê û zincîra gundên li aliyê başûrê Firatê, ku ji gundê Şûaib El-Zikr li rojava digihêje gundê Şêx El-Cûma li rojhilat, kontrol dike .⁶ . Her wiha tevahiya bejahiya rojhilatê Dêrezorê li bakurê Firatê, piraniya parêzgeha Hesekê, herêma Minbicê li rojavayê Feratê û herêma Til Rifat û derdora wê li gundewarê bakurê Helebê kontrol dike.

Rêvebirî astên ewlehî, aborî û otonomî yên bi relatîfî baştir ji deverên din ên kontrolkirî yên Sûriyê peyda kir, û sûd ji aramiya nîsbet a ku tê de peyda bû, ji ber ku ev herêm bi derketina saziyên ragihandinê li herêmê vejîneke ragihandinê dîtî. Lê belê ji ber sedemên hundir û derve, rêveberiyê polîtîkayên⁷ ku li ser esasê ewlehiyê li ser hesabê mafên mirovan dimeşand⁸ , îmkânên rêveberiyê bi bandor li herêmê têk bir. Têkiliya wê bi medyayê re bi hewildanên berdewam ji bo kontrolkirin û birêvebirina wê bi rêya pêwîstiya lîsansên îdarî ji bo karê ragihandinê û bi danîna sînoran li ser pisporên medyayê û medyayê wek Yekîneyên Parastinê, Hêzên Sûriyeya Demokratîk û ajansên din ên girêdayî rêveberiyê diyar bû. Li dijî wan bînpêkirin pêk anîn. Ew bi taybetî girûpên dijberiya Partiya Yekîtiya Demokrat kir armanc bi girtina rojnamevanan, rawestandina wan ji kar, û ne nûkirina girêbestên xwe yên rojnamevanî bi behaneya bînpêkirina yasayan an piştgirîkirina medyayên ku Hêzên Sûriya Demokratîk wan qedexê dihesibînin.

Her çend di Qanûna Ragihandinê de ji hişyarkirinê heta cezayê pereyan heta hefteyekê rawestandina ji kar cezayên li dar bixin jî, rêveberiyê xebatkarên medyayê heta du salan rawestand û bi awayekî daîmî lîsansa kenalên ku tê de dixebitin vekîşand. Di 6ê Mijdara 2023an de, Rêveberiya Xweser belavokek belav kir û tê de gef li rojnamevanan dixwe, eger ew raportan ji bo dezgehên ragihandinê yên bê ruxset an bêyî destûrnameyek berê binivîsin, bi berpirsariya qanûnî tehdîd dikin.⁹ Rojnameger (B.M.) girtina xwe ya keyfî di sala 2022an de ji Navenda Sûrî ya Ragihandin û Azadiya Derbirînê re wiha vegot:

Di hucreya yekkesî de, tirsê min pê ket. Ez ditirsîyam ku endamên malbata min an jî ez bibin hedefa kuştinê. Piştî ku ez li ber çavên wan hatim revandin, min nizanibû çarenûsa endamên malbata min çî ye.

6 Rêveberiya Xweser di sala 2013an de hat ragihandin, lê ji nivê sala 2012an ve kontrol di destê Partiya Yekîtiya Demokratîk (PYD) û rêxistina sîwana wê ya siyasî, Tevgera Civaka Demokratîk de ye.

7 [Sûriye: Human Rights Watch, Human Rights Watch, dijberên xwe zindan dike . Sûriye: Encam: Bêedaletî, îşkence û mirin li navendên bîncavkirinê li bakurê rojhilatê Sûriyê . Amnesty International .](#)

8 [Sûcên di hevseriyê de: QSD di bin sîwana koalîsyona navneteweyî . Euro-Med Human Monitor de, tawanên hovane li dijî Sûriyê pêk tîne .](#)

9 [Raporên Welatên 2023 Li ser Pratîkên Mafên Mirovan: Sûriye, Wezaretê Derve ya DY, Buroya Demokrasiyê, Mafên Mirovan, û Kar .](#)

Di vê heyamê de min ev yek hîs kir û her cara ku ez ji bo lêpîrsînê dihatim birin, 2 kesên bi maske û çekdar çavên min digirtin û destên min kelepçe dikirin, piştî min dibirin lêpîrsînê. Lêpîrsîn her tim li ser karê min ê medyayî û tohmetbarkirina min "ji bo ajandayên dijmin kar dikim, çî ji bo îstixbarata Tirkîyê û çî ji bo rayedarên Herêma Kurdistanê li Iraqê" û bi îşkenceya fizîkî re mijûl dibû. Di rojekê de 5-6 caran ez birin odeya lêpîrsînê, bi gelemperî her carê du saetan didomand.

Tevî van tiştên ku li jor hatine behs kirin, herêmên di bin kontrola rêveberiyê de ji maf û azadiyan berfirehtir in, lê di warê çanda bêcezakirinê û nebûna rêgezên bi bandor de ji qadên din ên kontrolê ne cuda ne. Ji bo berpirsariya binpêkirinê ku li dijî pisporên medyayê hatine kirin, ji ber lawaziya parastina yasayî û sîstema dadwerî.

Parastina hiqûqî ya rojnamegeran lawaz e

Peymana civakî ya nû ya Rêveberiya Xweseriya Demokratîk, ku di Kanûna 2023an de hat erêkirin,¹⁰ bi awayekî teorîk azadiya medya, çapemenî û weşangeriyê û her wiha mafê azadiya derbirînê garantî dîke,¹¹ lê wan bi çarçoveyek taybet a ku ji aliyê desthilatdariyê ve hatiye danîn (di komun, meclîs, kooperatîf, akademî, rêveberiyên xweser), ev yek li dijî esasê vî mafî û erka her desthilatdariyê ya ji bo rêzgirtin û parastina wî ye. Weke destûreke taybet a herêma Bakur-Rojhilatê Sûriyê, peymanî civakî ya nû bê metnên girîng ji bo parastina mafê azadiya derbirînê, wek metnên navdewletî, berevajî dûrketina ji pabendbûna tam¹² bi peymanên navdewletî yê mafên mirovan. Xala 37'an li şûna bendên zelal ên peymanî civakî ya ku di sala 2014'an de hat erêkirin, referansek nezelal li ser pabendbûna bi (destûrên têkildar ên mafên mirovan) vedihewand.¹³

Yasaya jimare 3 ya Zagona Ragihandinê ya 2021ê, her çend ji ya berî xwe, zagona jimare 1 a sala 2016an, bendên pêşkeftîtir dihewîne jî, ew nikare rojnamegeran biparêze û mafên wan biparêze, ji ber ku pênasayek teng a rojnamevaniyê dide.

10 Peymana Civakî ya Nû ji bo Herêmên Bakur û Rojhilatê Sûriyê, 2023, Xala 65: Azadiya çapemenî, weşan û ragihandinê garantî dîke. Ev bi qanûnê tê tertîb kirin. Made (66): Mafê her kesî heye ku bigihîje agahiyan û werbigire. Ev bi qanûnê tê tertîb kirin.

11 Xala 44: Mafê gel û koman heye ku di komun, meclîs, kooperatîf, akademî û rêveberiyên xweser de bi azadî xwe bi rêxistin bikin û xwe îfade bikin.

12 Xala 37: Rêveberiya Xweseriya Demokratîk a Bakur û Rojhilatê Sûriyê pabendî Danezana Gerdûnî ya Mafên Mirovan û hemû belgeyên têkildarî mafên mirovan e.

13 Peymana Civakî ya Herêmên Bakur û Rojhilatê Sûriyê, 2014

Bend 20: Peyman û peymanên navneteweyî yê mafên mirovan beşeke bingehîn û temamkerê vê peymanê ne.

Made (21): Hikûmet mafên mirovan û bilindtirîn nîrxên wan li gorî peyman û peymanên navneteweyî garantî dîke û azadiyê wek dewlemendiya herî bi nîrx a kes û koman dibîne.

Made (22): Hikûmet Peymana Mafên Mirovan, Peymana Navdewletî ya Mafên Medenî û Siyasî, Peymana Navdewletî ya Mafên Aborî, Civakî û Çandî û peymanên din ên pêwendîdar qebûl dîke û wan wek beşeke bingehîn a vê destûrê dibîne.

ku piraniya pisporên medyayê û rojnamevanan ji bendên xwe derdixe, ji ber ku ew hewcedariyên ji bo pênasîya pisporê medyayê ku di bend 1 de hatî destnîşan kirin pêk nayîne:

Kesên ku bi rêya medyayê (çapkirî, elektronîkî, dengî, dîtbarî) bi amadekirin, berhevkirin, weşandin û şîrovekirina nûçe û agahdariya giştî mijûl dibin ku xwedî jêhatîbûn û şîyanên ku ji bo pêkanîna vê pîşeyê guncan in, wek zanîn, pisporiya akademîk an ezmûna qada medya û nivîsandinê, û yên ku piraniya dahata xwe ya aborî ji pêkanîna vê pîşeyê distînin.

Her wiha qanûn ji bo karê medyayê ti garantî nade û ti metnên ku bêceza û bêjê hinekî jî bisînor dike dihewîne, wek mînak dîtina êrîşa li ser xebatkarê medyayê wekî rewşek giran a cezakirinê an jî wekî astengiyek li hember qanûnên sînordarkirinê yên ku betal dike. Ji ber ku qanûn di xala 10'an de behsa azadiya xebatkarên çapemeniyê dike ku bi qanûnê tê parastin, dema ku êrîş an heqareta li xebatkarê medyayê sûc tê hesabandin ku divê hesab were pirsîn.

Paragraf 2: Azadiya xebatkarên medyayê bi qanûnê tê parastin û agahdarî an ramanên ku ew diweşînin nabe sedema girtina wan an jî sînordarkirina azadiya wan.

Xala 9: Her kesê ku ji ber karê wî yan jî di dema wê de heqaretê li rojnamevanekî bike, bêyî ferq û statûya wî, li gorî yasaya Cezaya Giştî ya Rêveberiya Xweser a Bakur û Rojhilatê Sûriyê tê cezakirin.

Lewaziya pergala dadweriyê

Li gel ku çarçoweya qanûnî nikare garantiyê bide rojnamegeran ji ber bînpêkirinên wan, qelsiya sîstema dadweriyê jî diyar dibe,¹⁴ ji ber ku dadgehên ku di çarçoweya pergala dadmendîya civakî de hatine avakirin, daxwazên dadgehkirineke adil pêk neanîne. mirov nikare behsa serxwebûna dezgeha dadwerî ya girêdayî desthilatê - Partiya Yekîtiya Demokrat - bike,¹⁵ ji ber ku rastiya li ser erdê bakurê rojhilatê Sûriyê nîşan dide ku hîn biryargirtin di destê kadroyan de ye, ango endamên payebilind ên Partiya Karkerên Kurdistanê,¹⁶ wek ku rojnamevan (B.M.) ji SCM re şahidî dîke¹⁷ :

Ez ji aliyê grûpeke çekdar a rûbirû ya girêdayî Rêveberiya Xweser û Hêzên Ewlekariya Hundirîn (Asayîş) ve hatim revandin û rastî lêdan û êrişan hatim. Bi tundî li mala min geriyar û li ber çavê hevjin û keçên min destdirêjî li min kirin. Di maşîna girtî de gef li min xwarin û gotin: "Yên ku li vê herêmê serwer in, her kesê ku rê li ber me bigire dê ji ser rûyê erdê bê paqijkirin. Û eger hûn dixwazin bizanibin em kî ne, em in. kadroyên Partiya Karkerên Kurdistanê (PKK) ku hemû aliyên jiyane li bakurê rojhilatê Sûriyê kontrol dîke."

ji bo çareserkirina nakokî û nakokiyên di navbera gelan de dadgehên gel ava kiriye.¹⁸ Piştê Rêveberiya Xweser navê dadgehên gel kir buroyên dadweriya civakî. Her dadgeh çar organên xwe hene: dozgerî, buroya dadwerî ya "destûra yekem", buroya îcrayê, û buroya dozê ya "duyem", ku dozger erkên lêpirsîn û dozgeriyê bi rê ve dibe, û her buroyek komîteyên hakemê dihewîne. rola ew e ku di destpêkê de vekolîna dozan bike û hewl bide ku wan biryarê bide, lê heyeta dadwerî di buroya dadwerî de dozên herî aloz dinirxîne û buroya dozgeriyê jî di îtirazê de desthilata dadwerî ya herî bilind e.

- 14 Hikumeta demokratîk têgehên konfederalîzma demokratîk û edaleta civakî ji nivîsên filozofê çepê Amerîkî Murray Bookchin (1921-2006) ku bi Rêberê Gelê Kurd Abdullah Ocalan re name guhertibû, girt. Pirtûka wî ya Serhildana Şaristanîyê û Ketina Hemwelatîbûnê bandorek herî mezin li ser teşekirina aliyên qanûnî û hiqûqî yê teorîya siyasî ya hukûmetê kir, http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/bookchin/bio1.html . Nameyên bi zimanê Tirkî yê di navbera Ocalan û Bookchin de, <https://anarsizm.org/ocalan-ile-murray-bookchin-arasindaki-yazismalar/> . Peymana Civakî ya Rêveberiya Xweserîya Demokratîk a Herêma Bakur û Rohilatê Sûriyê Made (114): Ev sîstema dadweriya civakî ye ku li ser esasên exlaqî û siyasî yê civakê hatiye avakirin. Armanca wê avakirina civakek li ser esasên demokratîk, ekolojîk û femînîst e û jiyana civakî esas digire. Di çarçoweya civakî de mafên takekesî diparêze, bi prensîbên peymanî civakî ve girêdayî ye û xwe dispêre prensîbên gerdûnî yê edalet û mafên mirovan. Pirsgirêkên edaletê bi sazîyên xwe, bi tevlêbûna gel û birêxistinkirina yekîneyên herêmî yê bi avantajên demokratîk pêk tîne, edaletê pêk tîne. Made (115): Prensîbên dadweriyê: 1- Sîstema dadmendîya civakî li gorî rêxistinîna civakê hatiye avakirin û pirsgirêkên civakî di asta civak, gund, tax, bajar, navçe û herêman de li ser esasên exlaq, civakî çareser dîke. edalet, lihevkerin û lihevkerin. 2- Karên ku zirarê didin kes, civak an jîgehê, sûc tîne hesibandin. Mextûrên tawanên bi vî rengî xwedî mafê tazminatê ne û civak xwedî hêz e ku rewşê binirxîne, rexne bike, pêşniyaran bike û beşdarî pêvajoyên biryardanê bibe, ku ev hemû bi qanûnê tîne birêvebirin. 3- Armanca cezayan perwerdekirin û avedankirina sûcdaran e ku ji nû ve tevlî civakê bibin. 4- Mafê civak, kom û çînen civakî heye ku pirsgirêkên xwe yê navxweyî bi rêya komîteyên lihevînanê çareser bikin, bi şertê ku ev tedbîr peymanî giştî ya civakî bînpê nekin. 5- Mijarên bi berjewendiya giştî û ewlekariya giştî ya hemû gel û koman ve ji aliyê sazîyên dadwerî yê ku nûnertiya tevahiya civakê dikin, tîne çareserkin. 6- Sîstema dadwerî hewl dide nûnertiya wekhev û dadmend ya her du zayendan bike. 7- Jin xwedî meclîsên xwe yê dadwerî ne ku pirsgirêkên ku bi taybetî bandorê li wan dikin, çareser bikin.
- 15 [Deverên Kurdên Sûriyê di bin serweriya qanûnê de ne? - Malcolm H. Kerr Carnegie Navenda Rohhilata Navîn](#)
- 16 ["Biryara Çarenûsi ya PKK li Bakurê Sûriyê"](#), Koma Krîza Navneteweyî, Gulan 2017. - Biryara Çarenûsi ya PKK li Bakurê Sûriyê | Koma Krîzê
- 17 Database ya Navenda Sûriyê ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê.
- 18 [Rêveberiya Xweserîya Demokratîk a Bakur û Rohilatê Sûriyê \(Rojava\)](#) .

Sîstema heyî bî¹⁹ tevlihevî, ravekirin û qanûnên ku karê dadrêsiyê bi rê ve dibin û di van de ne zelalî bi hev ve girêdayî ye, diyar dibe. Herweha, cudahî di asta pêkhateya dadwerî de, şarezaiya karmendên wê û yasayên ku têne sepandin de hene, ji ber ku dadgeh qanûnên Encûmena Dadwerî ya Rêveberiyê û yasaya Sûriyê ji bo qerebûkirina kêmasiyên yasayî bi kar tînin.

bi platformên dadwerî an jî "dadgehên platformê" bi tevlêkirina civakê di biryarê de standarda edaleta civakî bi kar tîne.²⁰ Li gorî xala 3 ya mersûmê jimare 2 ya sala 2016an, yasaya prosedurek ji bo sîstema dadweriya civakî li Kantona Cizîrê²¹, dema ku dadweriya civakî bicîh tîne, rayedarên dadwerî bi du prensîbên bi hev ve girêdayî ne: beşdarbûna civakê di biryarê de bi rêya dadgehkirina dadweran, platforman. , hakem û rêbazên civakê yê din ên biryargirtinê, û çareserkirina pirsgirêkan li çavkaniya wan û bi lez û bez.

Dadgehên platformê ji bo parastina bêcezbûnê û manîpulekirin an berevajîkirina biryarên dadgehê têne bikar anîn. Van dadgehên bi esasî xwe dispêrin pêşkêşkirina mijarên berjewendiya giştî ji nûnerên civakê re li ser asta herêmî, şaredarî an bajarî ku ne pisporiya hiqûqî ne û ne jî zanebûna wan ji dozên dadgehê re heye. Piştî ev nûner piştî rûniştina ku tenê çend saetan dom dike, biryara dawî li ser mijarê didin. Ev cureyê dadgeha yekta desthilatdariyê ji destwerdana rasterast di karê wê de derdixe û dihêle ku bandorê li dariştina biryaran bike bi dabeşkirina hin dozan wekî "mijarên raya giştî" û şandina wan bo dadgeha platformê. Desthilatdarî her weha dikare cewherê beşdariyê bi seferberkirina alîgirên Partiya Yekîtiya Demokrat ji bo dengdanê manîpule bike da ku dozê beralî bike an jî rê derxîne. Alternatîf, hin endamên Partiya Karkeran dikarin serî li "platformê" bidin ji bo dozên ku berjewendiyên hevkarên xwe têkildar dikin, ji bo ku rû bi rû nemînin bi dozên giran ên dadgehê re û beralîkirina riya biryara dadgehê.²²

Dadgehên awarte jî dibin sedema bîpêkirina mafên medyayê û parastina bêcezbûnê. Dadgeha Parastina Gel,²³ ku di dema rûbirûbûna rêxistina "terorîst" Dewleta Îslamî de hat avakirin,²⁴ derbarê tawanbarên terore de, ku di nav wan de siyasetmedar û çalakvanên medyayê jî hene, bi tometbarkirina yekîtiya netewî, bi hev re jiyana aştîyane ya endamên kantonê û ewlehî û îstiqrarê, biryar da. ya civakê, bi bîpêkirina xala 70 ya Peymana Civakî, ku dadgehkirina sivilan di dadgehên leşkerî de qedexe dike û rê nade ku dadgehên awarte yan jî yê taybet bînin avakirin. Ev biryar dawîn in û rê nadin îtirazê. Ew herwiha daxwazên pêkhatina desteya dadwerî bîpê dikin, ji ber ku ew xwe dispêre şewirmendên Partiya Karkerên Kurdistanê û nahêle tawanbar berevaniyê li xwe bikin. Dadwerên wê efserên leşkerî yê Hêzên Sûriyeya Demokratîk in, ku ne hewce ye ku zanyariyên qanûnî ji wan re hebe, tenê jêhatîbûna xwendin û nivîsandinê hebe.

19 [Pirsgirêkên qanûnî yekparebûna dadweriyê li bakurê rojhilatê Sûriyê têk dide - Enab Beladî](#)

20 [Tevahiya gotara: Nêzîktêdayînên Demokrati-Konfederalist ên Têkoşîna li Dijî Tundiya Patrikal di Sîstema Edaletê de](#)

21 [Biryarnameya jimare 2 ya sala 2016an, di nav de yasaya prosedûra sîstema dadweriya civakî li kantona Cizîrê.](#)

22 [Nêzikatiyên demokratîk-konfederalist ên li dijî şideta bavksalari di pergala dadê de.](#)

23 [Rojnameya "J i sr" : Dadgehên Yekîneyên Parastina Gel 8000 Sûriyeyîyan dadgeh dikin](#)

[1] Hejmara tomar - SCM_VDC_OPR_21-0007 Danegeha Navenda Sûrî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê

24 Gotara jorin ji Madeyên Komelê yê 2023-an hatî guherandin hate jêbirin.

Bi hezaran kes bi tawanên terore li Dadgeha Parastina Gel hatine dadgehkirin, û dadgeh bi binpêkirinên mafên mirovan hatine nîşankirin, di nav de bikaranîna îtirafên ku di bin îşkenceyê de an awayên din ên muameleya xerab û nebûna parêzeran di hemû qonaxên dadgehê de.²⁵

Pisporê medyayê TA²⁶ derbarê êrîşên ku ji ber hewldana amadekirina raporeke medyayê ya li ser leşkerkirina keçên temenmezin de rastî êrîşan hatiye ji navendê re got:

Di 27'ê Adara 2021'an de komek endamên YPG'ê yê bi unîformayên leşkerî û bi tevahî çekdar ketin mala min. Bi wan re serkirdeyekî Hêzên Sûriya Dêmokratîk berpîrsê leşkerkirina keçên temenbiçûk û du jinên Kurd bûn. Wan bi hovîti bi dar û qamçiyên li min xistin, ku ev yek bû sedema bêhêvîbûnek giran a laşî û jiberçûnek ji ber ku ez di destpêka ducaniyê de bûm. Dest ji lêdana min bernedana, lê hemû alavên min jî hilweşandin: telefona min a desta, tora min a înternetê, kamera û laptopa min. Rêbertî gef li min xwar, eger ez wê biweşînim yan jî li ser biaxivim.

Şahid wiha domand:

Piştî êrîşê bîst rojan min nikaribû herim. Min jî fikirî ku dev ji karê xwe berdim ji ber ku şert û mercên jiyane pir nebaş bûn û ji min re dahatek mehane lazim bû. Min der barê bûyerê de agahî da rêxistina ku ez tê de dixebitim, lê nehiştin kes vê mijarê biweşîne û bigihîne çapemeniyê, ji ber ku lîderê ku êrîşî min kiriye gef li min xwaribû ku ez li ser biaxivim. Ji ber ku peywendiyên wê yê nêzik bi berpîrsên herêmê re hene, min giliyek fermî li dijî wê nekiriye, ji ber ku ez ditirsiyam ku ez birîndar bim, were girtin an jî were kuştin. Wekî din, ez nikarim pêşbîn bikim ka ev çi encamên ji bo min hene.

25 [Sûriye: Kuştinên komî. Îşkencekirin û binpêkirinên din li dijî girtiyan piştî têkçûna Dewleta Islami - Amnesty International](#).

26 Databasa Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê, hejmara tomar - SCM_VDC_OPR_21-0007.

Herêmên di bin kontrola muxalefeta çekdar de ne

Di salên pevçûnan de, herêmên di bin kontrola muxalefeta çekdar de, tevî hemû cudahiyên xwe, bûne jîngehek dijminê azadiya çapemeniyê û mafê azadiya derbirînê. Bes e ku behsa şewitandina çar projeyên medyaya alternatîf, "Souritna, Enab Beladî, Sada El-Şam û Temadûn", li taxên di bin kontrola frakisyone de li Helebê di destpêka sala 2015an de, ji bo hevgerîna bi Charlie Hebdo ya Fransî di şerê ji bo azadiya îfade. Ev yek bi biryara Dezgeha Ragihandinê bi hevkarîya Ehrar El-Şam,²⁷ û qedexekirina van hemû projeyan li deverên ku di bin kontrola wan de ye, pêk hat. Her wiha di Tîrmeha 2018'an de bi biryara Meclîsa Şaredariya Ezazê, bi hinceta ku meclîs girêdayî prensîbên şoreşgerî ye û nûçeyên Sûriyê Tv red dike, li herêmê û bajarê Ezazê kar û xebatên xwe li herêmê û bajarê Ezazê hate qedexekirin.^{28 29}

Çanda bêceza kirina êrîşên li dijî xebatkarên çapemeniyê jî li van herêman belav bûye. Ev lêkolîn nikare behsa gelek êrîşên ku sal berê bêyî lêpîrsînên tawankarî û dadwerî an jî her cûre berpîrsiyariyekê hatin kirin, wek kuştina çalakvanê medyayî û wênegir Xalid el-Aisa,³⁰ yê ku di 24ê Hezîrana 2016an de mir, piştî ku êrîşî mala wî kiribû. di 17ê Hezîrana heman salê de bi teqemenî. Bûyerên bi heman rengî kuştina çalakvanên medyayî³¹ Raed el-Faris û Hemûd Cneid, ku di ronahiya rojê de di 22ê Çîleya 2018an de li bajarokê Kefranbel, parêzgeha Idlibê hatin kuştin, û kuştina çalakvanê medyayî Husên Xettab³² di 12ê Kanûna Duyem a 2020an de. bajarokê El-Babê. Li ser vê yekê girtina kovara Rising for Freedom û rojnameya Teyara û çewisandina karmendên wan ji aliyê Ceyş el-Islam li Dûmayê di sala 2017an de.

Bûyera girtina kovara Rising for Freedom li Dûmayê,³³ li Xûtaya Rojhilatî, di 8ê Adara 2017an de, mînakê ji çanda kûr a bêcezakirinê, manîpûlasyona dadwerî û artêşê, û hevahengiya di navbera frakisyonên ji bo kontrolkirina çada giştî û tepeserkirina azadiya raderbirînê û medyayê. Serdozgeriya Komarê bi hinceta nerazîbûna ji ber parvekirineke di kovarê de derketiye û piştî hatiye jêbirin û ji ber vê yekê gelek caran lêborîn xwestiye, Serdozgeriya Komarê bi biryara³⁴ "Bila hemû buroyên kovara Serhildana ji bo Azadiyê bînin girtin. Tora Parêzvanên Zarokan û hemû sazî û kovarên bi wan re têkildar in li benda darizandina wan a li dadgehê ne." Di biryarê de herwiha " şandina nameyekê ji Rêveberiya Navçeya Dûmayê re tê xwestin ku wan ofîsan bigire û mohr bike û meqbûzekê ji wan re bide." Di heman rojê de, 8ê Adara 2017ê, deriyê sînorî yê Bab El-Hawa bi biryareke îdarî,³⁵ derketina kovara "Rabûna ji bo Azadiyê" bi rêya deriyê sînorî yê Bab El-Hawa bo navçeyên di bin kontrola opozîsyona çekdar de derxist. bakur.

27 [Rojnameyên sûrî ji ber piştgirîkirina qurbanîyên Charlie Hebdo rastî êrîşan tînin | Sûriye Untold](#)

28 [Du encûmenên xwecihî li gundewarê Helebê qedexekirina televizyona Sûriyê li deverên wan kar dike .](#)

29 [Daxuyaneke ji aliyê Encûmena Şaredariya Ezazê ve tê qedexekirin ku ti danûstandinên bazirganî, hevpeyivîn û kişandina filman bi peyamnêr û karmendên televizyona Sûriyê re li bajarê Ezazê qedexe dike .](#)

30 [Xalid el-Eis: Sernivîsarek li ser rûpela dawî | Enstîtuya Medyayê ya El Cezîre .](#)

31 [Kuştina du çalakvanên medyayî yê navdar li Kafranbel, Sûriyê - Navenda Sûriyê ya Ragihandinê û Azadiya Derbirînê .](#)

32 [Derbarê kuştina rojnamevan Hisên Xettab li Babê - Hevbendîya Niştîmanî ya Hêzên Şoreşê û Rikberiya Sûriyê](#)

33 [Daxuyani: Rabûna ji bo Azadiyê çalakiyên xwe yê li Sûriyeyê rawestîne .](#)

34 [Biryarên Serdozgeriya Dûmayê yê li dijî kovara "Rabûna ji bo Azadiyê" . Tora Cerdevanên Zarokan û hemû sazî û kovarên girêdayî wê .](#)

35 [Hikûmeta Bab El-Hawa biryarek derdixe ku têketina kovara " Rabûna ji bo Azadiyê" tê Sûriyê û dozgeriya giştî ya Dûmayê ofîsên xwe digire .](#)

Dijminatîya eşkere ya li hember medyayê û nepejirandina azadiya çapemeniyê li herêmen di bin kontrola Ceyş El-Islam de karekerek avahî û sazî werdigire. Ev yek jî digihêje bikaranîna sivilan û tehrîkkirina wan li dijî xebatkarên medyayê, wek ku ji aliyê rûmalkirina êrişên sivilan ên li ser ofîsên Rabûna ji bo Azadiyê, Tora Parêzvanên Zarokan, Ofîsa Pêşketina Herêmi û Projeyên Biçûk, Rêxistina Sibe û Navenda Belgekîrîna Bînpêkirînan li Sûriyê. Her wiha di weşandina posterên bi wêneyên xebatkarên redaksiyona kovarê de ku daxwaza derxistina wan ji Gutayê dikirin de, tehrîk an jî lihevkerînek hebû. Ev yek teşwîqkirina tundûtûjîyê û bînpêkirina prensîbên bîngêhîn ên mafê dadgekîrîna dadperwerane ye, ku li gorî wan her tawanbar bê sûc tê hesabandin heya ku bi biryara dadgehê ya dawîn sûcdar were îsbat kirin.

Ji damezrandina wê di sala 2013an de heta windabûna wê û vekîşîna pêkhatyên wê bo bakur weke beşek ji rêkeftinekê bi hikûmetê re di Adara 2018an de, Ceyş el-Islam modeleke tepeserkirina azadiya medyayê û nebûna berpirsiyariyê pêşkêş kir. Bi kontrolkirina xwe ya tam li ser bajarê Dûmayê û beşên Ghouta, wê desthilatdariyek totalîter ava kir ku destwerdana hemû aliyên jiyana rojane dike, di nav de tenduristî, perwerde, xizmetguzarî û alîkarî,³⁶ rêxistinên civaka sivil li herême biçûk xist û gotareke dijminatîyê qebûl kir. demokrasî û pirdengî. Bi çewisandina sistematîk a li dijî muxalîfan polîtîkaya darê zorê û desthilatdariyê meşandin. Bi kontrolkirina Encumena Dadwerî ya Yekgirtî ya ku di sala 2014an de hat damezrandin û çavdêriya dadgehên bajarên Dûma û Mercê,³⁷ serkirdayetiya wê dest bi tehrîkkirin û seferberiya komî kir, siyaseta girtin, windakirin û tasfiyekirina keyfî pêk anî, û rasterast xebatkarên medyayê û her kesê ku hewl bide kir armanc. rewşa mafên mirovan li herême belge bike. Ew gumanbarê sereke ye di girêdana bi windakirina çalakvana mafên mirovan Rezan Zeytûne, hevjinê wê, çalakvanê siyasî Waîl Hemeda, çalakvana siyasî Semîra Xelîl û helbestvan û parêzer Nazim Hemadî ji ofîsa Navenda Belgekîrîna Bînpêkirînan li navenda Dûmayê di sala 2013an de.

Saziyên navborî û xebatkarên wan rastî êrişan hatin.

Niha hêza opozîsyona Sûriyê di berjewendiya hêzên hikûmetê û leşkerên Rûsyayê de kêmkirî û opozîsyona çekdar bakurê rojavayê Sûriyê kontrol dike. Ev herêmi li ser herêmen di bin kontrola artêşa niştîmanî û dagirkeriya Tirkîyê de û yê di bin kontrola Heyet Tehrîr El-Şam de hatiye dabeşkirin.

36 Ghouta û bi taybetî Dûma bi beşdariya berfireh a nifûsa bajarî û cûrbecûr destpêxeriyên civaka sivil di dema serhildana aştîyane de diyar bûn.

Komîteya Kordinasyona Dûma, Koordinasyona Jinan a Dûmayê, Koordinasyona Jinên Azad ên Dûmayê, piştî meclisa xweçihî, desteya giştî ya parastina sivil, rêveberiya karûbarên xizmetguzariyê, ofîsa yekgirtî ya tenduristiyê ya Dûma û derdora wê, buroya ragihandinê ya Dûmayê, ciwanek ofîsa li Dûmayê, Navenda Zarokan a Neba El-Heya, [Navenda Belgekîrîna Bînpêkirînan li Sûriyeyê û yên din.](#)

37 [Pirs û bersiv: Aqahiyên doza Mejdî Nema \(Isalm Alloush\) li Fransa.](#)

Herêmên di bin kontrola dagirkeriya Tirk û hikûmeta demkî ya Sûriyê de ne

Hêzên Tirkîyê û grûpên hevalbendên wê xetkeke sînorî ya ku ji Cerablus li bakurê rojhilatê Helebê heta Efrînê li rojavayê welat dirêj dibe, kontrol dikin, ku ji bajarên mezin wek El-Bab û Ezazê derbas dibe. Her wiha herêmeke sînorî ya cuda bi dirêjahiya 120 kîlometran di navbera bajarokên sînorî yên Ras al-Ain û Tel Ebyadê de kontrol dikin piştî ku hêzên Tirkîyê û Artêşa Niştîmanî³⁸ di sala 2018an de herêma Efrînê kontrol kirin di operasyoneke leşkerî ya berfireh a bi navê "Şaxê Zeytûnê". . Piştî vê yekê di Cotmeha 2019an de Operasyona Kaniya Aştiyê li herêmên di bin bandora Hêzên Sûriyeya Demokratîk de pêk hat, ku di wê operasyonê de hêzên Tirkîyê û komên çekdar ên ku ew piştgiriya wan dikin, guh nedan prensîbên hiqûqa mirovî ya navneteweyî û bînpêkirinên giran ên mafên mirovan kirin.³⁹

Tevî hebûna hikûmeta Sûriyê ya demkî, ku girêdayî Hevbendiya Niştîmanî ya Hêzên Şoreşê û Rikberiya Sûriyê ye, û belavbûna girûpên opozisyona Sûriyê yên ku ji aliyê îdarî, ewlehî û leşkerî ve ji aliyê Tirkîyê ve tên piştgirîkirin, Artêşa Niştîmanî ya Sûriyê fermanدارê rasterast e. zemîn û raporên Wezaretê Parastinê ya hikûmeta demkî - biryar û siyasetên rêveberiya herêmê di destê hêzên çekdar, servîsên îstixbaratî û rêveberiya Tirkîyê de ne. Tirkîye li gorî "pêdiviyên xwe yên ewlekariya niştîmanî" bi dijberiya Partiya Karkerên Kurdistanê û hewla têkberina hebûna kurdan di warê demografî, siyasî û ewlehiyê de li nêzikî sînorê Tirkîye-Sûriyê, herêmê bi rê ve dibe.

Li gor raporta Komîsyona Lêkolînê ya Navdewletî ya Serbixwe ya li ser Komara Erebi ya Sûriyê⁴⁰, desthilatên Tirkîyê çavdêrî, hevrêzî û finansekirina pêkhatyên îdarî, dadwerî û cîbicîkirinê dikin. Ew endamên polîsên sîvil jî hildibijêrin û perwerde dikin, tevî ku ew welatiyên Sûriyê ne. Lê, li gorî komîsyonê, ev avahî bêbandor in û nikarin giliyên têkildarî kiryarên neqanûnî yên endamên komên çekdar bi rê ve bibin.

38 Artêşa Niştîmanî ya Sûriyê hêzeke leşkerî ye ku ji komên Artêşa Azad a Sûriyê pêk tê, ku ji 30ê Gulana 2017ê ve ji aliyê Tirkîyê ve hatiye rêxistinkirin. korp û fraksiyon. Serkirdayên sê korpên serekî yên artêşê serpereştiya fraksiyonên di bin her korpekê de ne, lê hêzên din, yên çarem, pêncem, şeş û heftem, di bin kontrola Eniya Rizgariya Niştîmanî de ne. Artêşa Niştîmanî ya Sûriyê ji heşt beşên din pêk tê: ofîsa ragihandinê, dadgeha leşkerî, polîsên leşkerî, serkirdayetiya exlaqî, ofîsa darayî, ofîsa rêveberî û rêxistinî, operasyon û perwerde. Artêşa Niştîmanî ya Sûriyê: pêkhate, kar û sê senaryo ji bo pêwendîya wê bi Şamê re.

39 [Sûriye: Divê Tirkîye dawî li bînpêkirinên giran ên komên hevalbend û hêzên xwe yên li Efrînê bîne](#). Amnesty International.

40 Xalên 71, 72 û 70 ji raporta Komîsyona Lêpîrsîna Navdewletî ya Serbixwe ya li ser Komara Erebi ya Sûriyê [a/hrc/40/70](#).

ya ji Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê re got :⁴¹

Roja şemiyê 30ê Tîrmeha 2022an, rêvebirê malpera nûçeyan a HR tevî malbata xwe hat girtin û êriş kirin. Ew bi weşandina nivîseke ku êrişî Wezîrê Derve yê Tirkîyê kiribû hat tawanbarkirin. Her wiha hat sûcdarkirin ku di Telegram û WhatsAppê de rêveberê malperê ye û vê malperê bi awayekî girseyî êrişî polîs, leşker û bi giştî komên çete kiriye. Rêvebir postek ji koma El-Bab News kopî kiribû û di grûpeke WhatsAppê de belav kiribû, ku sedema sereke ya girtina wî bû. Her wiha efsêrên polîs di dema lêpîrsîna wan de li navenda polîs a bajarê Babê, bav û birayê wî yê temenmezin bi awayekî şermezar û biçûk xistin.

Li herêmên ji aliyê dewleta Tirk ve hatiye dagirkirin bêcezakirin û bêberpirsiyarkirina bînpêkirinên li hemberî xebatkarên çapemeniyê û azadiya çapemeniyê didome⁴². Ev jî ji ber rewşa lawaz a yasayî û nebûna tu parastinekê, heta fermî jî, ji bo karê medyayî ye. Fraksiyonan bînpêkirinan li dijî sivilan bi giştî û xebatkarên medyayê bi taybetî bêyî ku hesab ji wan were pîrsîn dikin. Ev yek bi taybetî rast e ji ber ku dadweriya leşkerî desthilat e ku endamên fraksiyonê berpirsiyar bigire. Ev tê wê wateyê ku bi rastî ne gengaz e ku meriv gilî bike an îtiraz bike li dadgehek nêzikê partiya ku ji bînpêkirinê berpirsiyar e.

Li ser vê jî qelsiya pergala dadweriyê jî heye, ku ji ber kêmasiyên bingeîn ên ku ji sala 2012'an û vir ve dadgeh li herêmê hatin avakirin, sistemeke hevdeng û nehomojen xuya dike. Ferq nake⁴³ ku ew dadgehên şoreşgerî bûn ku ji alîgiriya fraksiyonê veneqetiyar, yan dadgehên şerîatê bûn ku bi derketina komên Îslamî ve ji bo çareserkirina pîrsgirêkên navxweyî yên di navbera endamên wan de hatine damezrandin û piştî desthilata wan derbasî leşkerî û sivilên herêmê bû. Ew li gorî ti sistemeke yasayî nebûn û biryarên wan li ser bingeha şirovekirina kesane ya dadweran bûn, ku ew prensîba hatî destnîşan kirin ku bêyî metnek yasayî tune ye, sûc û ceza tune.⁴⁴

Heman tişt derbarê dadgehên ku di nivê sala 2017an de bi piştevaniya Tirkîyê û di bin çavdêriya Wezareta Dadê ya hikûmeta demkî de bi hemahengî ligel Encûmena Îslamî ya Sûriyê hatine avakirin, derbas dibe. Van dadgehan alternatîfên baştir pêşkêşî pêşiyên xwe nekirin û nekarîn baweriya welatîyan bi dest bixin. Wan gelek biryar li dijî çalakvanên medyayê yên ku li ser medyaya civakî nêrînên xwe anîne ziman, cezayên zîndanê û cezayên pereyan li wan dane, di heman demê de nehiştine ku berpirsiyar bin yan jî hêmanên çekdar ên ku destdirêjî, tundî, revandin û kuştin pêk anîne, negirin.

41 Databasa Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê, hejmara tomar: SCM_VDC_OPR_22-0019.

42 ["Her tişt bi hêza çekê diqewime" Îstîsmar û bêcezakirin li Bakurê Sûriyê ji aliyê Tirkîyê ve](#), Human Rights Watch.

43 [Damezrandina dadgehan ji aliyê komên çekdar: bingeha qanûnî çî ye? - Blog li ser qanûn û siyaseta mirovahî](#)

44 [Jingeha yasayî ya ragihandinê li Sûriyê](#), Navenda Sûriyê ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê.

Li şûna ku dadwerî rola xwe wek garantorê maf, azadî û tazmînatê ji bo kesên ku mafên wan hatine binpêkirin, bi cih bîne, hikûmeta Sûrî ya demkî berdewam di îstismarkirina dadweriyê de li herêmên xwe bi tometbarkirina çalakvanên opozîsyonê, xwepêşanderan û yên din. Ew ji aliyê karmendên hikûmetê ve têne perçiqandin ji ber ku şîroveyan li ser Facebookê dikin an jî xwenîşandana li dijî hevbendî û hikûmeta demkî, ku metirsiyek rasterast li ser van kesan e û çalakiyên wan ji tirsê girtinê sînordar dike. Aliyê tawanbar (hikûmeta demkî ya Sûriyê) heman alî ye ku dê van kesan mehkûm bike û bigire.

Di dawiyê de, tevî zehmetî an jî ne gengaziya pêkanîna pratîkî, herêmên dagirkirî yên Tirkiyê derfetek ji bo rûbirûbûna bêcezbûnê û daxwaza berteka û hesabpîrsînê li pêşberî dadweriya Tirkiyê ji bo dadgehkirina kesên gumanbar bi binpêkirinên li dijî xebatkarên medyayê ji aliyê hêzên çekdar ên Tirkiyê ve yan navçeyên girêdayî wan ve, pêşkêş dike. Hêzên. Wek hêzeke dagirker, Tirkiye mecbûr e rêzê li hiqûqa mirovî ya navneteweyî û parastina hiqûqî ya ku ji rojnamevanan re tê garantîkirin û rêzgirtina ji wan re di dema şerên çekdarî de, ku di çar Peymanên Cenevreyê û Protokola Zêde ya 1 de hatine destnîşan kirin, bigire. Li gorî xala 51 a Peymana Neteweyên Yekbûyî, bikaranîna hêz û gefa hêzê - ji aliyê dewleta dagirker ve jî - di rewşên ku divê dewlet mafê xwe yê berevaniyê bi kar bînin, pêkanîna hiqûqa mirovî ya navneteweyî di wê rewşê de dernaxîne. qanûnek ku erk û mafên şerkeran birêkûpêk dike, bêtir ku bikaranîna wan ya hêzê rewa ye an neqanûnî ye.

Hiqûqa mirovahî ya navneteweyî hukûmeta tirkî ferz dike ku nifûsa xwe ji hin encamên şer biparêze. Her weha ew mecbûr e ku rêzgirtin û parastina mafên mirovan li herêmên di bin kontrola xwe de li gorî Peymana Ewropî ya Mafên Mirovan misoger bike. Peyman diyar dike ku dewletên peymanê Ewropî ya Mafên Mirovan mecbûr in ku Peymannameyê li derveyî xaka xwe bi kar bînin da ku kesên biyanî yên di bin dadwerî an kontrola wan de biparêzin dema ku ew kontrolê bi bandor li ser herêmek ji xeynî ya xwe dikin.⁴⁵

Tirkiye herwiha mecbûr e ku karbidestên wê û yên di bin desthilata wan de binpêkirina qanûnên mirovî yên navneteweyî û yasayên mafên mirovan ên navneteweyî nekin, nemaze di derbarê reftarên wan ên li dijî sivilan û kesên din ku bi awayekî aktîf beşdarî şer nebin, wek girtiyan. . Rayedarên Tirk jî mecbûr in ku li ser binpêkirina qanûnên navneteweyî yên mafên mirovan û hiqûqa navneteweyî ya mirovî lêkolînan bikin û berpîrsyaran bînin cezakirin.

45 [HUDOC - Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê](#) - Loizidou op. cit., Al Skeini et al. dijî Keyaniya Yekbûyî, biryara 7 Tirmeh 2011.

Herêmên di bin kontrola Heyet Tehrîr el-Şam - Hikûmeta Rizgarî de

Heyet Tehrîr el-Şam (HTŞ) beşê mayî ji bakurê rojavayê Sûriyayê kontrol dike, ku herî kêma nîvê parêzgeha Idlibê dihewîne, di nav de navenda wê, û herwiha beşên sînorkirî yên cîranên parêzgehên Heleb, Hemayê û Laziqiyê. Sînorên deverê di van salên dawî de hatine guhertin, digel ku kontrola HTS kêma bûye her ku hêzên hikûmetê berfireh bûne, ber bi rojhilat ve berfireh bûne da ku derbasî deverên di bin kontrola Artêşa Niştimanî de bibin.⁴⁶

Tevî ragihandina avakirina Hikûmeta Rizgariyê di sala 2017an de⁴⁷ û hîlbijartina Meclîsa Şûra di sala 2019an de, HTS desthilatdariya defakto dimîne û hemû şaxên hikûmetê û dadweriyê kontrol dike.⁴⁸ Bi rêya dezgehên xwe yên ewlehiyê hemû aliyên jîyanê li herêmê kontrol dike. HTS bi domdarî siyasetek sînordarkirina xebatkarên medyayê û çalakîyên medyayê dişopîne.

Di destpêka sala 2019an de, Hikûmeta Rizgariyê damezrandina Midûriyeta Giştî ya Medyayê ragihand, ku bû amûra sereke ji bo tepeserkirina çalakvan û xebatkarên medyayê. Di destpêka sala 2023-an de, serokê Hikûmeta Rizgariyê Ali Kiddah damezrandina hukûmeta xwe ragihand, ku ji bo yekem car Wezaretê Agahdariyê tê de ye.⁴⁹ Ev wezaret bê hemahengî û şêwirdarî li gel dezgehên ragihandinê yên herêmê hatiye damezrandin û serpereştîya Rêveberiya Karûbarên Çapemenî û Ragihandina Saziyan dike, herwiha beşên Pêwendiyên Giştî, Propaganda û Reklam, Bazirganî û Plandanî.

Tevî êrîşên li hemberî xebatkarên çapemeniyê jî çanda bêcezakirinê serdest e. Ev yek dikare bi îdeolojiya HTS ve girêdayî be, ku li dijî azadiya medyayê, nebûna qanûnên ku azadiya çapemeniyê garantî dike, û dereng derxistina qanûna medyayê. SCM nusxeyek ji vê pêşnûmeya qanûnê bi dest xist, ya ku bi piranî bendên qanûna jimare 108 li ser medyayê, ku ji aliyê Meclîsa Gel a Şamê ve di sala 2011an de hat pejirandin, dubare dike, lê bi lêzêdekirinên tundtir û peyvên nezela ku rê dide şîroveyan piralî. Di pêşnûmeyê de her wiha bendên qanûnên navneteweyî yên ku azadiya çapemeniyê garantî dikin, bi tenê xwe dispêre prensîbên hiqûqa îslamî di xala 2. de jî paşguh dike. Maddeya 7 dibêje ku "Azadiya xebatkarê medyayê tê parastin û raya ku ji hêla xebatkarê medyayê ve hatî weşandin nabe Ji bilî di çarçoveya qanûnê de, sedema bînpêkirina vê azadiyê." Pêşnûmeya qanûnê navnişek naverokên qedexê dihewîne⁵⁰, Ew bi zimanek nezela hatiye nivîsandin û cih ji şîroveyan cihê re dihêle, ku her hîlberek medyayê dixê ber xetera bînpêkirinê.

46 [Stratejiya HTS ji derveyî Idlibê: nîmûne, armanc û sînorkirin](#) .

47 [Hikûmeta Rizgarî - hewildanek bi êş ji bo rizgarkirina Heyet Tehrîr el-Şam](#)

48 [Dadgehên Serhildêr di Şerên Navxweyî de: Sê Rêyên \(Veguherîn\) li Sûriya Hevdem \(2012-2017\)](#)

49 Mihemed El-Omer, di sala 1992'an de ji dayik bûye, weke wezîr hat tayînkirin. Ew kurê mezin ê Şêx Yaqûb El-Omer e ku hakimê Cebhet El-Nusra ye. Wî di medyayê de ji bo el-Manara el-Beyda, platforma medyayî ya Cebhet el-Nusra, û piştê jî ji bo Ajansa Ibaa û Tora Amjad kar kir ku naveroka dîtbarî ji Heyet Tehrîr el-Şam re çêdike."

50 Xala 12: Karmendên ragihandinê û şîrketên ragihandinê qedexê ne:

- Tiştê ku dikare zirarê bide Şerîet û sîmbolên Îslamî.
- Her naverokê ku dibe ku zirarê bide tevna civakî an bibe sedema nakokî, tevlihevî an nerehetiyê di civakê de.
- Her naverokê ku dikare sûc an şidetê an jî nefretê teşwîq bike.
- Kirin û hevkarîkirina bi rêxistinên ku dijminê şoreşê ne, yên ku ji aliyê leşkerî, siyasî, aborî an bi rêya medyayê piştigiriya rejîmê dikin, yan jî çalakîyên wan nexwestine li devera rizgarkirî.
- Tiştê ku li gorî Şerîeta Îslamê û qanûnên heyî çapkirina wan qedexê ye û her weha her tiştê ku ji hêla dadgehan ve qedexê ye.
- Fotografên hewayî yên li ser xaka leşkerî bi gelemperî tenê bi erêkirina operasyona leşkerî û hevîrîziya berê destûr tê dayîn.
- Ragihandina nûçeyên windahiyên leşkerî û nav û wêneyên şehîdên firakîsyonê, ji bilî bi razibûna malbat û aliyên wan.
- Fîlmkirina silogan û pankartên ku li dijî şoreşê yan jî rêveberiya xaka rizgarkirî ne.
- Birêvebirina rapirsîyan hemû aliyên jîyanê li herêmên rizgarkirî û li herêmên rêjîmê dide ber hev, lê bi awayekî ku serweriya herêmên rizgarkirî li ser herêmên rêjîmê nişan dide.

Her çend li herêmên di bin kontrola Hikûmeta Rizgariyê de (dadgehên asayî, îdarî, leşkerî, ewlekarî, rêxistinî û navxweyî yên di nav HTS de) gelek dadgeh hene jî, dadwerî ji bo darizandinek dadperwer hewcedariyên herî kêrhatî pêk nayîne.⁵¹ Biryarên wan ji aliyê teorîk ve li ser bingeheên qanûnên îslamî û beşek ji yasayên sûrî ne, lê ew ji rêz û qanûnên dadwerî yên diyar û naskirî ne. Di nebûna zagonek dadrêsî ya cezayê de, ew di serî de xwe dispêrin daxuyan û talîmatên wezaretê. Pîraniya dadger ji rêzên xwendekarên olî an hiqûqê yên girêdayî HTS têne tayîn kirin.⁵² Desthilatdariya dadwerî bê serxwebûnê ye, ji wezaretên cûda re an rasterast ji serokatiya HTS re rapor dike. Dadweriya ewlehiyê bêyî zincîreyek zelal a fermanê bi sazûmana ewlehiyê ve girêdayî ye.

Rojnameger B. SH. Di îfadeya xwe ya⁵³ li pêşberî Navenda Sûriyeyê ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê de wiha got:

Ez 3 mehan ji bo îfadeyê li Girtîgeha 77 a Sarmedayê mam. Di jûreya lêpîrsînê de ji min re hat emir kirin ku bi lingên xwe re rû bi rû li erdê razim. Paşê dest bi lêdana min kirin. Min ji wan pîrsî: Min çi kiriye û bi çi tê sûcdarkirin? Lêpirser got: Hûn ê paşê bizanin. Paşê ez birin hucreya yek kesî. Dotira rojê piştî nîvro ez birin darvekirinê, li wir bi qasî çar saetan hatim daliqandin û ew saet ji min re mîna sal bûn. Du awayên daliqandinê hebûn: ya yekem bi destên min bilindkirî bû, ya duyem bi destên min li pişt min bû. Piştî ku min bi dar ve kirin, min berdan, lê dem bi dem ji bo lêpîrsînê ez dibirin û dû re dîsa anîn. Piştî lêpîrsînê min sê kaxiz îmze kirin. Nizanim çi gotin ji ber ku çavên min girtî bûn û destê min girtin û îmze kirin.

Rojnameger B. SH. berdewam dike:

Dadger lêpîrsîna min kir û di dema lêpîrsînê de tenê ew rûyê xwe nîşan da. Li girtîgehê odeyeke ku jê re digotin "dadgeh" hebû. Piştî ku dadger pîrsan kir, min jê re got: "Xwedê we, ez dikarim tiştêkî bibêjim?" Got: Belê. Min jê re got, "Nexweşiya dil heye û damareke min teng bûye. Di girtîgehê de min krîza dil derbas kir û min bi qîrîn û qîrîn ji gardiyanan derman xwest, lê wan ji min re gotin ku bêdeng nemîne, an na dê min deynin ser çerxerê û li min bixin. ling bi barekî hesinî.

Bi rastî jî wisa kirin û lingên min ji lêdan û êşê werimî bûn. Min jî ji wan xwînerêk xwest, lê bê encam. Wan em bi nehiştina xwarinê an jî girtina kefenê me ceza kirin. Hewa sar bû û hakim bersîva pîrsên min neda. Dadger bêyî ku nîşanî min bide ka çi li ser wan hatiye nivîsandin, tiliya pênc kaxez ji min re çêkir. Piştî ku ez derketim pêşberî dadger û ev kaxiz îmze kirin, min dîsa birin hucreyê. Ez heft mehan di girtîgehê de mam, ez nizanim min çi kiriye.

51 [Sûriye: Girtin, îşkence ji aliyê grûpeke çekdar ve](#), Human Rights Watch.

52 [Xaçerêyên li Îdlibê: HTŞ di nav nerazîbûna gel de bi dubendiyên navxweyî ve manevrayan dike](#).

53 Databasa Navenda Sûriyeyî ya Ragihandinê û Azadiya Derbirinê, hejmara tomar: SCM_VDC_OPR_24-0041.

